

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ім. К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 23

Видається з липня 2005 року

Виходить два рази на рік

Одеса
“Астропринт”
2016

Засновник: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Корольова Тетяна Михайлівна**, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;

Відповідальний секретар: **Юхимець Світлана Юріївна**, канд. пед. наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”

Члени редколегії:

Богущ Алла Михайлівна, академік НАПН України, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри дошкільної педагогіки ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;

Бріцин Віктор Михайлович, д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України;

Гуменний Микола Хомич, академік АН ВШ України, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри української та зарубіжної літератури ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;

Карпенко Олена Юріївна, д-р філол. наук, проф. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;

Науменко Анатолій Максимович, д-р філол. наук, проф., зав. кафе-

дри теорії та практики перекладу і німецької філології Чорноморського державного університету ім. Петра Могили;

Образцова Олена Михайлівна, д-р філол. наук, проф. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, декан факультету Інституту мов світу ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”

Озерова Ніна Григорівна, д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України;

Форманова Світлана Вікторівна, д-р філол. наук, проф. кафедри української філології та методики навчання фахових дисциплін Інституту мов світу ДЗ “ПНПУ ім. К. Д. Ушинського”;

Статті в збірнику надані в авторській редакції

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
<http://www.pdpu.edu.ua/ukr/izd/index.html>

© Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, 2016

Т. М. Королёва, М. П. Ткачук, И. Н. Зимомря

*Ученый и его исследовательское поле: текст.
Слово о Николае Зимомре*

Для Николая Зимомри как педагога нива просвещения — самая важная, ведь он отдал ей пять десятилетий работы в высшей школе. Она создает основу для его творческих стремлений, к каковым следует отнести и другие, без сомнения, также результативные достижения. Сегодня он — известный ученый, в кругу профессиональных интересов которого социокоммуникативная проблематика, культуроведение, языкознание, литературоведение, библиография; он — активный представитель школы художественного перевода, член Национального союза писателей Украины, академик АН высшей школы Украины. Суть его устремлений — всегда осознавать своеобразие как диалога отдельных людей, так и диалога культур в целом. Одним словом, повседневный труд — его характерная черта. За плечами — трудовой полдень. С 1966 года он продолжает трудиться в университетском средоточии знаний, осваивая культурные ценности разных времен и народов. На ниве словесности Николай Зимомря обрел свою судьбу и призвание, раскрылся как творческая личность.

Николай Зимомря родился 30 ноября 1946 года в крестьянской семье, издавна проживавшей в селе Голятин на Межгорье в Закарпатье. Здесь будущий ученый окончил среднюю школу, а дальше — дорога жизни привела его в город над Ужем, где он учился на отделениях украинской и немецкой филологии Ужгородского университета. Учебу завершил в 1967 году. Ему довелось узнать вкус учительского хлеба в пятой средней школе города Ужгорода, где еще в 60-х гг. традиционно преподавался немецкий язык. С тех пор на долгие годы судьба связала его с Ужгородским университетом, где он работал преподавателем немецкого языка, заведующим кафедрой немецкой фи-

лологии (1973–1979), доцентом, профессором, а также заведующим кафедрой иностранных языков (1986–1993). Судьба связала его также с Дрогобычским государственным педагогическим университетом имени Ивана Франко, где он основал кафедру теории и практики перевода и был ее первым заведующим (2001–2015). В эпоху “оптимизации” кафедра была реорганизована в кафедру германских языков и переводоведения.

Этой трудовой биографии предшествовали годы стационарного обучения в Берлинском университете им. Гумбольдта (1969–1972). В его стенах Николай Зимомря успешно защитил кандидатскую диссертацию “Содействие украинской литературе в немецкоязычных странах от первоисточников до 1917 года. К истории украинско-русско-немецких литературных связей” (Берлин, 1972). Диссертация объемом 639 страниц написана на немецком языке. Диссертационное исследование ученого получило высокую оценку авторитетных украинских и немецких ученых, в частности официального оппонента из Киева Ярославы Погребенник (1931–2010), а также выдающегося берлинского слависта — академика Эдуарда Винтера (1896–1983). В развернутой диссертации Н. Зимомри, которую высоко оценил немецкий ученый мирового уровня, аргументированно очерчен феномен, характерный для произведений И. Котляревского, Г. Квитки-Основьяненко, Т. Шевченко, Марка Вовчка, И. Франко, Леси Украинки, В. Стефаника, О. Кобылянской, М. Коцюбинского и других украинских мастеров слова в контексте их взаимодействия, происходившего различным образом, в том числе на уровне контактно-генетических связей и художественного перевода. Диссертационное исследование молодого ученого из Украины получило настоящее признание, а сам он стал одним из известных в Украине теоретиков художественной коммуникации в целом и парадигмы текстовой интерпретации — в частности.

Исследовательская деятельность всегда привлекала молодого ученого, вдохновляла на открытие новых тем, а значит — неожиданных фактов. Они носили порой характер калейдоскопа. Через десять лет после защиты кандидатской работы — докторантура в академическом Институте мировой литературы им. Максима Горького в Москве (1980–1982). Здесь он завершил работу над докторской диссертацией на тему “Межлитературные связи и роль перевода в художествен-

ном процессе”. Важно, что это исследование проводилось в рамках научного сотрудничества Института мировой литературы с Берлинским университетом имени Гумбольдта. Поэтому закономерной стала защита, состоявшаяся в том же вузе, в котором когда-то прошла учеба Н. Зимомри в аспирантуре. Двухтомник стал предметом защиты докторской диссертации 1984 года. Научная добросовестность её автора, новаторское осмысление взаимодействия литературных систем как одного из существенных типов художественной коммуникации в органическом сочетании с переводом — “движущим началом” художественного процесса в целом, — всё это аргументированно отметили официальные оппоненты, известные в мире науки ученые — профессора Юрий Боров, Марк Поляков (Москва), Павел Копанев (Минск), Манфред Енихен и Антон Гирше (Берлин). Прошли годы — и вот результат: Николаю Зимомре за пятьдесят лет исследовательских изысканий удалось добиться немало. В его активе свыше тысячи публикаций. Хотя он дебютировал в 1970 году, первые печатные публикации и очерки появились ещё в 1959 году. Они также ознаменовали начало его журналистской деятельности, а в 1981 году Н. Зимомря был избран членом Национального союза журналистов Украины.

В исследованиях Н. Зимомри осмыслены весомые явления литературного процесса, компаративистики, взаимодействия культур народов Восточной, Центральной и Западной Европы. Среди непревзойдённых составляющих его наследия следует назвать такие книжные издания: “Украина — Польша: культура, уроки, духовные искания” (1999), “Тождественность и партнерство: студии взаимоотношений ближайших соседей” (2000), “Украина — Польша. Научные студии соседей-партнёров” (2004), “Украина — Польша. Монолог — диалог культур” (2004), “Украина — Польша: новые вызовы эпохи” (2006). Они образуют своеобразную серию под названием “Украина — Польша” из пяти томов (в шести книгах). Перечисленные библиографические единицы — это яркие отметины его трудового пути. Его научным исследованиям присущи ярко выраженные оценки, точная эмоциональная речь, верность выработанной стилевой манере. Среди приоритетных фактов, впервые введенных исследователем в научное употребление, заслуживают внимания прежде всего сведения, обогатившие характеристику творчества Тараса Шев-

ченко, Ивана Франко, Леси Украинки, Ольги Кобылянской, Марка Вовчка, целой плеяды немецких деятелей науки и культуры. Будучи целеустремленной личностью с большим творческим потенциалом, ученый вдохновляется трудом, ступая по неизведанным тропам, исследует неизвестные или малоизвестные для широкой читательской аудитории факты, а также освещает вопросы, долгое время замалчивавшиеся в силу определенных обстоятельств и настроений эпох.

Судьба подарила Н. Зимомре возможность работать во многих архивах и библиотеках Львова, Киева, Москвы, Санкт-Петербурга, Риги, Тарту, Берлина, Лейпцига, Ваймара, Галле, Грайсвальда, Дрездена, Кёльна, Гейдельберга, Варшавы, Кракова, Слупска, Кошалина, Ченстоховы. Настоящее крестьянское упорство и счастливая судьба позволили филологу с чутьем “археолога” отыскать целый ряд неизвестных примеров из истории немецко-украинских и украинско-немецких, украинско-болгарских, украинско-польских, украинско-венгерских культурных взаимодействий, одним словом, найти и осмыслить много новых фактов, касающихся деятельности таких выдающихся деятелей на ниве немецкой культуры, как И.-К. Энгель, И.-В. Гёте, Ф. Шиллер, Г. Гейне, И.-Г. Гердер, Ф. Боденштедт, А. Лайст, Л. Якобовски, Г. Адам, К.-Э. Француз, А. Захер-Мазох, А.-Ш. Вуцки, Э. Винтер и других. Все они — в той или иной степени — внесли свой вклад в историю Украины, преумножили её культурные достижения, выступили в роли посредников в сложном процессе восприятия (а часто и заимствования) украинского слова в странах Западной Европы и прежде всего — в Австрии и Германии.

Работы Н. Зимомри обогатили, в частности, немецкоязычную Шевченкиану. Так, в 1976 году в Берлине появилось большое монографическое исследование “О восприятии творчества Тараса Шевченко в немецкоязычных странах”, а впоследствии ещё несколько аналогичных публикаций, где дана убедительная оценка заслугам многих зарубежных исследователей творчества Тараса Шевченко. Следует назвать таких славистов, как Г.-Л. Цунк, Э. Кайль, Я.-П. Йордан, И. Шерр, Г. Карпелес, Ю. Виргиния, В. Ягыч, В. Каверау, А. Енсен, Г. Абель, М. Фолтицеано и др. Некоторые из них были фактически неизвестны (Герман-Леопольд Цунк, Константин Тишендорф) или малоизвестны (Йоганнес Шерр, Густав Карпелес, Георг Адам, Анна-Шарлотта Вуцки, Людвиг Якобовский) в шевченковедении. В рабо-

тах этого плана Н. Зимомря многократно затрагивает языковедческие вопросы, связанные прежде всего с немецкоязычной славистикой — русистикой, украинистикой и полонистикой.

Среди многих иллюстраций прочтения слова Т. Шевченко выделим текст автобиографии Кобзаря в немецком переводе, увидевший свет в Лейпциге ещё при жизни поэта в 1860 году. Н. Зимомре как ученому посчастливилось первым в Украине представить этот важный факт и установить имя переводчика. Как эта красноречивая немецкоязычная интерпретация, так и издание в 1859 году сборника стихов Т. Шевченко в Лейпциге — всё это не обошлось без Пантелеймона Кулиша (1819–1897), талантливого переводчика произведений Гёте, а также страстного популяризатора творчества Т. Шевченко в Германии. Эти и другие факты проступают со страниц монографии “Германия и Украина: в очерках взаимодействия культур”, опубликованной на немецком языке в книжной серии альманаха украинцев Европы “Зёрна” (Львов, 1999). Отдельного упоминания заслуживает русскоязычная монография Н. Зимомри “Приобретение литературного опыта. Преемственность традиции восприятия творчества Тараса Шевченко” (Дрогобыч, 2003). Книга была издана при содействии Объединения украинцев России, в частности, активную поддержку оказал председатель Объединения — Александр Руденко-Десняк (1936–2006). К слову, в творческом наследии Н. Зимомри есть и польскоязычная монография — “Измерения духовных исканий” (Кошалин, 2006).

Внимания заслуживает ещё один штрих, носящий в нашем повествовании ретроспективный характер: Николай Зимомря ещё в январе 1970 года разыскал два немецкоязычных произведения (“To be or not to be?”; “Ein Brief ins Weite”) Леси Украинки, которые семь десятилетий не были известны на Родине поэтессы. Это — стихотворение “Быть или не быть?” и прозаическое произведение “Письмо в даль”. О приоритетности поисков и находок Н. Зимомри писал выдающийся украинский литературовед Федор Погребенник (1929–2001) в критическом обзоре “Еще один автограф поэтессы” на страницах “Литературной Украины” (1971. — № 1. — С. 2). И повсюду говорится об анализе текста как постоянной величины. Массив, вышедший из-под пера филолога, и впрямь впечатляет — это обстоятельные изыскания на тему художественного миропорядка Т. Шевченко, И. Фран-

ко, Марка Вовчка, Ю. Федьковича, В. Стефаника, О. Кобылянської, М. Коцюбинського, І. Нечуя-Левицького, а також Н. Чернышевського і І. Тургенева. Исследовательские горизонты ученого расширяются, с каждым годом приобретаая все более громкое звучание... Вне всякого сомнения, эти свидетельства особенно ценны, когда речь идет о составляющих литературного процесса, фиксации биографических деталей или тех элементов, из которых формируется модель творческого мышления того или другого носителя национальной литературы.

Николая Зимомрю как исследователя интересуют актуальные вопросы культуроведения, краеведения, народоведения, украинской этнопедагогики, искусства национального воспитания. Это хорошо заметно в таких опубликованных им статьях, как, например: “Взгляды немецкоязычных ученых на этническую принадлежность и язык коренного населения Закарпатья” (1993), “Концептуальные взгляды Августина Волошина на синтез обучения и воспитания в условиях школы и семьи” (1995), “Августин Волошин — выдающийся ученый-педагог Украины” (1995), “К вопросу происхождения добра и зла в воспитательных оценках Иосифа Терелли” (1995), “Педагогическая мысль и её место в научном наследии культурно-просветительских деятелей Закарпатья” (1996), “Экология и её общечеловеческие начала в литературном процессе” (1997), “Жемчужина украинской словесности в оценках немецких ученых первой половины XIX века. К 200-летию появления “Энеиды” Ивана Котляревского” (1998), “Адам Мицкевич в немецкоязычном восприятии и его рефлексии с Украиной” (1999), “Типологические взаимосвязи литературных явлений в процессе рецепции” (2000), “Шевченко и мы. Образ Воскресения в поэзии Тараса Шевченко” (2001), “Морально-этическая ценность посланий митрополита Андрея Шептицкого” (2002), “Педагогическое наследие Александра Духновича в оценках Эдуарда Винтера” (2003), “Альфред Енсен и его заслуги в истории польско-шведских и шведско-украинских культурных связей” (2004), “Родной язык как фактор воспитания личности в контексте “Большой дидактики” Коменского Я. А.” (2005), “Перевод как образ жизни. К вопросу переводческой деятельности Ивана Франко” (2006), “Модельный мир личности в драмах Бернарда Шоу, Ивана Франко, Владимира Винниченко” (2007), “Творчество Шафарика П. И. в немецкоязычном восприятии и его резонанс в Украине” (2008), “Феномен

Григорія Кочура як переводчика: дискурс культурологічної традиції” (2009), “Сила исповеди “женського письма” як явлення української культури” (2010), “Духовність і чин: к вопросу о значимости личности во взаимоотношениях Западной и Восточной Европы”, “Творчество Фридриха Боденштедта: контекст німецько-українсько-венгерських літературних взаємодій” (2011), “Творчество Владимира Винниченко и Артура Шницлера: сущность художественных поисков” (2012), “Измерения идентичности в художественном мире Тараса Шевченко сквозь призму німецькоязычного восприятия” (2013), “По тропинке к изумрудному городу. Попытка літературного портрета Наталии Науменко” (2013), “Непреодолимая основа человеческого опыта” (2014), “Произведения Иосифа Фиштика в переводческих интерпретациях” (2015) и др. Свои работы ученый печатал как в Украине, так и за её пределами, в частности, в Болгарии, Польше, России, США, Словакии, Франции, Германии.

Заслуживают внимания типологически-контекстуальные подходы исследователя к изучению исторического прошлого Закарпатья с точки зрения оценок венгерских, чешских, словацких, німецьких, австрийских, польских ученых. Под этим углом зрения он внимательно рассматривает научное и художественное наследие уроженцев Серебряной земли и её почитателей с прошлых времён до нашего времени (Н. Балудянский, И. Орлай, В. Кукольник, Н. Лучкай, А. Духнович, П. Лодий, А. Волошин, В. Гренджа-Донский, Ю. Боршош-Кумьятский, С. Панько, Л. Балла, П. Скунц, И. Чендей, В. Ладижец, С. Жупанин, В. Кохан, О. Ришави, П. Пойда, В. Игнат, О. Тимофеева). Вышло три издания монографии “Августин Волошин” (1994, 1995, 2006), получившей позитивную оценку отображения в литературе выдающегося деятеля Карпатской Украины (Н. Мушинка, Т. Беднаржова).

Проблематике украиноведения и коммуникативной функции, выполняемой украинской литературой в тяжелых социальных условиях, Н. Зимомря посвятил несколько концептуально важных статей, условно объединенных им в цикл “Вдохновенные образы Украины”. Назвать хотя бы такие статьи, как, например: “Неопалимые мальвы дружбы”; “Творчество Петка Тодорова в кругу интересов Владимира Гнатюка”; “Венгерская литература в кругу переводческих интересов Фридриха Боденштедта”; “Украинские фольклорные образы

в творчестве польских романтиков”; “В русле славянского речича: К 200-летию со дня рождения Шафарика П. И.”; “Людвиг Якововски и украинская литература”; “Место Перемышля в контексте культурно-образовательных связей Галичины и Закарпаття”; “Польско-украинские взаимоотношения в Галичине на рубеже XIX — начала XX столетий”; “Украина и Польша в зеркале прессы периода второй мировой войны”; “Школьное обучение в Украине и его парадигмы в контексте поликультурной среды”; “Шалевые платки из национальной памяти. К 70-летию со дня рождения Дмитрия Павличко”; “Использование персоналий и краеведческих материалов в учебно-воспитательном процессе”; “Если огнём и мечом, то без света. Интервью с Юлиушем Сенкевичем”; “Гуманистические основы как фундамент личности учителя”; “От “Слова о полку Игореве” до “Слышишь, брат мой...” Богдана Лепкого: прочтение Остапа Грицяка как переводчика”; “Лемкивские мотивы в творчестве Якова Гудемчука и Ольги Петик”; “Тематическая общность прозы М. Коцюбинского и А. Шницлера”; “Взаимодействие культур в контексте духовных исканий Михаила Драгоманова” и др.

* * *

На рубеже 80–90-х гг. еще нелегко было поднимать вопрос украинства. Однако в воздухе уже “веяли” множество вопросов и ответов. Это хорошо видно из статьи “Закарпатье: статус и перспективы. Стимул трудиться” Николая Зимомри, датированной 14–15 сентября 1991 года. Эта статья фактически представляет собой репортаж о Всеукраинском форуме интеллигенции Украины, в котором автор принимал участие как делегат от ассоциации “Мир культуры”.

Н. Зимомря уже сделал немало для возвращения утерянных духовных богатств, возрождения морально-эстетических ценностей украинского народа, а следовательно — и общечеловеческих ценностей, гуманистических достижений, как правило, “приземленных” к духовным исканиям, в частности, белорусского, русского, украинского, польского, словацкого, немецкого, грузинского и литовского народов. Для каждого из них у исследователя отведена папка с материалами, составленными по выработанной им схемой, что также относится к творческой лаборатории словесника. В связи с этим

вызывают интерес многочисленные статьи Н. Зимомри о наиболее активных популяризаторах украинского писательства в странах Восточной, Центральной и Западной Европы — И.-Г. Гердера, Ф. Боденштедта, П. Тодорова, Э. Винтера, Э. Райснера, П. Кирхнера, Р. Гебнера, Р. Сембратовича, О. Горбача, Н. Мушинки, И. Галайды, И. Удвари, Ю. Тамаша, И. Качанюк-Спех, А.-Г. Горбач. Речь о том, что Н. Зимомря обладает способностью гордиться не только национальными традициями Украины, но и национальными традициями других народов, понимать эти традиции, относиться к ним с такой же заботой, с какой относится к родным традициям, видеть их красоту, вникать в те чувства, которые испытывают сыновья и дочери этих народов к своей истории, культуре, языку. Так, например, ученому удалось “расшифровать” архетип, другими словами, ключ к пониманию эпистолярия Марка Вовчка, истории становления ее произведений и, в частности, уникального сборника “Двести украинских песен”, занимающего выдающееся место в мировой фольклористике. Ученый заботится о сохранении народной песенности как неocenенного достижения украинской культуры. Свидетельством тому — составленный им сборник песен “Ой там вверху, на вершине” (1991; второе дополненное издание — “Верховинские песнопения” (Дрогобыч, 2001). Песни были записаны в Межгорье из уст народной певицы, родной матери ученого Гафии Зимомри (1919–1995). Рано потеряв мужа Ивана Зимомря (1913–1949), вдова-страдалица вывела в люди пятерых сыновей (дочка Марийка в ангельском возрасте ушла из жизни). В книжечку вместились детальный очерк сына “Народный колодец — неиссякаем” — трепетный рассказ о сложной судьбе, выпавшей на долю матери-горемыки... А вскоре после этого увидел свет третий сборник песенных текстов Гафии Зимомри — “Бойковские напевы” (Дрогобыч, 2008). В нем были собраны примеры коломыек в записях Николая Зимомри, Григория Демьяна и Василия Кобаля. Это отдельное издание составили Александра Нимилович и внучка народной певицы — кандидат педагогических наук Елена Юрош, перу которой принадлежит весомая монография “Музыкальное воспитание в Закарпатье: контекст образовательного процесса” (1919–1939) (Дрогобыч, 2007. — 216 с.). Здесь уместным вкраплением будет тот факт, что в кругу семьи Н. Зимомри продолжается творческая эстафета, которую приняли дочери Елена, Мирослава, а также сын Иван, доктор фило-

логических наук. Его творческие достижения — это, конечно, предмет особой гордости для отца. Результатом совместной деятельности Ивана Зимомри и его сестры Елены Юрош-Зимомри стала библиография публикаций отца (“Николай Зимомря. Сердцевина научного наследия” (Ченстохова; Ужгород; Дрогобыч, 2007. — 238 с.). К слову, дочка Мирослава защитила диссертацию “Эстетическое воспитание молодежи средствами народных промыслов Закарпатья” (Тернополь, 2013) на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Взяв в руки “Украинскую музыкальную энциклопедию”, можно ощутить радость: уже во втором томе помещена статья В. Грабовского и Е. Юрош о Гафии Зимомре. С иинтересом к фольклористике связан ценный сборник “Благодать и её источники” (Дрогобыч, 2002), который составил и снабдил послесловием Н. Зимомря. Примечательно, что сборник открывают два предисловия: одно (“Дополнение к народной набожности”) принадлежит архиепископу, Перемышльско-Варшавскому митрополиту Ивану Мартиняку, а другое (“Ожидая милости божией”) — епископу Ивану Маргитичу (1921–2003), выдающемуся украинскому церковному и культурно-просветительскому деятелю 60–90-х гг. XX в.

Н. Зимомря был одним из первооткрывателей таланта немецкоязычной поэтессы из села Кушницы на Иршавщине Ольги Ришави (1903–1993), опубликовав более двадцати статей о ее творчестве. Широкий резонанс получили два издания её произведений на украинском и немецком языках “Голубое путешествие” (Ужгород, 1979. — 159 с.), “Годам удвоено цену” (Ужгород, 1996. — 240 с.), составленные Н. Зимомрей. В оба сборника вошли интерпретации П. Скунца (1942–2007), одного из выдающихся украинских поэтов современности. В их основу положены подстрочники на украинском языке, подготовленные Н. Зимомрей для Петра Скунца как переводчика.

Среди других изданий, составленных Н. Зимомрей, следует назвать книги: “Молитвы сердца” Юлия Боршоша-Кумьятского (Ужгород, 1995), “Малиновый круг” (Львов, 2000) Николая Слабака; два сборника Дмитрия Павлычко — “Наперсток” (Кошалин, 2000) и “Киев в мае” (Кошалин, 2001); “Лемковские пороги” (Львов, 2002) Ольги Петик; “Юрий Гуца-Венелин. К 200-летию со дня рождения” (Ужгород, 2002); “Корнями из Украины” (Львов, 2000) и “Цветные сны” (Дрогобыч, 2003) Павла Головчука; “Разноцветие” (Кошалин, 2003) Якова

Гудемчука, “Необработанный изумруд” Наталии Науменко (Киев; Дрогобыч, 2013) и др. Привлекает внимание учебное пособие “Текст. Система. Поэтика жанра” (Дрогобыч, 2012), изданный под редакцией Г. Семенюка, Н. Зимомри и Н. Ткачука. Ему предшествовали аналогичные работы, в т. ч. “Аналитическое чтение” (Ужгород, 1978), “Перевод: теория и практика” (Кировоград, 2001), “Немецко-украинский разговорный практикум” (Дрогобыч, 2004), “Немецко-польский разговорный практикум” (Дрогобыч; Ченстохова, 2006), “Фразеология: знаковые величины” (Винница, 2008), “Радиопублицистика: дискурс текста” (Дрогобыч, 2015; соавторы Иосиф Фиштик, Николай Ткачук). Работы этого типа дают возможность пылливому студенту приобщиться к разнообразному арсеналу источников.

Разнообразие тем отличает и исследовательские работы ученого. Однако все они непременно затрагивают ту проблематику, которая является стержневой, где назовем такие ее подгруппы: взаимодействие национальных культур, теория и практика перевода и т. д.

Н. Зимомря перенял от своих учителей, единомышленников и друзей то, что заставляет идти вперед. Он охотно вспоминает каждого, кого почел за честь увидеть в рабочей обстановке и дома, а также того, кто встречал его хлебом души. Нецелесообразно проводить водораздел между научными интересами творческих личностей. Н. Зимомря охотно исследует вопросы литературоведения, языкознания, этнографии, фольклористики, истории, педагогики и успевает сказать свое слово в разных направлениях. Это также подтверждается его содержательными книжными публикациями: “Животворная соревновательность образования” (Ужгород, 2000), “Радуга просветленной памяти” (Дрогобыч, 2010), “Собор ежедневной благодати” (Дрогобыч, 2012), “Сущность школьного образования в инациональной среде” (Дрогобыч, 2012); “Педагогическое наследие Ярослава Грицковяна: контекст украинского школьного образования в Польше” (Дрогобыч, 2014; соавтор Леся Шагала), “Контекст традиции и новаторства: творческое наследие Николая Ткачука” (Дрогобыч, 2015).

Примечательны также такие его работы, как, к примеру, “Источники вечной красоты” (Ужгород, 1996), сборники художественно-документальных очерков “Судьбы в людях” (Дрогобыч, 2006), “Время и жизнь” (Дрогобыч, 2012), а также сборник антологического типа “Отголосок. Свет поэтического мира Тараса Шевченко” (Ужгород;

Дрогобыч, 2014), где представлены лучшие переводческие версии произведений Кобзаря на немецком языке. Недавно вышли в свет сборники оригинальной художественной прозы Николая Зимомри, в т. ч. “Звон для ангелов” (Ужгород, 2014), “Лучики холодного солнца” (Дрогобыч, 2015); “Образки Серебряной земли” (Дрогобыч; Люблин, 2016). Перечисленные сборники не остались без внимания как читателей, так и критиков. Так, например, академик НАН Украины Николай Жулинский, известный украинский ученый-литературовед, видный исследователь литературного процесса в Украине, пишет в письме к автору: “...Перечитал еще раз “Лучики холодного солнца”. Небольшая по объему книжечка, а сколько вобрала в себя эмоций, впечатлений, наблюдений... Слышится что-то гоголевское во взаимных приветствиях Федора Федоровича и Ивана Ивановича (“Сердцебиение слова”)... Небольшая территория слова, а символическое пространство огромно. Нет, не буду я останавливаться на каждом Вашем этюде, на каждом эссе, но разве нужно (и возможно ли?) пересказать такие “емкие” впечатления и сны? Вы выхватываете из Ваших снов, из каких-то событий, встреч, воспоминаний одно впечатление “единственного мгновения”, переводите это настроение в слова и невольно создается своеобразный калейдоскоп мгновений реальной жизни”. А вот своеобразный комментарий доктора филологических наук, профессора Валентины Силантьевой к счастливой судьбе Николая Зимомри как автора книги “Образки Серебряной земли”: “Уважаемый Николай Иванович! Я прочла Ваш сборничек... Читала как эссе, удивилась, почему “образок”. Я что-то пропустила в украинской современной терминологии? Как эссе, восходящие к солоухинским “Камешкам на ладони”, они несколько проигрывают, но это Ваш взгляд и Ваш жанр: читая Вас параллельно с Андруховичем и Стасюком, я предпочла бы Вас. Почему? В отличие от горлопанов, Вы раздумчивы и мудро лиричны. Да, лирика традиционно-украинская, восходящая к украинскому переспіву та жалю, но в ней есть гвозди-изюмины сегодняшнего дня. А если так — у автора, у Вас, есть и свой взгляд на мир... С уважением, — В. Силантьева”. Кстати, развернутые рецензии на художественные пробы пера Н. Зимомри написали Дмитрий Павличко, Александр Астафьев, Любомир Сенник, Василий Марко, Игорь Добрянский, Богдан Завидняк, Наталия Науменко, Иосиф Фиштик, Мария Якубовская.

Реєстр творческого урожая Н. Зимомри поражает прежде всего количеством имен и разнообразием творческих направлений и тенденций. Упомянутые здесь работы формируют “внутреннюю” целостность, пронизанную непреходящими критериями добра, видения вечной красоты. Скажем, только из исследовательских работ Н. Зимомри узнаём, что И.-В. Гёте был одним из первых, кто имел отношение к высокой оценке заслуг Ивана Орлая перед наукой. В фондах Веймерского архива Гёте и Шиллера исследователь отыскал рукопись письма, написанного Иваном Орлаем в августе 1806 года создателю “Фауста”, — ценный документ человеческих взаимоотношений двух деятелей-современников. Научное наследие уроженцев Закарпаття исследователь рассматривает сквозь призму их связей с Россией, Болгарией, Польшей, Венгрией, Австрией, Германией, Словакией и Чехией (И. Орлай, М. Балудянский, В. Кукольник, П. Лодий, А. Духнович).

Обширная теоретическая база, оригинальность авторских выводов и обобщений, концептуальная глубина наблюдений ученого — характерная черта работ Н. Зимомри. Они разного звучания, но их объединяет точность определения задач, когда речь идет о тематической очерченности, к примеру, немецкоязычной Шевченкианы, художественной практике многих украинских авторов, произведения которых вызвали интерес у немецких критиков. Всё это — позитивные составляющие процесса взаимодействия национальных культур. Например, произведения Ольги Кобылянской, Ивана Франко или Юрия Федьковича на немецком языке не повторяют, как это убедительно доказал Н. Зимомря, творческую палитру Гёте, Шиллера, Гейне, а скорее свидетельствуют о трансформации достижений немецкой классики в русле новой литературной среды.

Системный анализ процесса восприятия творчества украинских писателей в Австрии и Германии, всесторонне проведенный учёным, даёт возможность увидеть место украинской литературы в контексте мировой культуры. Ученый сделал правильный вывод: украинское художественное слово по-прежнему известно мировой общественности, к сожалению, только на уровне представленности имён, а не произведений. Другими словами, динамика познания и признания художественной мысли подавляющего большинства украинских писателей ещё не соответствует такой потребности рецепции, то есть

восприятия, которая бы определяла настоящее лицо украинской национальной культуры. Исключениями из этого правила являются Т. Шевченко, И. Франко, В. Стефаник, М. Коцюбинский, Леся Украинка, В. Винниченко, В. Стус. Подобные выводы Н. Зимомри хорошо мотивированы конкретикой фактов, типологических параллелей, убедительными наблюдениями. Поэтому уместным будет и упоминание такого факта. Н. Зимомря обогатил шевченковедческую науку новыми именами (Г.-Л. Цунк, Э. Кайль, Л. Тишендорф), которые до него вообще не рассматривались в связи с жизненным и творческим путем Кобзаря.

Изучая тему украинской литературы в немецких переводах и критических оценках, Н. Зимомря систематически отбирал архивные материалы на подобную тематику, укоренившуюся в литературе русского, белорусского, грузинского, болгарского, венгерского и литовского народов. В этой связи стоит упомянуть такие его исследования, как “Роль Я.-П. Йордана в истории межславянских взаимоотношений (40–70-е годы XIX в.)”, “В дружбе с Тургеневым: Марко Вовчок”, “Художественное наследие Лермонтова М. Ю. в переводах Фридриха Боденштедта”, “Роль творческих взаимосвязей в контексте литературного процесса (К 150-летию со дня рождения Ольги Кобылянской)”, “Роль художественного опыта в рецепционном процессе: целостность качественного и количественного познания литературных явлений”, “Максим Богданович и Закарпатье”, “Судьба Лемковщины в поэзии Тадея Карабовича”, “Два гения: Григорий Сковорода и Владимир Соловьев” и др.

Н. Зимомря щедро делится идеями, а иногда и впервые найденными им находками. Для него главное — “чтобы добро служило людям”, а за кем будет приоритет для него особого значения не имеет. Возможно, поэтому он охотно выступает “от имени авторского коллектива”, хотя его стиль сразу бросается в глаза. Большое количество его выступлений не зафиксировано, затерялось в публикациях “без подписи”, коллективных поздравлениях по случаю и так; а они — составляющие его профессиональных талантов. В этом контексте важен вклад Н. Зимомри как переводчика. Широкую известность приобрели сборники с его литературными интерпретациями произведений Дмитрия Павлычко на немецком языке (“Киев в мае”, 2001; “Княгиня Европы”, 2010), а также польской поэтессы Александры

Шевелло — на украинском (“Гармония псалма”, 2003). Отдельным изданием вышли переводы на немецкий стихотворений Анатолия Моисеенко (“Стихи. Gedichte”. — Дрогобыч, 2013).

В последние годы исследования Н. Зимомри приобретают новые свойства, тематически и проблемно обогащаются. Возможно, этот факт ярче всего проступает в составленных им сборниках, имеющих не дистанционное, а органично определенное посвящение. Одним словом, они посвящаются конкретным выдающимся личностям, деятельность которых в целом хорошо известна в научном мире. За это время ему удалось издать целый ряд книг, образующих своеобразный цикл важных работ. Сюда можно отнести исследовательские работы о таких известных культурно-просветительских деятелях, как Ю. Гуца-Венелин (“Гуца Ю. И.-Венелин и славянский мир”. — Ужгород, 1992), Иван Гранчак (“Профессор Иван Гранчак”. — Ужгород, 1997), Николай Мушинка (“Благовестник труда”. — Ужгород, 1996), Адам Вирский (“Тождественность и партнерство: Студии взаимоотношений ближайших соседей”. — Кошалин; Кировоград, 2000), Владимир Задорожный (“Дар служить науке”. — Ужгород, 2001), Ярослав Грицковян (“Средоточия украинских судеб”. — Дрогобыч, 2005), “Жизнь в свете слова”. — Дрогобыч, 2011), Александр Чередниченко (“Теория и практика перевода”; “Система текста: интеркультурное измерение”. — Киев; Дрогобыч, 2008), Анатолий Моисеенко (“Мир языка: поэтика текстовых структур”. — Дрогобыч, 2009), Любомир Сенек (“Личность на фоне эпохи”. — Дрогобыч, 2010), Петро Фещенко (“Путь духовности”. — Дрогобыч, 2011), Иван Мегела (“Горизонты научного поиска”. — Киев, 2011), Александр Астафьев (“Литература. Социум. Эпоха”. — Киев; Дрогобыч, 2012), Николай Ткачук (“Жизнь со словом”. — Дрогобыч, 2014), Игорь Добрянский “Труд — формула успеха”. — Дрогобыч, 2015), Иосиф Фиштик “Контекст Украины: остаемся собой”. — Дрогобыч, 2015) и др.

Конечно, все перечисленные имена подчеркивают один факт: они определенным образом свидетельствуют и о целеустремленности Н. Зимомри как исследователя. Читатель отыщет что-то для себя в многочисленных предисловиях и послесловиях к таким книгам, как “Ориентации. Размышления. Дискурсы” Романа Громьяка, “Украинская компаративистика: концептуальные проекции” Людмилы Грицык, “Сожженные камни” Анатолия Моисеенко, “Властитель

мудрости народной” Ивана Губаля, “Высоты вечных журавлей” Ольги Тимофеевой, “К тебе, Украина, песней приду” Игоря Трача, “Изыйди, сатана!” Любомира Сеника, “Орнаменты слова” Александра Астафьева, “Кто не мечтал, что есть неизведанная Муза...” Наталии Науменко, “Вспышка” Леси Мудрак и “Всплеск” Иосифа Фиштика и др. Повсюду видим стремление автора — раскрыть сущность человеческого в человеке, существо которого наполнено болью за правду жизни.

Николай Зимомря — ученый и педагог. Эти два звена соединились в его личности на всю жизнь. Они хорошо взаимодополняют друг друга, что и определяет лицо университетского профессора в современной трактовке как педагога высшей школы. С авторскими лекциями и спецкурсами он выступал в вузах Украины (Киев, Львов, Одесса, Донецк, Кировоград, Тернополь, Ивано-Франковск, Черновцы), России (Москва, Орел, Уфа), Германии (Лейпциг, Берлин, Мюнхен, Заарбрюкен), Венгрии (Ниредьгаза, Будапешт), Болгарии (Благоевград, София); преподавал германистику в Слупской педагогической академии города, в Кошалинской гуманистической высшей школе и Ченстоховской полонийной академии (Польша).

Дороги, которые были предначертаны Николаю Зимомре, направляли его на поиски того, что мило сердцу. А милы ему люди. Поэтому ничего нет удивительного в том, что на страницах научных сборников, изданных в честь Н. Зимомри по случаю 60-летия и последующих юбилеев, представлены работы многих авторов. Так, например, книга “Мир исследовательских студий” — плод работы 94 исследователей (Мир исследовательских студий: философия, культуроведение, литературоведение, переводоведение, языкознание, педагогика: научные записки факультета романо-германской филологии / под ред. В. Скотный, В. Кеминь, И. Зимомря; состав. Зимомря И. Н. — Дрогобыч: Коло, 2007. — Вып. III: Научный сборник в честь профессора Николая Зимомри. — 552 с.). Среди них — Оксана Бабелюк, Мирон Бендик, Омелян Вишневецкий, Владимир Гладкий, Ярослав Грицковян, Казимиж Денек, Игорь Добрянский, Владимир Задорожный, Петр Иванишин, Владимир Кеминь, Людмила Краснова, Данила Кузик, Василий Марко, Николай Михальченко, Вера Мовчан, Василий Пагирия, Иван Пасемко, Анатолий Приходько, Эбергард Райснер, Любомир Сеник, Роман Скечковски, Надежда

Скотна, Валерий Скотный, Станислав Степень, Иван Теплый, Николай Ткачук, Степан Хороб, Александр Чередниченко, Александр Шпак, Александра Щепанек. Кстати, этому сборнику предшествовал двухтомник “*Studia in honorem*”, изданный в честь и по случаю 35-летия научно-педагогической деятельности и 60-летия со дня рождения Николая Зимомри (Научные записки Кировоградского государственного педагогического университета им. В. Винниченко. Серия: Филологические науки (литературоведение). *Studia in honorem*. Издается в честь и по случаю 35-летия научно-педагогической деятельности и 60-летия со дня рождения доктора филологических наук, профессора Николая Ивановича Зимомри. — Кировоград, 2006. — Вып. 69, ч. 1. — 296 с.; ч. 2. — 220 с.). Следует отдать должное Василию Марку, проявившему инициативу и собравшему целую плеяду ученых, в т. ч. сюда вошли статьи Сергея Михиди, Анатолия Моисеенко, Марии Моклицы, Николая Неврли, Луизы Оляндер, Олега Поляруша, Ярослава Радевича-Винницкого, Петра Рыхла, Любомира Сеника, Валерия Скотного, Николая Ткачука, Петра Фаста, Богдана Чуловского и др. В свете вышесказанного особое впечатление производит юбилейный сборник “Современные парадигмы в литературоведении, языкознании, переводоведении, педагогике и культуроведении, а также в междисциплинарном контексте”, увидевший свет в 2011 в Ченстохове (*Współczesne paradygmaty w literaturoznawstwie, językoznawstwie, translatoryce, pedagogice i kulturoznawstwie w kontekście interdyscyplinarnym. Księga jubileuszowa prof. zw. dr hab. Mykoły Zymomrya z okazji 45-lecia pracy naukowej i 65 rocznicy urodzin / red. naukowa: A. Kryński, S. Łupiński, M. Urbaniec. — Częstochowa: Educator, 2011. — 512 s.*).

Более тридцати пяти лет оттачивал Николай Зимомря свое педагогическое мастерство в стенах Ужгородского национального университета. И вот уже пятнадцать следующих лет — работает в Дрогобычском университете им. Ивана Франко. Там и здесь Н. Зимомря овладел той творческой деятельностью, которую рассматривает системно, собственно, как целенаправленную, осознанно организованную деятельность, которая характеризуется использованием комплекса условий и факторов обучения, воспитания, развития творческой личности. Все это определенным образом способствует оптимальной организации учебно-воспитательного процесса, оправ-

данному різноманіттю організаційних форм, методів, засобів, підходів, стимулюванню самостійного виявлення інтелектуально-пізнавальної і соціальної можливості студентської молоді, диференціації діяльності юнаків і дівчаток в роки набуття професії. Осознаючи високе призначення носія високих початків духовності, професор Н. Зимомря систематично, наполегливо розробляє різні питання педагогічної науки. Деякі з них освітаються в статтях об А. Духновича, А. Волошині, а також в описках о сучасниках — педагогах вищої школи, в частині, Н. Євтуха, А. Вишневіч, В. Скотном, Ю. Кишакевіч, К. Сятецьком, А. Поляруше, П. Рихле, В. Кравце, П. Гудівке, Л. Грицьку, Т. Королівій, Н. Ткачуке, Л. Красновій, Т. Космеде, Г. Яструбецької, Г. Корбіч, В. Овсійчуке, Л. Оршанськом, П. Фещенко, А. Чередніченко, М. Чайке і др. В цьому контексті стоїть виділити книгу “Сущність шкільного виховання в інонаціональній середі” (Дрогобич, 2012), де розкрито освітня діяльність відомого українського літературознавця і педагога з Польщі Я. Грицьков'яна. К слову, автор книги “Середоточія українських судів” подарив Н. Зимомря, з яким його зв'язує десятилітня дружба, свою нову роботу “О перекладах і перекладачів української літератури в Польщі” (Перемишль, 2015). На її сторінках проступають результати співпраці двох єдиномисльників, Ярослава Грицьков'яна, з однієї сторони, і Ніколая Зимомря — з іншої. Примітливо дарувальна надпис, зроблена Ярославом Грицьков'яном 12 січня 2006 року на титульній сторінці книги “Середоточія українських судів. Історія сіл Березка і Воля Матіяшева” (Дрогобич; Кошалин, 2005), вийшла під редакцією Ніколая Зимомря.

Возможно, стоїть повторити: Н. Зимомря дуже точно розглядає кожну величину з позицій справжнього представця вищої школи, а втілення її найкращих зразків бачить в людях. Розуміється, не порожніх, а одухотворених. В цьому в його розумінні і криється сенс його власної діяльності як носія тенденції, призначеної зміцнювати традиції взаємодії національних культур. Отже — прагнення реалізувати мету: знайти і показати читачеві духовні меридіани спільності, спорідненості ідей добра, справедливості, свободи, миролюб'я, понижуючих літератури різних народів з давніх часів і до наших днів.

Своими исследованиями Николай Зимомря вносит весомый вклад в развитие процесса духовного единения народов, распространяя его вглубь и вширь. Ученый отдает свой талант и трудится во имя благородной цели — взаимного обогащения культур. Поскольку каждая его победа в этой области служит делу укрепления гуманистических чувств.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2016

УДК 811.111'34 (075.8)

T. A. Brovchenko, T. M. Korolova

SYLLABICS: THEORY AND PRACTICE

The survey of some theories of syllable production and division are presented in the article. A universal definition of a syllable at acoustic level is given.

Contrastive analysis of English and Ukrainian syllables makes it possible to say that the nature of the main principles of syllable formation and division are the same in the two languages. There exists certain difference in the rules of correlation of two components of a syllable total energy — intensity and duration, which depends upon the phonematic structure of the English and Ukrainian languages. There are some specific features in the structure of syllables, in the rules of syllable division in English and Ukrainian.

Key words: *syllable production and division, acoustic level, contrastive analysis, phonematic structure.*

В статті надано огляд деяких теорій продуговання і розділення складу. Приведена універсальна дефініція складу на акустичному рівні.

Порівняльний аналіз англійських і українських складів надає можливість констатувати, що природа головних принципів утворення складу і розділення однакова в двох мовах. Існує певна різниця в правилах кореляції двох компонентів сумарної енергії складу — інтенсивності і тривалості, яка залежить від фонематичної структури англійської і української мов. Схарактеризовано деякі специфічні особливості у структурі складів, у правилах розділення складу в англійській і українській мовах.

Ключові слова: *утворення і делімітація складу, акустичний рівень, порівняльний аналіз, фонематична структура.*

В статье представлен обзор некоторых теорий продуцирования и деления слога. Приведена универсальная дефиниция слога на акустическом уровне.

Сравнительный анализ английских и украинских слогов дает возможность констатировать, что природа главных принципов слогообразования и слогоделения одинакова в двух языках. Существует определенная разница в правилах корреляции двух компонентов суммарной энергии слога — интенсивности и длительности, которая зависит от фонематической структуры английского и украинского языков. Охарактеризованы

некоторые специфические особенности структуры слогов, правил делимитации слогов в английском и украинском языке.

Ключевые слова: образование и делимитация слога, акустический уровень, сравнительный анализ, фонематическая структура.

Since ancient times great interest has been paid to syllabic structure of utterances in connection with the problems of rhetoric, public speeches and the art of versification. The first attempt to examine syllables was made by ancient Greeks. Linguistic investigations of the problems of nature of the syllable, the questions of syllable structure and division of words into syllables were not studied and even neglected.

At the beginning of the 20th century the outstanding representatives of physiological experimental phonetics G. Panconcelli and Scripture E. W. wrote that the syllable was a fiction created by linguists and psychologists, that all the attempts to understand and represent it phonetically were and would remain fruitless [1].

At the end of the 19th and at the beginning of the 20th century there appeared the first laboratories of experimental phonetics. Syllables began to be studied with the help of electroacoustic devices and apparatuses — electric kymographs, oscillographs, spectrographs, etc. Various theories of syllable production and the division of words into syllables appeared.

One of the first theories brought up for discussion was the so-called **expiratory** syllabic theory [2]. According to expiratory theory each syllable is accompanied by an independent uninterrupted act of exhalation push. The number of syllables and the number of exhalations are equal. At the same time E. Sievers didn't reject the effect of variations in the degree of sonority.

Expiratory theory was often criticized by different scientists. It was mentioned the number of syllables and the number of expiratory pushes may coincide, but not obligatory. Experimental data proved that there were many cases when two or more syllables were pronounced within one act of exhalation.

Rather widespread, especially was the **sonority** theory of syllable production and syllable division. According to this theory the main characteristic feature of the syllable is sonority [3]. The most sonorous sound in the syllable forms the peak of sonority, while the other sounds in the syllable have minimum of sonority. The theory of sonority was rather popular as it made it possible to distinguish syllables in a word. But it is to be taken into consid-

eration that the degree of sonority of vowels varies in different positions in the word and this theory does not help to define the boundary between the syllables in a word.

The theory of *muscular tension* was universally acknowledged and supported by many scientists [4]. The core of the theory of muscular tension was the affirmation of the leading role of pronouncing effort in the formation of a syllable. This theory was completed and logically set forth by some scientists [5]. Sounds in connected speech are pronounced with alternative intensification and slackening of muscular tension. Each peak of intensification with the following slackening of tension forms a syllable. Sounds that are pronounced with intensification of muscular tension are termed pitch sounds. Thus an articulatory syllable is an arc of tension. The pitch sound is the centre of the syllable and of the arc of tension. The tension in this arc is gradually increasing from the beginning to the centre of the syllable and then is gradually decreasing to its end. It was possible to assume that sounds might have different functions in fusing a syllables into a solid, complete speech unit and in dividing words into syllables.

The base of the solution of the syllable division problem was the assumption that in defining the boundaries between the syllables in a word it was necessary to pay attention to the structure of initial and final sounds of the syllables. Shcherba L. V.'s concept of the three forms of the syllables helped to solve the problem of syllable division.

According to Shcherba L. V.'s concept there exist three forms of the consonants:

- a. the *strong-end* consonants;
- b. the *strong-beginning* consonants;
- c. the *strong-end/strong-beginning* consonants.

At the beginning of initial consonant of a syllable the tension is weak and grows gradually up to its peak at the boundary with the syllabic vowel. Such consonants are called *strong-end* consonants. In final consonants of a syllable the beginning of a consonant at the boundary with the syllabic vowel is strong and the tension gradually decreases up to the very end of the syllable. Such consonants are called *strong-beginning* consonants (fig. 1).

At the boundary of two similar sounds a *strong-end/strong-beginning* or a *two-peak* consonant appears. The end and the beginning of such consonants are strong, a slackening of tension is observed in the middle of the syllable (fig. 2).

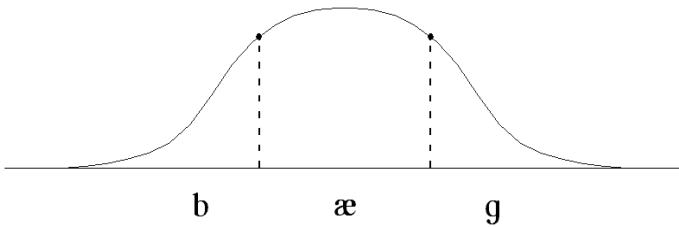

Fig. 1. The scheme of a syllable of the English word “bag”

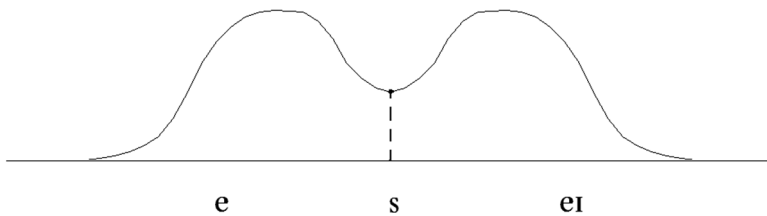

Fig. 2. The scheme of a syllable of the English word “essay”

One of the latest theories of syllable formation is the **energetic** theory. The concept of a syllable as an impulse of energy was taken as a foundation of this theory. The theory of syllabic energy defined a syllable as a single portion of energy separated from another portion of energy [5]. According to it the energy increases sharply at the beginning of the syllable up to its peaks and then gradually falls to the end of the syllable. Syllables are separated from other syllables by the minimal amount of energy of the end of the preceding syllable and at the very weak beginning of the following syllable.

The energetic theory does not deny the theory of muscular tension. There exists a direct connection between the muscle tension of the speech organs in the process of speech and the impulses of the acoustic energy. Scientists assert that any nerve and muscular process causes energetic process. Any impulse of energy is characterised by a rising — falling structure with the peak of energy between the rising and the falling parts.

The **energetic** syllabic theory, defining a syllable as an impulse of energy, was supported by a number of scientists. The theory of syllabic energy solved the problem of the nature of the syllable and was a reliable basis of syllable

division. But still the nature of the syllabic impulse was not quite clear and required further investigations.

In the second half of the 20th century phonetic experimental investigations applying electronic apparatuses and special computer programmes made it possible to affirm that syllables are created by a complex impulse of acoustic energy — a coordinated action of two acoustic components of intensity and duration, i.e. intensity over time.

$W_{tot} = A \cdot t$ (conventional units) where:

W_{tot} — total acoustic energy (conventional units);

A — intensity (conventional units);

t — duration (m. sec).

Any of the two components of the total acoustic energy can change the volume of the energy. An increase or a decrease in the volume of the total acoustic energy of the syllable may be achieved by means of:

- a. the changes in the intensity of a syllable;
- b. the changes in the duration of the syllable;
- c. the changes in the two components of the total acoustic energy.

Each peak of intensification of the total acoustic energy, preceded by the increase of energy and followed by its decrease, is a syllable.

Syllables are purely energetic speech units deprived of frequency characteristics except the inherited individual characteristics of syllabic vowels. The impulses sent from the cortex cause alternative tension and relaxation of the speech organs: muscles, which in their turn cause the corresponding alterations in the acoustic energy, which is perceived by a human being as speech.

Taking into consideration close connection between the tension of the muscles and the acoustic energy which appear due to the tension of the articulation of the muscles during the process of speaking, it is possible to state that there is no principle difference between the mechanism of syllable division according to the theory of muscular tension and to the acoustic energetic theory. The boundary of syllable division is at the point of the weakest muscular tension and at the smallest degree of acoustic energy.

One of widely discussed problems is auditory perception of syllables. Syllable in perception is a minimal undividable perceptual unit over time. The results of the perceptual analysis, taking into consideration the time of reaction, connected with the perception of a syllable and its parts, made

it possible to assert the units of primary perception on sensory level are not phonemes but their combinations — syllables.

Elaboration of syllabic models with the support of visual and auditory aspect made it possible to control and correct the pronunciation of the learners on the level of syllables. Thus, in many languages closed syllables (CVC) and the syllables containing long vowels (CV:) as well as syllables with many marginal consonants in its structure (CCVCC) are perceived as heavier than open syllables with short vowels, and syllables having one or two marginal consonants.

The survey of some theories of syllable production and division given in the article is not exhaustive. In spite of many existing theories not all the problems of syllabic theory are solved.

Having examined the problem the following definition of a syllable is to be given. The syllable is a universal primary minimal undivided basic phonetic unit of speech. This definition of the syllable is universal for all the syllabic languages.

Units of primary perception on sensory level are not speech sounds but syllables. The syllable in perception is a minimal undivided unit over time.

The syllable is an integrated and an integrating speech unit. On the one hand it consists of speech sounds, on the other hand it is the base for all the other units of speech. It is creating the segmental speech unit — phonetic word and all the supra-segmental speech units — sense-groups, phrases, subphrasal unities and the speech unit of the highest level — the text.

The share of the two components of total energy — intensity and duration is different in English and Ukrainian as it depends upon the phonematic system of the language.

There is no principle difference between the mechanism of syllable division according to the concept of muscular tension and the energetic theory — the boundary in both cases is at the energetically weaker point of the syllable chain as it is the result of the smallest muscular tension. The main principles of syllable formation and division are universal, i. e. similar in all the syllabic languages but the rules of syllable formation and the division of words into syllables may be different in different languages.

Contrastive analysis of English and Ukrainian syllables makes it possible to observe that the nature of the main principles of formation and division are the same in the two languages. There exist a difference in the rules of correlation of two components of the total energy — intensity and duration,

which depends upon the phonematic structure of the English and Ukrainian languages. There exists some specific features in the structure of syllables, in the rules of syllable division in the peculiarities of the position of the active articulating organs in pronouncing sounds, which constitute the syllables in English and Ukrainian.

A thorough contrastive study of English syllables in comparison with those of the native language will enable the learner to avoid mistakes and will help to acquire perfect pronunciation without any foreign accent.

REFERENCES AND NOTES

1. Panconcelli-Caltzia G. Die experimentelle Phonetik in ihrer Anwendung auf die Sprachwissenschaft. — Berlin, 1924. — 64 p.
2. Stevens N. Articulatory-acoustic-auditory relationships. — Hardcastle, 1997. — P. 462–506.
3. Vassilyev V. A., Burenkova O. V., Katanskaya A. R., Lukina N. D., Maslova L. P., Torsueva E. I. English phonetics. — Leningrad, 1962. — 384 p.
4. Бровченко Т. А. Проблемы словесного ударения: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Ленинград: ЛГУ, 1973. — 45 с.
5. Зиндер Л. П. Общая фонетика. — М.: Высш. шк., 1979. — 311 с.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2016

УДК 81'367.332-112

О. Й. Бурковська

ПРОБЛЕМАТИКА НОМІНАТИВНОГО ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ У РОБОТАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ЛІНГВІСТІВ

Стаття присвячена лінгвоісторіографічному дослідженню номіна- тивного односкладного речення у синтаксичній науці. У роботі представ- лені різноманітні погляди вчених-лінгвістів на проблему синтаксичної функції головного члена номінативних речень, який може називатися, на думку різних вчених, або підметом, або присудком, або просто головним членом.

***Ключові слова:** номінатив, підмет, присудок, головний член, одно- складне речення.*

Статья посвящена лингвоисториографическому исследованию номи- нативного односкладного предложения в синтаксической науке. В ра- боте представлены различные взгляды ученых-лингвистов на проблему синтаксической функции главного члена номинативных предложений, который может называться, по мнению различных ученых, либо под- лежащим, либо сказуемым, либо просто главным членом.

***Ключевые слова:** номинатив, подлежащее, сказуемое, главный член предложения, односложное предложение.*

The article deals with the linguistic-historiographical research of nominative one-member sentence in the linguistics. Different views of linguists on the problem of the syntactical function of the main part of the nominative sentences, which can be named as the subject, the predicate or simply the main part of the sentence are outlined in the article.

***Key words:** nominative, subject, predicate, main part of the sentence, one- member sentence.*

Постановка проблеми. Питання про номінативні речення (від латинського *nominativus* — називний відмінок) у синтаксичній науці відноситься до числа “старих”, недостатньо розроблених та дискусій-

них, хоча наявність речень цього типу не викликає сумнівів. Автори всіх академічних граматики, вузівських підручників та навчальних посібників, а також шкільних підручників визнають наявність речень цього типу. Одним з питань, що привертає увагу дослідників упродовж усієї історії вивчення номінативних речення, яке не знайшло загальновизнаного рішення, є питання про синтаксичну функцію називного відмінка [1, с. 226]. Отже, **метою** цієї роботи є дослідження поглядів мовознавців на проблематику найменування головного члена номінативного речення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському мовознавстві дослідженням номінативних односкладних речень займалися Возняк М. С., Курило О. Б., Німчинов К. Т., Огієнко І. І. та ін.

Буслаєв Ф. І., як представник логічного напрямку, був прихильником двоскладної структури російського речення; у своїй “Історичній граматиці російської мови” він зазначав, що у російській мові “не існує жодного речення, яке б складалося тільки з підмета” [2, с. 258].

Аксаков К. С. не погоджується з точкою зору Буслаєва Ф. І. про можливе випущення передбачуваного дієслова *є* у номінативних реченнях і говорить про самодостатність називного відмінка у позначенні речей своїм іменем [3, с. 338–339].

Потебня О. О. вважав номінативні структури секундарним типом реченнєвої структури, ставлячи їх в один ряд з такими, що не містять у собі називного відмінка іменника, наприклад: *Убито! Пробі! Цабе!*, бо вони всі “перебувають у залежності від будови теперішньої мови, пояснюються цією будовою, як її частини, разом з нею мають передумовою тривалий розвиток мови” [4, с. 79]; пропуск дієслова в цьому випадку “передбачається сам собою” [5, с. 525]. Учений рекомендував визначати синтаксичну функцію єдиного називного відмінка з опорою на контекст, який дозволить кваліфікувати його або як підмет, або як присудок. Він писав: “так у випадках, коли у реченні наявний тільки називний іменника, ми з контексту розрізняємо, чи стоїть цей відмінок як підмет з недомовленим присудком або як предикативний атрибут, частина складеного присудка з передбачуванним підметом і дієсловом (зв’язкою)” [4, с. 79].

Шахматов О. О. вважав номінативні речення самостійним структурно-семантичним типом у системі односкладного речення [6, с. 51].

Питання про характер синтаксичної функції головного члена номінативних речень є проблематичним і спірним.

Овсянико-Куліковський Д. М. називний номінативних речень кваліфікував як *підмет*. Аналізуючи рядки вірша Фета О. О. “*Шепот, робкое дыханье*”, він писав: “не вставляючи дієслів (що зіпсувало б увесь вірш), ми, однак, супроводжуємо ці іменники розумовим відчуттям дієслівної присудковості, тільки з того, що вони подані нам як підмети” [7, с. 54].

Анненський А. Ф., навпаки, вважав називний номінативного речення *присудком*. При інтерпретації того ж вірша Анненський А. Ф. писав: “Підметом я вважаю не назване, а живе відчуття ночі. Поет розбирається в ньому поступово і по мірі цього предичіює своє відчуття. Будь перед нами суб’єкти, вони були б подані для предичіювання, і вірш втратив би не тільки привабливість, а й сенс” [8, с. 226].

Щодо синтаксичного статусу словесно вираженого головного члена в номінативному реченні, то слідом за Шахматовим О. О. в науці за ним закріпилась роль підмета [9, с. 55].

Пешковський О. М., вивчаючи погляди Шахматова О. О., прийшов до висновку, “що як і в інших типах односкладних речень, головний член у номінативному реченні — присудок”. На його думку номінативні речення у російській мові — це “всі ті речення, в яких присудком є називний відмінок іменника і в яких за самою їхньою природою не може бути ні підмета, ні дієслівного присудка” [10, с. 377].

В українській лінгвістиці вперше про односкладні номінативні речення згадав Сулима М. Ф. у своїй праці “Українська фраза. Коротенькі начерки” [11, с. 28].

Мещанінов І. І., продовжуючи “лінію” Шахматова О. О. щодо спільного вираження суб’єкта і предиката в одному члені бездієслівних структур, вважає, що “у закінченому висловлюванні *пожежа* наявні понятійні категорії суб’єкта і предиката, але немає граматично виражених понять підмета та присудка” [12, с. 107–108].

З погляду Виноградова В. В., шахматовській класифікації односкладних речень є логічна суперечність: “Підведення головного члена у багатьох односкладних реченнях під граматичні поняття підмета і присудка позбавлене всяких синтаксичних підстав”, — стверджував він [13, с. 82].

Виноградов В. В., а пізніше Шведова Н. Ю. висували поняття предикативної основи речення, яка може включати в себе як два головних члена, так і один. Функція модальності й часу спостерігається в називних реченнях типу *Мороз! Тиша!*, що містять лише одне уявлення або поняття, співвіднесені з дійсністю. Вираз буттєвості невіддільний від предикативності [14, с. 137].

В академічній “Граматичі російської мови” 1954 року Шведова Н. Ю. називний відмінок номінативних речень називає головним членом без диференціації його на підмет та присудок [15, с. 57].

Галкіна Є. М.-Федорук розділяє два типи номінативних речень: *підметові* та *присудкові*, вказуючи при цьому на складність їхньої диференціації. “Розмежувати номінативне підметове речення та номінативне присудкове речення не завжди легко. Але чи можна відмовлятися від аналізу тільки тому, що він важкий? — запитує автор” [16, с. 40–50].

За Скобліковою О. С. (вона наслідує вчення Шахматова О. О.), доцільно закріпити за називним номінативних речень недиференційоване термінологічне позначення — *головний член*, аргументуючи це тим, що називний номінативних речень опиняється в цих умовах виразником особливого значення — значення предмета, що є суттєвою ознакою всієї ситуації [17, с. 162].

Белошапкина В. А. за структуроутворюючим компонентом номінативних речень також закріплює термін “головний член односкладного речення”, вважаючи його “третім головним членом речення” [18, с. 91].

Бабайцева В. В., відзначаючи багатофункціональність називного відмінка у номінативному реченні, а звідси його синтаксичну неоднозначність і неможливість визначити його синтаксичну роль, виходячи лише з граматичних показників, вважає за необхідне враховувати характер висловлюваної думки і комунікативні задачі речення [19, с. 120].

На думку Загнітка А. П., головний член номінативних речень не виступає морфологізованим, оскільки іменник за своєю природою (синтаксичною) багатофункціональний. Тому не можна визначити його синтаксичну роль, приймаючи за визначальне тільки його морфологічні характеристики. Необхідно враховувати характер вираженої думки та комунікативні завдання речення [5, с. 538].

Дослідник односкладних речень у слов'янських мовах Кабанова С. О. вважає, що номінативне речення у слов'янських мовах представлено структурою з головним членом, вираженим іменником у називному відмінку, кількісно-іменним сполученням або займенником. Подібні речення позначають наявність, буття, існування предмета, явища, стану, позначеного іменною, рідше — займенниковою формою, наприклад: *Беларускія краявіды... Перазвонны азёр и бароў*. [20, с. 225].

Автори “Граматики болгарської літературної мови” виділяють у окремий тип номінативні односкладні речення: “бездієслівні речення, в яких єдиний головний член виражений іменником, називаються іменні односкладні речення”, за значенням виділяють номінативні речення буттєві та вказівні, наприклад: *Аз се загледах през дълбокия прозорец навън. Селски двор. Плевня със страха* [21, с. 97].

Але неоднозначно оцінює Маслов Ю. С., автор іншої “Граматики болгарської мови”, можливість виділення номінативних речень у окремий розряд, речення буттєвого типу з іменником в абсолютній формі, що слугує для опису обстановки, і “так звані номінативні речення, які виступають у “номінативно-інформативної функції”, відносяться до висловлювань, що не володіють предикативною структурою” [22, с. 383–384].

Щодо чеської мови, то на думку З. Дворакової, ядром недієслівних односкладних речень є вираз недієслівного характеру, що не поєднуються зі зв'язкою. В іменних односкладних реченнях чеської мови суть повідомлення передається за допомогою слів іменного характеру — за допомогою іменників, прикметників або прислівників. Модальність речень змінюється з інтонацією, а категорію часу не можна висловити буквально. Головним членом речень є іменник у називному відмінку; речення можуть бути розповідними або питальними. Значення, що ними передається, визначається конкретною мовленнєвою ситуацією. До іменних речень належать ситуативні конструкції, наприклад: *Můj dům; Sklep*; різноманітні найменування та надписи, наприклад: *Konzulát České republiky; Máj; Malostranské povídky* або конструкції, які використовуються під час ознайомлення або представлення, наприклад: *inženýrka Doleželová; Ivan Zahradníček; generální ředitel; moje vnučka*. Часто зустрічаються іменні речення з емоційною забарвленістю, а експресивність деяких з них міститься

у самій природі іменника, наприклад: *Auto! Poplach! Nástup! Drzoun! Podvodnice! Krása! Taková ostuda! Taková krásná holčička! Jen žádný křik a rámus!* [23, с. 32] Слід відзначити, що близькими до таких речень є генитивні конструкції.

Сазонова О. С. у своїй дисертації зазначає, що так звані номінативні речення існують у англійській мові, але їхні види відносяться до різноманітних типів: змістовно і формально односкладні та змістовно односкладні, але формально двоскладні. Серед змістовно і формально односкладних в англійській мові вона виділяє предметні, які, у свою чергу, розпадаються на два підвиди:

1) з однокомпонентним підметом, наприклад: *Night; October; A warm midsummer day;*

2) з двокомпонентним підметом, що складається із займенникового дублера підмета *there* у позиції перед буттєвим дієсловом та іменної групи у позиції за буттєвим дієсловом, наприклад: *There are several books on the table* [24, с. 48].

Отже, як ми можемо спостерігати, питанню дослідження односкладного номінативного речення та синтаксичної функції його головного члена приділяли увагу багато вчених-лінгвістів, але це питання й досі залишається відкритим.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Казарина В. И. Современный русский синтаксис: структурная организация простого предложения: учебное пособие / Казарина В. И. – Елец: ЕГУ им. Бунина И. А., 2007. – 329 с.
2. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка / Буслаев Ф. И. – М., 1968. – 623 с.
3. Аксаков К. С. Опыт русской грамматики / Аксаков К. С. // Полн. соб. соч. – М., 1880. – Т. 3: Соч. филол, ч. 2. – 470 с.
4. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике: в 4 т. / Потебня А. А. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т. 1/2. – 536 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / Загнітко А. П. – Донецьк: ТОВ “ВКФ” “БАО”, 2011. – 1992 с.
6. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / Шахматов А. А. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 620 с.
7. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Синтаксис русского языка / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. – СПб.: Изд-во Овсяннико-Куликовской И. Л., 1912. – 322 с.
8. Анненский А. Ф., Овсяннико-Куликовский Д. Н. “Синтаксис русского языка” / Анненский А. Ф., Овсяннико-Куликовский Д. Н. // Журнал Министерства народ-

- ного просвещения. Раздел “Критика и библиография”. — 1903. — Май. — С. 220–244.
9. Долин Ю. Т. Вопросы теории односоставного предложения (на материале русского языка) / Долин Ю. Т. — Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2008. — 129 с.
 10. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Пешковский А. М. — 7-е изд. — М.: Учпедгиз, 1956. — 511 с.
 11. Сулима М. Ф. Лекції з української синтакси / Сулима М. Ф. — Харків: Рад. шк., 1928. — 256 с.
 12. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи / Мещанинов И. И. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1945. — 321 с.
 13. Вопросы синтаксиса современного русского языка / отв. ред.: Виноградов В. В. — М.: Учпедгиз РСФСР, 1950. — 413 с.
 14. Гофман О. В. Односоставные предложения в русском, английском и немецком языках в сопоставительном аспекте: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Гофман Оксана Валерьевна. — Уфа, 2006. — 171 с.
 15. Грамматика современного русского литературного языка. — М.: Наука, 1970. — 767 с.
 16. Галкина-Федорук Е. М. Суждение и предложение / Е. М. Галкина-Федорук. — М.: Изд-во МГУ, 1956. — 75 с.
 17. Скобликова Е. С. Современный русский язык: Синтаксис простого предложения / Скобликова Е. С.. — М.: Просвещение, 1979. — 236 с.
 18. Белошапкова В. А. Современный русский язык: Синтаксис / Белошапкова В. А. — М.: Высш. шк., 1977. — 248 с.
 19. Бабайцева В. В. Односоставные предложения в современном русском языке / Бабайцева В. В.. — М.: Просвещение, 1968. — 160 с.
 20. Кабанова С. А. Типы односоставного предложения в славянских языках / Кабанова С. А. // Филология: вестник Нижегородского университета им. Лобачевского Н. И. — Нижний Новгород. — 2011. — № 6 (2). — С. 222–226.
 21. Грамматика на съвременния български книжовен език. — София: Издателство на българската академия на науките, 1983. Т. 3: Синтаксис. — 465 с.
 22. Маслов Ю. С. Грамматика болгарского языка: учеб. пособ. для филол. фак-тов ун-тов / Маслов Ю. С. — М.: Высш. школа, 1981. — 407 с.
 23. Дворакова З. Односоставные предложения в русском и чешском языках (сопоставительный анализ на материале рассказа Дины Рубиной “Уроки музыки” и его перевода на чешский язык): дипломная работа на соискание степени магистра / Зузана Дворакова. — Брно, 2010. — 144 с.
 24. Сазонова Е. С. Односоставные активно-процессные предложения русского языка и их английские эквиваленты: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка” / Сазонова Елена Сергеевна. — Воронеж, 2004. — 205 с.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ПЕРЕКЛАДАЧА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ МЕДІЙНИМИ ЗАСОБАМИ

У статті увага акцентується на проблемах формування комунікативних умінь майбутнього перекладача науково-технічної літератури медійними засобами. Цей вектор дослідження зумовлює мету запропонованої розвідки — виявлення можливостей застосування медіаосвітнього підходу (переклад науково-популярних, наукових періодичних видань) у навчанні майбутніх фахівців з перекладу. На основі аналізу наукових розвідок з'ясовуються педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами сучасних медіаосвітніх підходів. Це сприяє ефективному формуванню інформаційно-комунікативних умінь студентів-перекладачів. Підкреслюється, що переклад науково-технічних текстів є концептуальним міжмовним ключем, здатним передавати сутність цього типу текстів, є міжкультурним трансфером медіа-об'єктів, науково-технічних реалій.

Ключові слова: науково-технічна література, медіатекст, медіаосвітні підходи, педагогічні умови.

В статье внимание акцентируется на проблемах коммуникативных навыков будущих переводчиков научно-технической литературы медийными средствами. Этот вектор исследований определяет цель предложенного исследования — выявление возможностей использования медиаобразовательного подхода (перевод научно-популярных, научных периодических изданий) в обучении будущих специалистов-переводчиков. На основе анализа научных работ выявляются педагогические условия формирования профессиональных компетентностей будущих переводчиков средствами современных медиаобразовательных подходов. Это способствует эффективному формированию информационно-коммуникативных навыков студентов-переводчиков. Подчеркивается, что перевод научно-технических текстов является концептуальным межъязыковым ключом,

способным передавать сущность этого типа текстов, представляет собой межкультурный трансфер медиа-объектов, научно-технических реалий.

***Ключевые слова:** научно-техническая литература, медиатекст, медиаобразовательные подходы, педагогические условия.*

The article focuses on the problems of communication skills of future translators of scientific and technical literature using media tools. This vector defines the purpose of the proposed research study — identifying opportunities for the use of media educational approach (interpretation of popular science, scientific periodicals) whilst training of future professional interpreters. On the basis of the analysis of scientific papers, pedagogical conditions of professional competence's formation of the future translators by means of modern media educational approaches are identified. This contributes to the formation of effective information and communication skills of students-translators. It is emphasized that the translation of scientific and technical texts is a conceptual cross-language key, able to transmit the essence of the latter, being a cross-cultural transfer media objects, scientific and technical realities.

***Key words:** scientific and technical literature, media texts, media educational approaches, pedagogical conditions.*

Постановка проблеми. Сучасний стан міжкультурної комунікації вимагає особливої уваги науковців до проблем науково-технічного перекладу, що зумовлюється винятково важливою роллю інформації, яку несуть ці тексти. Проблема ускладнюється відсутністю загальної теоретичної платформи, яка змогла б забезпечити процес формування професійних інформаційно-комунікативних умінь майбутніх перекладачів під час навчання у ВНЗ. У практичному вимірі труднощі навчання перекладу науково-технічних текстів значною мірою зумовлені особливостями наукового стилю, недостатнім ступенем розуміння терміносистеми тієї чи іншої галузі знань, що й ускладнює вибір адекватних перекладацьких рішень.

Актуальність теми дослідження. Взаємозв'язок міжкультурної комунікації та перекладу є фактом аксіоматичним. Проте суть процесів, які відбуваються під час передавання інформації через міжмовний бар'єр, потребують подальшого уточнення. Переклад наукових та технічних текстів значно ускладнюється через невизначеність термінології, стилістичну специфіку мови оригіналу й української мови тощо. Без достатньо сформованих професійних інформаційно-комунікативних умінь перекладач не зможе забезпечити адекватний міжкультурний діалог у такій важливій сфері як наука. Окремою пе-

рекладацькою проблемою є переклад полісемічних термінів, від правильності здійснення якого значною мірою залежить доля всього перекладеного тексту в іншомовній культурі. Перекладацька діяльність вимагає знань про певну науково-технічну галузь, структуру науково-технічного тексту, розуміння співвідношень між усіма його елементами й уміння застосовувати адекватні перекладацькі стратегії.

Отже, формування окремого виду професійних інформаційно-комунікативних умінь майбутнього перекладача науково-технічної літератури вимагає вміння здійснювати повноцінний інформаційно-комунікативний трансфер для перекладу наукових текстів. Цим обумовлена актуальність розглянутої проблеми, вирішення якої сприятиме підвищенню якості професійної підготовки майбутнього перекладача у внз.

Мета статті — виявити можливості застосування медіаосвітнього підходу до формування інформаційно-комунікативних умінь майбутнього перекладача науково-технічної літератури.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

1) проаналізувати наукові розвідки учених-мовознавців присвячені проблемам перекладу, формам і методам підготовки майбутніх перекладачів;

2) з'ясувати педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами сучасних медіаосвітніх підходів, інформаційних технологій;

3) акцентувати увагу на завданнях перекладу назви, заголовка науково-технічних текстів у системі “заголовок — текст — ілюстрація”.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує доволі успішне поширення досліджень проблем науково-технічного перекладу у вітчизняному освітньому просторі. У дослідженнях В. Карабан [1], А. Коваленко [2], І. Колеснікової [3], К. Сухенко [8], О. Швейцера [9], О. Янишин [10] відмічається, що сучасний ринок перекладацьких послуг відчуває нестачу перекладачів, дослідницька увага акцентується на проблемах перекладу у міжкультурному обміні інформацією. Ученими-філологами проведено і низку досліджень процесу організації професійної підготовки майбутніх перекладачів. У цьому контексті особливий інтерес викликають дослідження О. Рогульської [7], Ю. Колос [4], О. Янишин [10], які з'ясували педагогічні умови фор-

мування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами сучасних інформаційних технологій, розробили і запропонували модель, за допомогою якої зростають інформаційно-технологічні компетенції у процесі фахової підготовки майбутнього перекладача.

Формування міжкультурних знань фахівця у галузі перекладу сьогодні вимагає застосування специфічних наукових підходів та технологій і виявляє необхідні педагогічні умови (наскрізне використання освітніх матеріалів і технологій при вивченні навчальних дисциплін різних циклів; дотримання основних принципів інтеграції науково-технічної освіти; упровадження практикуму з науково-технічного перекладу). У цьому контексті визначено окремі аспекти науково-технічної грамотності перекладача (лінгвістичний, лінгвокраїнознавчий, інформаційно-технологічний, педагогічний), які необхідно опанувати майбутнім фахівцям.

Виклад основного матеріалу. Проблеми викладання іноземних мов і навчання майбутніх перекладачів у вітчизняній освітній системі завжди були складними. Десятки років ці проблеми мали ідеологічний характер. Немотивоване навчання іноземним мовам призвело до падіння інтересу до їх вивчення, і як результат — до певної ізольованості вітчизняної культури та науки. Сучасні умови існування держави, глобалізаційний процес, питання співпраці та міжнародної інтеграції актуалізували вивчення мов і проблеми перекладу, у першу чергу, науково-технічного перекладу як основи економічного розвитку країни. У контексті цих завдань велику роль відіграють медіа, у тому числі ті, що мають відношення до науко-технічних галузей (науково-популярні, науково-технічні видання) як найбільш доступне інформаційне поле для великої кількості людей.

Сьогодні медіа це не тільки “старі” засоби масової інформації, це всі засоби передачі інформації, у тому числі й новітні. ЗМІ, незалежно від часу їх створення, є окремою групою засобів комунікації, і медіаосвіта (як одна із форм освіти) з навчально-виховною метою використовує всі види ЗМІ, як друковані, так і електронні, які активно залучаються до різних форм організації навчального процесу.

Робота з науково-технічними текстами у внз потребує нових підходів, якими є започатковані Г. Онкович медіаосвітні відгалуження: пресодидактика та пресолінгводидактика. Перша використовує тексти періодичних видань науково-технічного спрямування із освіт-

ньою метою для формування медіаграмотності загалом (навчає розуміти науково-технічні тексти і створювати власні), друга — акцентує увагу на мовному аспекті медіатексту, поєднуючи лінгводидактику із окремим видом ЗМІ, використовує науково-технічні тексти для навчання різних аспектів рідної або іноземної мов [5].

В аудиторії майбутніх перекладачів особливо важливо наголосити, що перекладач має завжди пам'ятати про основну мету будь-якого перекладу — досягти адекватності, тобто повного відображення смислового змісту оригіналу з одночасним збереженням його функціонально-стилістичної відповідності, що для перекладу науково-технічних текстів є надзвичайно складним завданням. Проблеми перекладу можуть виникнути уже при перекладі назви, заголовка наукового тексту, які є елементом композиційної системи “заголовок — текст — (ілюстрація)”, концентрованим відображенням головної ідеї медіатексту і виконує цілу низку функцій: композиційну, інформаційну й атракційну.

Отже одне з завдань, які постають перед майбутнім перекладачем — формування вміння швидко розуміти назви, заголовки науково-технічних текстів, що забезпечить здатність ефективно зорієнтуватися в медіаматеріалі, вибрати потрібну статтю або замітку, відкинути зайве та несуттєве.

Ще одне важливе завдання — опанувати перекладацькі стратегії для адекватного відтворення змісту (при неможливості застосування перекладу заголовків без використання трансформацій), за потреби, вдаватися до використання перестановок, заміни, додавання, опущення, транслітерації чи транскрипції.

Якість будь-якого перекладу, а особливо науково-технічного перекладу певною мірою залежить від індивідуального стилю та майстерності перекладача. Тому допускається можливість існування кількох варіантів перекладів. Успішність кожного залежить від ступеня адекватності й влучності, а також повноти збереження смислового, стилістичного та функціонального змісту тексту.

Лексична або семантична заміна при перекладі часто застосовуються для того, щоб привернути увагу читача до певного аспекту викладеної у статті інформації або змістити акценти.

Висновки. Застосування медіаосвітніх технологій, зокрема лінгвопресодидактики, сприяє ефективному формуванню інформацій-

но-комунікативних умінь майбутнього перекладача. Переклад науково-технічних текстів не зводиться до виконання стандартних лінгвістичних перетворень, а є концептуальним міжмовним ключем, здатним трансформувати поняття та перекодувати приховані значення. Завдяки перекладу досягається концептуальне порозуміння різних медіакультур, відбувається міжкультурний трансфер медіа-об'єктів, науково-технічних та економічних реалій.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / Карабан В. І. — Вінниця: Нова книга, 2002. — 564 с.
2. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : підручник / Коваленко А. Я. — К.: Інкос, 2002. — 317 с.
3. Колеснікова І. А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу: автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Колеснікова І. А. — К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2009. — 33 с.
4. Колос Ю. З. Формування інформаційно-технологічних компетентностей майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Колос Ю. З. — К., 2010. — 20 с.
5. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні // Освіта. — 2010. — № 32 (7–14 липня). — С. 3–4.
6. Онкович Г. В. Технології медіаосвіти / Г. В. Онкович // Вища освіта України; тем. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : моніторинг якості освіти”. — 2007. — Т. 5 (Додаток 3). — С. 357–363.
7. Рогульська О. О. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами сучасних інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Рогульська О. О. — Вінниця, 2010. — 21 с.
8. Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу / К. Сухенко. — К.: Вид-во Київ. ун-ту, 2000. — 124 с.
9. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А Швейцер. — М.: Наука, 2003. — 75 с.
10. Янишин О. К. Формування медіаграмотності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки у внз / Янишин О. К. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. — Тернопіль : ТНПУ, 2013. — № 3. — С. 166–171. — Режим доступу : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3619/1/YANYSHYN.pdf>

Стаття надійшла до редакції 16.10.2016

THE PECULIARITIES OF THE CONTEMPORARY SCIENTIFIC DISCOURSE TRANSLATION: THE COMMUNICATIVE ASPECT

The article deals with the study of the contemporary scientific discourse focusing on the peculiarities of its translation according to the communicative approach. The dominant translation strategies and tactics peculiar for scientific discourse translation are outlined and analyzed.

Key words: *scientific discourse, translation strategies and tactics, communicative approach.*

Статтю присвячено дослідженню сучасного наукового дискурсу з акцентом на особливостях перекладу у руслі комунікативного підходу. У статті виокремлено та проаналізовано домінантні стратегії і тактики наукового перекладу.

Ключові слова: *науковий дискурс, стратегії і тактики перекладу, комунікативний підхід.*

Статья посвящена исследованию современного научного дискурса, с акцентом на особенностях перевода в русле коммуникативного подхода. В статье выделены и проанализированы доминантные стратегии и тактики научного перевода.

Ключевые слова: *научный дискурс, стратегии и тактики перевода, коммуникативный подход.*

The research is aimed at studying the peculiarities of translating contemporary scientific discourse in terms of the communicative approach.

The *object* of the research is the process of translating scientific discourse viewed in the communicative aspect. The *subject* of the research is formed by the all-level detailed analysis of the translation means employed aimed at outlining the dominant strategies and tactics of translating specific scientific texts from English into Ukrainian and vice versa.

The *objective* of the research consists in outlining the key strategies and tactics common for both translating English scientific texts into Ukrainian and Ukrainian scientific texts into English.

The immediate *tasks* of the article have been predetermined by the above-mentioned objective and include respectively: the elaboration of the discourse studies in both the translational and the communicative aspects; the outline of the dominant strategies and tactics of translating scientific discourse with regards to its specific features.

The *urgency* of this paper arises from the need for accurate and well-qualified scientific discourse translation in the view of the universal globalization in the scientific world.

The research was performed on the *basis* of the English and Ukrainian scientific texts and audio files placed on such educational sites as wikipedia.com; britannica.com; academis.edu presented both in the textual and multimedia formats (recordings dated from 2003 to 2015 years) with the general duration of 120 minutes.

The theoretical grounding for the ideas supplied was formed on the basis of the fundamental scientific works by E. Benvenist, P. Serio, M. Foucault, G. Lyons, Ch. Fillmore, Teun van Dijk, J. Fisk, Zholkovskiy A. K., G. Lakoff, N. Chomsky, Kashkin I. B., Y. Lotman, M. Ilyin, R. Barthes, Karasik V. I., Yu.S. Stepanov, Borbot V. H.'ko, Batsevic F. S., R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Starvik, M. Hoey, Sdobnikov V. V.

The understanding of the discourse as the text plunged in the communicative situation suggests its multidimensional nature. From the psycholinguistic point of view discourse is intriguing because of the possibility of switches from the inner code to the outer verbalization in the processes of speech generation and its interpretation with regards to the social-psychic types of language personalities and the role preferences. The linguostylistic discourse analysis is focused on distinguishing the speech registers, differentiating oral speech from the written one in all the genre varieties, studying functional communication parameters on the basis its units (the characteristics of the functional styles). The structural and linguistic discourse description presupposes its segmentation and is aimed at foregrounding the textual proper communication peculiarities — the sense and formal discourse coherence, the ways of topic switching, the modal restrictors (hedg-es), the large and small textual blocks, discourse polyphony understood as simultaneous communication on the different levels of the text depth.

From the linguistic point of view discourse is often defined as a complex communicative phenomenon of the super-textual level which presupposes the impact of extralinguistic factors on its production and perception. The discourse thus is not restricted by the boundaries of the text in its general understanding. Hypertext is closer to the discourse than traditional written or printed semantically finished and finite text in this point.

The communicational aspect of the discourse is reflected in the focus on the extralinguistic factors influencing the communicative process both in the sphere of its production and perception. Discourse is widely investigated as the complex communicative unit with its unique structural and semantic features. Its immanent peculiarities include cohesiveness and cohesion, fullness and independence of meaning which are realized linguistically by morphological forms and syntactic links. Inherent of discourse on all its levels is thematic, referential, eventual, temporal and local unity.

Discourse in the translational aspect is understood mainly as the speech practice, i.e. interactive activity of the communicants, the setting and maintenance of the contact, emotional and informational exchange, interaction and two-way influence, the interconnection of the variable communicative strategies and their verbal and non-verbal manifestations. Very important in this connection is the dependence on extralinguistic knowledge, views, intentions and aims of the definite speaker. The scientific style is considered to be the most rigid and conservative with the abundance of stereotype constructions, cliché words, foreign words, neologisms and terms.

From the psycholinguistic point of view translating scientific discourse is intriguing because of the possibility of switches from the inner code to the outer verbalization in the processes of speech generation and its interpretation with regards to the social-psychic types of language personalities and the role preferences. The linguostylistic discourse analysis is focused on distinguishing the speech registers, differentiating oral speech from the written one in all the genre varieties, studying functional communication parameters on the basis its units (the characteristics of the functional styles). The structural and linguistic discourse translation description presupposes its segmentation and is aimed at foregrounding the textual proper communication peculiarities — the sense and formal discourse coherence, the ways of topic switching, the modal restrictors (hedges), the large and small textual blocks, discourse polyphony understood as simultaneous communication on the different levels of the text depth.

The scientific discourse is a complex phenomenon with the following typological immanent features:

- the simultaneous professional and personal discourse orientation (due to the number of the participants it's mass but according to its content it's interpersonal professional communication);
- the integral character of the communicative strategies assortment (the combination of the educative and research discourse strategies);
- the uniqueness of the status and role communicants' characteristics (the basic communicants — presenter of the scientific data (the lecturer or the researcher); the professional who is interested in perceiving and interpreting this information (the student or the post-graduate);
- the creation of the optimal conditions for the successful process of the information acquisition and processing by the recipient;
- the unification (the employment of the stereotype constructions, terms, foreign words, abbreviations, acronyms, measurement units, formulas etc.).

The outlined specificity of the scientific discourse parameters has resulted in the conclusion of its communicative uniqueness as the object of translation in comparison with the other types of the institutional discourse.

In the course of the complex research the detailed analysis of the translation strategies and techniques applied for the typologically distant language pair (English — Ukrainian) has also been performed. It has been proved that the translation strategy is correlated with the main purpose of communication and the peculiarities of the target audience, being formed on the basis of the translator's linguistic competence, the author's main communicative intention and the semantic invariant of the message, it represents the combination of the translator's actions, aimed at the achievement of the discourse general communicative purpose and realized through the employment of a set of translation techniques. The dominant strategy outlined was the strategy of communicatively equivalent translation which is primarily aimed to ensure the communicative effect identical to that one of the source text. The strategy of redirection was found to be less recurrent as its employment presupposed the distinct discrepancies between the social features of the target audience in the source language and translation language cultures. The strategy of tertiary translation was used sporadically mainly in terms of adapting and shortening the original texts due to the outspoken wished of the publisher.

The translation tactic was respectively treated as a set of a translator's practical actions in the real process scientific information rendering, allowing to implement a chosen translation strategy to reproduce the initial sense of the source text by the linguistic means of a typologically different language often resulting in the use of translation transformations in case of the absence of the linguistic equivalents proper. The tactics employed included the tactic of precise and complete information rendering, the tactic of explication, the tactic of correct presentation of information, the tactic of stylistic and pragmatic adaptation. The typological language discrepancies led to the implementation of translation transformations (replacements, transpositions, additions and omissions) in the large scale. This mainly concerned the differences in the grammar categories such as verbal tenses, aspects, moods and voices, presence or absence of case, number and gender categories for the nominative parts of speech and lexico-grammatical classification on the morphological level, both the semantic and functional variation of the word order regularities, syntactic constructions and structures of secondary predication on the syntactical level, discrepancies in the semantics and usage of the different lexical units (homonyms, pseudo international words and international words proper, terms, abbreviations and shortenings, polysemantic words) and also dissimilarity of the stylistic stratification.

The main *conclusions* were as follows:

1. The contemporary scientific discourse is a unique communicative and pragmatic phenomenon. Its condition in the scientific word is predetermined by the society's demand for the scientific information acquisition and the peculiarities of this discourse type functioning.
2. The uniqueness of the scientific discourse is determined by the interaction of the following discourse features: the addressers' expectation of the professionally oriented interactive educational equal communication with the audience, the scientific discourse genre specification (article, abstract, patent, research paper, report etc.), the subject-subject positions of the communicants, the translation strategies and techniques assortment and the peculiarities of their functioning.
3. The strategic orientation of the discourse type under investigation is on the crossroads of the key tasks of science (provision of information, enlightenment, contribution to the international scientific and technical progress) and the educational goals (knowledge, education and scientific culture distribution).

4. The educational and cognitive addresser's intentions in the scientific discourse are realized in the domain of the information technologies by means of the two key communicative strategies (the strategy of educating and the strategy of forming the audience's cognitive activity) through the use of such communicative techniques as: the allusion to the reliable source of information, the distribution of cognitive information, the communicative equality of speech, the attraction of the audience's attention.

5. The effectiveness of the communicative strategies and techniques realization typical of the scientific discourse is provided by the employment of the verbalized linguistic means of different levels: phonetic, lexical and grammatical.

The scope of the means of the cognitive, emotional and evaluation information distribution is rather wide and it includes the following components: the cohesion means, providing the discourse cohesiveness; the actualization means of different levels; the quotations, the direct and indirect allusions in the function of intertextual links; the means which increase the information density of the messages and the objectiveness of the subjective and logical information presentation (special professional economic and scientific terminological units, abbreviations, shortenings, names of organizations, anthroponyms, precise lexis); means, which provide for the dynamic character of the messages and function as manifestations of the genre and functional-stylistic peculiarities (the Passive Voice forms, non-finite verbal forms, Present tense finite verbal forms, lexicalized plural noun forms, the Comparative and Superlative degrees adjective forms on the morphological level; impersonal and indefinitely personal two-part finite clauses, structures of secondary predication, structures of Complex Subject, Complex Object and formal subject on the syntactical level. As far as the functional and stylistic orientation is concerned the discourse under investigation possesses features of the normative written literary speech.

The specific features of the scientific discourse illustrating its uniqueness on all the linguistic levels are the following: the considerable amount of both general and specific full word terms and terminological abbreviations and shortenings, foreign words (e.g. *ad hoc*, *a priori* etc.), words of the semantic field "science", proper names (anthroponyms, terms-anthroponyms like "*Thales's theorem*" or "*Pythagorean theorem*", company names and trade names like "*pyrex*", international and pseudo-international units in comparison with the widely used common lexis on the lexical level; the preva-

lence of the notional parts of speech over the form words, nominative units over the verbal ones, non-finite verbal forms (the Infinitive, the Participle, the Diepyrketnyk, the Gerund) over the finite personal ones, the Present tense forms over the Past and Future tense forms, the Passive Voice forms over the Active Voice forms. The commonness and semantic value of these linguistic elements allows to treat them as the textual markers, which mirror the uniqueness of the scientific discourse under investigation and result in the realization of the main communicative strategies and techniques characteristic of this institutional type of discourse.

The phonetic means of representation on the segmental and suprasegmental levels should be singled out (on the segmental level it's the division into syllables, the alteration of the stressed and unstressed syllables, the use of the proclitics and enclitics, the phenomenon of the phonetic adaptation in the roots and affixes of the loan lexemes; on the suprasegmental level — the value of the total acoustic energy, intensity and duration of sound, the use of specific melodic patterns, hesitation pauses). The main criterion of the quality and faithfulness of the performed scientific discourse translation is the accuracy of rendering the complex interaction of the linguistic means of different levels aimed at realizing the main communicative strategies and techniques of the scientific discourse and thus enforcing the total communicative and pragmatic effect as well as providing for the successful communication.

The *perspective* is seen in the more detailed research of the typological common features and specific linguistic peculiarities of the contemporary scientific discourse on the basis of the typologically distant Germanic and Slavic languages.

REFERENCES AND NOTES

1. Bell R. T. Translation and Translating/ Bell R. T.. — London; New York: Longman, 1991. — 400 p.
2. Borbot'ko V. G. Prinsipy formirovaniya diskursa: Ot psiholingvistiki k lingvosinergetike/ Borbot V. G.'ko. — M.: Knizhnyj dom "Librokom", 2009. — 288 S.
3. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. van Dijk // The sociolinguistic Reader. — 1998. — Vol. 2: Gender and Discourse. — P. 367–393.
4. Issers O. S. Kommunikativnyje strategii i taktiki russkoj rechi/ Issers O. S.. — Omsk, 2006. — 288 S.
5. Karasik V. I. Jazykovoj krug: lichnost', koncepty, diskurs / Karasik V. I.. — Volgograd: Peremena. 2002. — 477 S.

6. Sdobnikov V. V. Strategy and Tactics of Translating Special Texts/ Sdobnikov V. V. // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. — Iss. 6. — P. 861–867.
7. Stepanov Yu.S. Al'ternativnyj mir, Diskurs, fakt i princip prichinnosti/ Yu.S. Stepanov // Jazyk i nauka konca 20 veka. — M.: RAN, 1996. — S.37–73.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2016

УДК 811+303.42+398.6+81.42

Т. А. Дружина

ФОЛЬКЛОРНИЙ ДИСКУРС ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ЖАНРУ ЗАГАДКИ

Стаття розкриває специфіку реалізації текстів загадки як жанру фольклорного дискурсу, який побутує у традиційній і сучасній культурі. Досліджуваний жанр описується з урахуванням соціокультурних, комунікативних, когнітивних і мовленнєвих факторів. Відповідно до мінливих умов побутування цього жанру відзначаються модифікації у сфері функціонування загадки, а також у специфіці образів та їх мовленнєвої репрезентації. Здатність загадки реагувати на соціокультурні зміни дозволяє їй залишатися в актуальній сфері колективної свідомості в будь-яку історичну епоху.

Ключові слова: фольклорний дискурс, традиційна і сучасна культура, загадка, жанр.

Статья раскрывает специфику реализации текстов загадки как жанра фольклорного дискурса, бытующего в традиционной и современной культуре. Исследуемый жанр описывается с учетом социокультурных, коммуникативных, когнитивных и языковых факторов. В соответствии с изменяющимися условиями бытования данного жанра отмечаются модификации в сфере функционирования загадки, а также в специфике представляемых в ней образов и их языковой репрезентации. Способность загадки реагировать на социокультурные изменения позволяет ей оставаться в актуальной сфере коллективного сознания в любую историческую эпоху.

Ключевые слова: фольклорный дискурс, традиционная и современная культура, загадка, жанр.

The article deals with the specifics of the realization of texts of a riddle as a genre of the folklore discourse in traditional and modern culture. This genre is described in the context of socio-cultural, communicative, cognitive and linguistic factors. According to the varied use conditions of this genre, we can point out modifications in the sphere of functioning of a riddle and the specifics of its images and their linguistic representation. The ability of a riddle to respond to the socio-cultural changes allows it to stay in an actual sphere of collective consciousness at any historical period.

Key words: the folklore discourse, traditional and modern culture, the riddle, the genre.

Стан мовознавчої науки за останнє сторіччя характеризується бурхливим розвитком і зміною аспектів, що потрапляють в центр лінгвістичних досліджень. У широкому розумінні дискурс виступає складною єдністю мовної форми, значення і дії. Голландський дослідник Ван Т. А. Дейк розглядає дискурс як складне комунікативне явище, що включає в себе соціальний контекст, інформацію про учасників комунікації, знання процесу виробництва текстів та сприйняття текстів. Отже, дискурс поєднує соціальні вимоги з мовними і виступає як соціолінгвістичне явище. Мовленнєвий комунікативний акт виступає як мовна поведінка людини, яка під час комунікації реалізує найважливіші когнітивні процеси, що визначають структуру мовленнєвої діяльності. Дискурси пов'язані з основними комунікативними каналами організму людини, серед яких головними є аудіоканал (слуховий) та зоровий. Саме на основі роботи цих комунікативних каналів можна виділити такий вид дискурсу як фольклорний дискурс. Тим паче, що у своїй розвідці “Теорія комунікації” Г. Почепцов серед головних комунікативних дискурсів називає фольклорний [4].

На думку Бацевича Ф. С., “із зародженням комунікативного підходу до мови (ширше — комунікативної лінгвістики) з'являється можливість дослідження інших сутнісних характеристик “людини, що говорить”: когнітивних, психологічних, духовних, естетичних і т. ін... У численних концепціях спілкування за допомогою мови підкреслюється положення, згідно з яким людина вступає в комунікацію з певною метою... вплинути на адресата: заспокоїти, проінструктувати, вивести з рівноваги, схилити до чогось, розсмішити... Закладаються основи мовленнєвих жанрів” [2, с. 4]. Каммінг В. С. і Оно Т. вважають: “До важливих питань дискурсивно-функціональних досліджень належать проблеми вибору референтних форм, порядку слів, структури і жанрів дискурсу...” [11, с. 112–137]. Тієї ж точки зору дотримується Положин М. М.: “Важливими, на наш погляд, є питання розподілу дискурсів на модуси, типи та жанри” [3, с. 38].

Американський лінгвіст Свейлз Д. М. запропонував жанрову концепцію, відповідно до якої він, услід за Бахтіним М. М., наполягає на соціокомунікативній природі жанрів і вибирає основним критерієм визначення жанрів комунікативну мету [13, с. 45–58]. За Д. Свейлзом жанр має такі ознаки: (1) жанр — це клас комунікативних подій; (2) важливою рисою, яка перетворює ряд комунікативних подій

на власне жанр, є певний набір комунікативних цілей; (3) жанр характеризується структурною і змістовною подібністю, обмеженнями синтаксичного, лексичного, стилістичного планів і розрахований на певну аудиторію; (4) жанр визначається і використовується дискурсивним співтовариством; (5) жанр може поступово змінювати свої ознаки [13, с. 45–58]. Таким чином, парадигмальними ознаками мовленнєвого жанру є специфіка композиції, стилю, цілеспрямування, програми адресованості.

Статус адресата тексту, комунікативна мета, статус суб'єкта текстопородження, характер суб'єктно-адресатних відносин є необхідними складовими “законів жанру”.

Фольклорна комунікація включає широкий спектр фольклорних жанрів. Термін “фольклорний жанр” ми розуміємо слідом за Путіловим Б. М. як “історично сформовану та реалізовану в конкретних творах, у сукупності творів, систему змістовних, власне поетичних, функціональних і виконавських норм, стереотипів, за якими стоять вироблені колективним досвідом уявлення, відносини, зв'язки з тими чи іншими сферами дійсності, соціальними інститутами, побутом і т. д.” [5, с. 155]. Фольклорні жанри відображають різні аспекти колективного сприйняття дійсності, кожен з жанрів несе в собі свою систему оцінок і норм.

Визначення жанру складається із сукупності суттєвих ознак, що враховують як форму твору, так і функціональну належність, його певну цільову спрямованість, тематику і зміст, предмет оповідання, систему мовних засобів і прийомів, сукупність стильових рис. Так, загадку можна вважати різновидом фольклорних жанрів, типовою структурною моделлю, що відноситься до класу апелятивних текстів і володіє здатністю реалізувати певну життєву настанову.

Актуальність статті визначається нагальною потребою дослідження жанру загадки як текстово-дискурсивного утворення. Специфіка загадки полягає в наявності в ній двох статусів: фольклорного тексту і мовленнєвого жанру. **Об'єктом** дослідження є сучасні загадки в українській, російській та англійській мовах як продукти інтенціональної лінгвокреативної діяльності індивідів, а **предметом** — її дискурсивні характеристики. **Метою** розвідки є опис загадки як жанру фольклорного дискурсу, який знаходить своє відображення та актуальність як в традиційній, так і в сучасній культурі.

Попит на загадки в сучасному світі обумовлений актуальністю відображуваних в загадці уявлень про дійсність, з одного боку, і здатністю цього жанру до адаптації в нових соціокультурних умовах — з іншого. Дані особливості цього жанру дозволяють включати його до складу ядерних жанрів фольклорного дискурсу (М. О. Абдрашито-ва, Н. І. Голянд, О. О. Селіванова, І. В. Тубалова, Ю. А. Емер та ін.).

Селіванова О. О. виділяє наступні канони загадки як жанру фольклорного (енігматичного — за визначенням Селіванової О. О.) дискурсу: відтворюваність, знакова стійкість, трансляторна здатність у системі культури, двокомпонентність структури тексту загадки (наявність власне загадки і відгадки); амбівалентність, яка полягає у протилежній стратегічності загадки — спрямованості на зашифрованість і потенційне відгадування, яка передбачається підказками [6, с. 167].

Крім того, загадка як жанр має потенційну інтерактивність. Дискурсивна природа загадки уміщена як в її використанні у реальному процесі спілкування, так і в самій діалогічній моделі загадки, передбачає реакцію адресата на загадуване адресантом (колективним, неактуальним або певним автором), програма інтерпретації якого націлена на відповідну реакцію адресата.

Опис жанру загадки здійснюється на основі багатофакторної моделі [10, с. 18], до якої враховуються такі характеристики: 1) *соціокультурні* (зовнішні умови побутування жанру); 2) *комунікативні* (мета, образ автора і адресата); 3) *когнітивні установки*; 4) *особливості мовленнєвої репрезентації*.

У якості специфіки традиційної *соціокультурної ситуації* відзначимо те, що її відрізняє невиокремленість особистості з соціуму, обумовлена, насамперед, традиційним способом життя, відтворенням досвіду попередніх поколінь без істотних змін. У зв'язку з цим загадка виступає у якості підручника життя, представляючи світ з точки зору фольклорного соціуму, відображаючи колективну систему цінностей. Жанр загадки може використовуватися як за колективної, так і за індивідуальної комунікації. Наприклад, слов'янські весільні обряди, включають в себе етап відгадування загадок як цілісний самоцінний процес всередині колективу:

“Щоб пройти повз нас / І до нареченої шлях знайти, / Ми дамо тобі загадки, / Ти вгадай їх без оглядки / І відгадку покажи, А коли нема її —

то плати! / “Ні шитий, ні кроєний, а весь у рубцях; / Без рахунку одержинок і всі без застібок (Качан капусти)... ” [8];

“Чтобы мимо нас пройти / И к невесте путь найти, / Мы дадим тебе загадки, / И отгадку покажи, / Коль не знаешь ты отгадку, за шажок давай нам взятку: / Одну меня не едят, а без меня на еду не глядят (Соль)... ” [7].

Побутовий діалог може також містити загадку, де вона буде включена до індивідуальної комунікації:

“Вчора я зустрів таку цікаву загадку в дитячій книзі, просто спробуй відгадати:

“То висячий, то стоячий, то холодний, то гарячий”, — уявляєш, це душ? Як дитина може здогадатися?!” [8];

“По дороге я шел, / Две дороги нашел, / По обеим пошел”, — представляешь, это брюки? Вот как ребенок должен догадаться?!” [7];

“What’s orange and sounds like a parrot?”, — imagine, this is a carrot! How a child should guess?!” [12].

Основною комунікативною метою жанру загадки є трансляція і перевірка знань носіїв культури про світ матеріальних цінностей, що сприяє стабілізації життєдіяльності фольклорного колективу.

Завдяки присутності в текстах фольклорного коду загадки зберегли в собі особливу “ціннісну” інформацію, що виражено в описі та співвідношенні ключових для культури реалій. У даний час спостерігається втрата фольклорної кодової системи.

“Сидить **Марушка** в семи кожушках. Кто її роздягає, той сльози проливає”; Сидить **баба** серед літа, в сто сорочок одіта (Цибуля)” [8];

“**Курочка-пустодом** / Свила гнездо за двором, / Сама — в гнізді, / Яички — наружи”; “**Пичужечка-пустодом** / Свила гнездо за двором, / Снесла яйцо за гніздом (Картофель)” [7];

“An old **fellow** has a hundred coats on. / There he is, in his bed. Half-asleep. / If you risk to take off all his yellow coats, / You’re certainly going to weep (An onion)”; “Little old **uncle**, dressed in brown. / Take off his coat ... / How the tears run down (An onion)” [12].

У даному випадку лексеми **Марушка** та **баба**, **Курочка** і **Пичужечка**, а **fellow** та an **uncle** виступають як синоніми. Важливо узгалянене поняття в українській мові — “жінка”, у російській — “птаха”, в англійській — “чоловік”, а конкретизація акцентує окремі аспекти.

Специфічні характеристики загадки — малий обсяг, який передбачає жанрово обумовлений набір мовленнєвих засобів, обмежене коло ключових тем — детермінують *образ адресанта й адресата*.

У фольклорному дискурсі проблема авторства співвідноситься з триєдністю автора — мовця (виконавця тексту) — суб'єкта фольклорного твору.

У загадці адресант виявляє здатність варіювати текст загадки. Це обумовлено лаконічністю тексту і специфікою мовних одиниць. Так, для загадки *Летить, та не птах, висе — а не звір* традиційно відгадкою був *вітер*, тоді як в умовах сучасності даний текст отримує нові відгадки: *граната, літак, ракета*. Залучення лексичних одиниць з абстрактним значенням дозволяє вибирати кілька відгадок з кола подібних. На мовному рівні ця особливість виражена у функціонуванні лексичних одиниць, що характеризуються наявністю спільних сем, а саме: *особливість руху і специфіка звукового ефекту*.

У жанрі загадки відзначається своєрідність *когнітивних установок* та їх *вербальної репрезентації*. У якості основних когнітивних моделей виступає *стереотипний образ*, під яким розуміється особливе ментальне утворення, що відображає колективне уявлення про будь-який об'єкт дійсності.

Традиційні загадки про городне опудало відображають архаїчне уявлення про опудало як про оберег “внутрішнього” простіру городу, подвір'я, що володіє антропоморфним образом. З одного боку, опудало є подобою, двійником людини, з іншого — принципово від нього відрізняється: створюється символічний образ “людини навпаки” [1].

“Хоч я і страшнуватий, / Ось палиця в руці, / Та як мені прогнати / Від проса горобців?” [8];

“Без рук, / Без ног. / Стоит, как хлоп. / Ничего не говорит, / А птиц страшим” [7];

“Standing all day in a cornfield / Attached to wooden poles / His job is to protect the grain / And stop birds from picking holes” [12].

У цих загадках значущим виявляється уявлення про першорядність для людини наявності ніг, рук і здатності говорити. Відсутність кінцівок, які окреслюють межі людського тіла, і голосу тут принципова, вона маркує опудало як нелюдську істота.

Сучасні загадки поступово втрачають глибинну символічність і “кодовість” слова:

“Дивак на городі / Одягнений по дивній моді. / Відро, мішок, мочало. / Всі вітром розгойдало. / На вітрі осип, захрип. / Тільки чути: “Скрип та скрип!”; “Посередині городу / Постає настирливий Воевода. / Він сидить на палиці / І погрожує галці” [8];

“Чудак на огороде / Одет по странной моде. / Ведро, мешок, мочало. / Всё ветром раскачало. / На ветру осип, охрип. / Только слышно: “Скрип да скрип!”; “Посредине огорода / Встал настырный Воевода. / Он сидит на палке / И грозитя галке” [7];

“I wear clothes but I'm not a human / I work in a field but I'm not a farmer / I was in a movie where one of my best friends was an animal but I'm not Shrek / I stand on a pole but I'm not an Arctic explorer / I keep birds away but I'm not a cat / I'm a mannequin but I'm not found in a clothes store” [12].

У даних загадках про городнє опудало зникає принципове для традиційної картини світу протиставлення опудала людині. Навпаки, всі художні засоби спрямовані на формування антропоморфного образу (завдяки лексемам). Поступово втрачається зв'язок з архаїчною символікою слова.

Вербальна репрезентація образів у загадці здійснюється за допомогою “мови фольклору”, в якій спостерігається і форма, і матеріал, з якого будується художній твір. Вона — накопичувач семантичних, психологічних, стилістичних, ідеологічних і т. п. традицій етнічної спільності, яка ним користується і яка їх створює в ході історії.

Підсумовуючи, зазначимо, що в результаті проведеного дослідження з'ясувалось, що загадка як жанр фольклорного дискурсу є досить багатогранним утворенням. Вбираючи в себе як традиційні, так і власне сучасні тексти, жанр загадки в умовах сучасної дійсності відображає актуальний зміст культури, певним чином пристосовуючись до нових умов побутування.

Порушені питання, звичайно, потребують подальшого, більш детального вивчення з метою надання вичерпних характеристик мовленнєвого жанру загадки в українській, російській та англійській мовах.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Агапкина Т. А. Дуб / Агапкина Т. А. // Славянские древности / под общей ред. Толстого Н. И. — М.: Междунар. отношения, 2004. — Т. 2. — С. 141–146.

2. Бацевич Ф. С. Текст, дискурс, речевой жанр (соотношение понятий) / Бацевич Ф. С. // Вісник Харківського національного університету імені Каразіна В. Н. — 2001. — № 520. — С. 3–6.
3. Полюжин М. М. Про теоретичні засади когнітивного підходу до дискурсивного аналізу / Полюжин М. М. // *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання* : наук. журнал / [ред. кол. Каліушенко В. Д. (гол. ред.) та ін.]. — Донецьк : ДонНУ, 2004. — Т. 1, № 3. — С. 32–41.
4. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Почепцов Г. Г. — 2-ге вид., доп. — К.: Видавничий центр “Київський університет”, 1999. — 308 с.
5. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура / Путилов Б. Н. — М., 1994. — 235 с.
6. Селиванова Е. А. Энигматический дискурс : вербализация и когниция : монография / Селиванова Е. А.. — Черкасы : Изд-во Ю. Чабаненко, 2014. — 214 с.
7. Стручков В. Е. Загадки от А до Я [Електронний ресурс]. — URL: http://zhurnal.lib.ru/s/struchkow_w_e/zagadki4.shtml
8. Українські народні загадки [Електронний ресурс]. — URL: <http://www.planeta.co.ua/ua/puzzle.php?page=3>
9. Хроленко А. Т. Лексика русской народной поэзии / Хроленко А. Т. — Курск, 1976. — 64 с.
10. Эмер Ю. А. Миромоделирование в современном песенном фольклоре : когнитивно-дискурсивный анализ : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Эмер Ю. А. — Томск, 2011. — 457 с.
11. Cumming S. Discourse and Grammar / S. Cumming, T. Ono // *Discourse studies: a multidisciplinary study*. — London: Sage, 1997. — Vol. 2. — P. 112–137.
12. Riddles and answers [Електронний ресурс]. — URL: <http://www.rd.com/jokes/riddles/>
13. Swales J. M. Genre Analysis : English in Academic and Research Settings / Swales J. M. — Cambridge : Cambridge University Press, 1990. — 260 p.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2016

СУРЯДНІ СПОЛУЧНИКИ ЯК ВИРАЗНИКИ ПРИЄДНУВАЛЬНИХ СЕМАНТИКО- СИНТАКСИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ

У статті досліджено тенденції використання деяких сурядних єд-нальних і протиставних сполучників як засобів вираження приєднувальних семантико-синтаксичних відношень. Визначено типові позиції їхнього вживання в художньому стилі. В результаті дослідження було виявлено, що приєднувальні конструкції з сурядними сполучниками єднальної та протиставної семантики дедалі активніше використовують у сучасних художніх текстах для підсилення мовної експресії.

Ключові слова: приєднувальна конструкція, повне приєднувальне речення, неповне приєднувальне речення, сурядні сполучники, основне речення.

В статье исследованы тенденции использования некоторых сочинительных связующих и противительных союзов как средств выражения присоединительных семантико-синтаксических отношений. Определены типичные позиции их употребления в художественном стиле. В результате исследования было выявлено, что присоединительные конструкции с сочинительными союзами связующей и противопоставленной семантики все активнее используют в современных художественных текстах для усиления языковой экспрессии.

Ключевые слова: присоединительная конструкция, полное присоединительное предложение, неполное присоединительное предложение, сочинительные союзы, основное предложение.

The using of the additional coordinating conjunctions for correlation on the basis of semantic and grammar independence of the principal clause and the subordinate constructions is studied in the article. The structural aspect of the additional sentences is ascertained. The study found that construction of connecting coordinated conjunctions and unifying contending semantics are increasingly used in modern art texts to enhance linguistic expression.

Key words: additional construction, complete additional sentence, incomplete additional sentence, additional coordinating conjunctions, principal clause.

У сучасному українському мовознавстві залишається проблема виокремлення та покваліфікування приєднувальних конструкцій. У лінгвістичній літературі наголошують на відсутності формальних критеріїв розмежування явищ парцеляції і приєднування, що призводить до отождоження цих понять. Тривалі дискусії навколо природи приєднувальних структур викликали певні розбіжності в їхній синтаксичній характеристиці.

У лінгвістиці паралельно використовують два терміни — “приєднувальна конструкція” і “парцельована конструкція” [1]. Одні мовознавці будь-яке розчленування синтаксичної структури трактують як “парцельовану конструкцію” [1], інші такі речення за традицією називають приєднувальними, а парцеляцію як явище експресивного синтаксису отождожують або розглядають у межах приєднування [2: 400].

В україністиці запанували два різні підходи до витлумачення цього явища мови:

1. Приєднування вважають особливим різновидом синтаксичного зв'язку, коли дві синтаксичні одиниці співвідносяться на основі семантико-граматичної незалежності опорного речення та смислового і граматичного тяжіння до нього приєднувальної конструкції [3].

2. Приєднування — це “семантико-граматична категорія, що має власну семантику (значення додаткового повідомлення) і власну граматичну форму вираження цієї семантики (спеціальні сполучники, сполучні слова)” [4: 120].

Підтримуючи погляди Городенської К. Г., Загнітка А. П., Івкової Н. М., Богатько В. В., Конохової Л. І. та ін. українських лінгвістів, вважаємо, що приєднувальна структура уточнює, конкретизує, деталізує чи означає один або декілька елементів основного речення.

Реалізація семантико-синтаксичного приєднувального зв'язку здійснюється за допомогою власне приєднувальних сполучників, виокремлення яких пов'язане з розрізненням шести типів семантико-синтаксичних відношень, які передають сурядні сполучники [4, с. 3–4]. Засобами вираження приєднувальних семантико-синтаксичних відношень можуть виступати і сурядні сполучники єднальної та протиставної семантики. Для сполучників **і (й), та, але, а, проте, зате, однак** приєднувальні семантико-синтаксичні відношення є транспозиційними.

Мета статті — з'ясувати тенденції використання деяких єднальних і протиставних сполучників як засобів зв'язку приєднувальної конструкції з основним реченням у сучасних художніх текстах.

Сурядні сполучники єднальної та протиставної семантики в межах приєднувальної структури виконують текстотвірну функцію. Приєднувальне речення має відносно самостійний зміст, але виникає як додаткове повідомлення, яке сполучники не поєднують в одне ціле, а приєднують до попереднього [5, с. 23]. Вони різні за своєю функціональною спроможністю.

Найактивніше початковим елементом сурядної частини у функції приєднування виступають єднальні сполучники **і** (**й**) та протиставний **але**. Приєднувальна конструкція, що виникає, окреслює додаткові умови перебігу дії та структурно необов'язкова в реченнєвому утворенні. Здебільшого це неповне з формально-граматичного боку речення атрибутивної, адвербіальної та об'єктної семантики.

Непредикатний характер атрибутивної синтаксеми зумовлює її факультативність у реченнєвій структурі. Виокремлення її в самостійний фрагмент нашаровує додаткову інформацію про окремі елементи основного речення. Наприклад: *“Фарби готувала з бузини, калини, буряка. Але яксраві!”* (С. Єрмоленко).

Менш активно виявляються неповні приєднувальні речення адвербіальної семантики. Наприклад: *“Виразжала щирю-щирісіньку втіху. І весело”* (Є. Гуцало).

Неповні приєднувальні конструкції об'єктної семантики трапляються зрідка, оскільки додаток, керований дієслівними словоформами виленюється в окремий самостійний інтонаційно-смісловий відрізок мовлення досить обмежено. І здебільшого як парцелят. Але трапляються і приєднувальні неповні структури об'єктної семантики. Наприклад: *“Там просто зарисовка, блиц-фото. Але не робота!”* (Л. Танюк).

У сучасних художніх текстах набули активнішого вжитку, на відміну від попередніх періодів, повні приєднувальні конструкції зі сполучниками **і** (**й**), **але**. Граматичний зв'язок між основним реченням та повною приєднувальною структурою досить слабкий, адже приєднувальна конструкція з формально-граматичного боку є окремим завершеним висловленням.

Дедалі розширюють свій функціональний діапазон і повні приєднувальні структури зі сполучником **але**. Наприклад: *“Вона не знає, чи*

істиме те, що зроби́ть. Але це не має жодного значення". Виникнення ж складних приєднувальних конструкцій пов'язуємо з виникненням додаткового комунікативного завдання, психологічними особливостями процесу утворення думки та авторськими особливостями письма. Такі приєднувальні речення виникають під час мовлення і залежать від основного речення за змістом і граматично.

З-поміж складнопідрядних та складносурядних приєднувальних структур спостерігаємо тенденцію до надання переваги складнопідрядним приєднувальним реченням. Підрядні компоненти таких конструкцій детермінантного або прислівного характеру і перебувають у постпозиції щодо основної для них частини. Наприклад: *"Може прийде́ть мене найма́ти до кошіння на той тиждень. Але не з понеділка, бо понеділок тяжкий день"* (М. Матіос).

Приєднувальні складносурядні структури вирізняються дещо узуснішим вживанням, ніж приєднувальні складнопідрядні. Наприклад: *"Я би, знаєш, я би собі на плечі колись хотів — таку, знаєш, хортячу морду, агресивну таку. Але не зарез, а колись у майбутньому"* (Л. Дереш).

Окрему позицію займають приєднувальні конструкції питально-го та окличного характеру зі сполучниками **але** та **і (й)**. Такі речення сприяють ще більшій експресивізації висловлювання, відображають певну ділянку дійсності в реченні або з'ясовують якийсь істотний момент відповідної ділянки дійсності. Найактивніше використовують приєднувальні структури питально-риторичного та власне питально-го характеру. Наприклад: *"Правда, з їхньої ферми при Довгополові нікого ще не судили й не забирали на езекуцію "пальці в двері". Але хіба за тим довго?"* (М. Матіос); *"...думав я про це... І до чого ж додумався?!"* (І. Роздобудько). Іноді приєднувальні структури передають емоційно-почуттєвий стан мовця. Наприклад: *"Вона все те чула і все розуміла. Але як їй сказати, що вона невинна?!"* (М. Матіос).

У сучасних художніх текстах трапляються і обірвані приєднувальні конструкції зі сполучниками **але** та **і (й)**. Такі речення можемо поділити на дві групи:

- 1) приєднувальні конструкції з постпозицією обірваності;
- 2) приєднувані конструкції з інтерпозицією обірваності.

Більш численна перша група речень. Приєднувальні структури з кінцевою обірваністю вирізняються різноманітними формами та

способами структурної організації. Відсутніми в них можуть бути будь-які компоненти (члени речення, більша частина синтаксичної конструкції, а подекуди і ціла предикативна частина). Наприклад: *“Я тобі скажу, дочко, що наші свати тому й собі домовини так само зробили. Але вони їм скоріше прислужилися, як нам із твоїм дідом...”* (М. Матіос).

Друга група приєднувальних конструкцій менш численна. Структурна організація цих речень одноманітна (відсутні переважно окремі члени речення, зрідка предикативна частина). Наприклад: *“Лірично-му героєві видався світ тісним. Але до тих пір, поки не зустрів людину... без стон”* (Хрестоматія 11 кл., ч. 2).

Характерною рисою приєднувальних речень зі сполучниками **і (й)**, **але** в сучасних художніх текстах є дедалі активніше ускладнення їхньої структури за допомогою вставних і вставлених конструкцій. Наприклад: *“...бо мені вважається потрібним зв'язати два поняття колективу і індивідуума. І зв'язати в понятті творчості (хоч і індивідуальної)”* (Ю. Меженко).

Вставні конструкції додають приєднувальній структурі ще більшої експресії, адже крім додаткового повідомлення, уточнення до основного речення виражено ще й авторське ставлення до висловленої думки. Вставлені ж компоненти привносять у приєднання авторське доповнення, відображають бажання автора надати повну інформацію. Вони не тільки поширюють приєднувальне речення, а й надають йому змістової насиченості.

Сурядні сполучники **і (й)**, **але**, приєднуючи додаткове повідомлення до основного, дедалі ширше використовуються в сучасних художніх текстах. Проте вони неоднакові за своїми функціональними можливостями. Так, сполучник **і (й)** активно приєднує неповні прості речення атрибутивної, адвербіальної та дещо рідше об'єктної семантики до основного. Тимчасом як сполучник **але** виявляє тенденцію до приєднання складних синтаксичних утворень із різного виду ускладненнями. Цю особливість пояснюємо тим, що в сучасних художніх текстах сполучник **і** дещо звузив сферу свого вживання (через повернення до функціональної зони сполучника **та**). Передусім він поєднує однорідні члени речення. Сполучник **але**, виражаючи протиставний відтінок значення, слугує засобом інтегративного зв'язку між реченнями. Приєднуючи додаткове повідомлення до основного,

цей сполучник протиставляє одну думку іншій, пояснюючи і обґрунтовуючи її.

Сурядний сполучник **а**, виступаючи виразником приєднувальних семантико-синтаксичних відношень, вирізняється звуженістю щодо сфери свого використання. Він слугує для послідовного переходу від однієї думки до іншої, сприяє встановленню зв'язків між явищами в реченні. Приєднувальні конструкції зі сполучником **а** вносять у речення відтінок зіставлення. Такі приєднувальні конструкції вирізняються інтонаційною завершеністю. За граматичною будовою це переважно прості речення, хоч у сучасних художніх текстах стали траплятися і складні приєднувальні структури зі сполучником **а**. Найпослідовніше, як і в попередні періоди, використовують повні приєднувальні речення зі сполучником **а**, що виражають додаткову інформацію. Наприклад: “... *приїхала конем до Кочана помагати. А сина вона лишила на господарці*” (М. Матіос). Ширшого вжитку в сучасних художніх текстах набули і неповні приєднувальні речення зі сполучником **а**, які можуть виражати додаткову інформацію, пояснення, оцінку, результат, висновок, послідовність дій. Наприклад: “... *ніхто на них пальцем не показує. А вони ж при своєму розумі*” (М. Матіос); “*Він був конем і дивився на своє розкішне лискуче тіло. А тоді побіг*” (В. Шевчук).

Яскраво виокремлюються структури, в яких сполучник **а**, виражаючи приєднувальні семантико-синтаксичні відношення, приєднує предикативну частину до однієї або кількох попередніх, завершаючи послідовний виклад думок, сурядним зв'язком. Наприклад: “*Я — історик, а історики знають багато...*” (П. Загребельний).

Приєднувальні конструкції зі сполучником **а** вирізняються з-поміж інших певними структурними особливостями, а саме зазвичай повторюються слова з попереднього висловлювання, або вживаються слова близькі за значенням до попереднього речення. Приєднувальна конструкція містить додаткову інформацію щодо цих слів. Наприклад: “*Він мав неймовірно гострий профіль... А такі профілі мають великий вплив на добу*” (І. Драч); “*Пішла до річки на міст... топиться. А на мосту згадала, що дід поїхав по вунків*” (Ю. Мушкетик).

З-поміж трьох приєднувальних сурядних сполучників — **проте**, **зате**, **однак** — найпослідовніше використовують у приєднувальних структурах сполучники **проте**, **зате**.

Менш активно сполучник **зате** приєднує повні синтаксичні конструкції, що містять додаткову інформацію, до основного речення. Наприклад: “...документалістика документалістикою. *Зате це була справжня “чиста” літературна робота*”.

Сполучник **однак** виявляє тенденцію до обмеженішого вживання. Городенська К. Г. пояснює це тим, що “сполучник **однак** намагається дистанціюватися від спільнозвучного сполучника російської мови **однако**”. Проте приєднувальні конструкції зі сполучником **однак** трапляються в газетних текстах, виражаючи додаткову атрибутивну, об’єктну чи адвербіальну семантику.

За останнє десятиліття в українській граматиці розширився функціональний діапазон єднального сполучника **та**. Виступаючи виразником приєднувальних семантико-синтаксичних відношень, трапляється в текстах художнього стилю, поєднуючи неповне приєднувальне речення, що виражає додаткову атрибутивну, об’єктну, адвербіальну семантику, з основним. Наприклад: “*І Панько постарався: за місяць появилось на світ пальтечко. Та гарне... ще й на ваті*” (А. Дімаров).

Отже, приєднувальні конструкції з сурядними сполучниками єднальної та протиставної семантики дедалі активніше використовують у сучасних художніх текстах для підсилення мовної експресії. Це завершені за змістом і граматично висловлювання. У прямій мові такі структури яскраво демонструють процес реченневого членування. В авторському коментарі вони покликані для створення певної динамічності висловлювання.

Сурядні сполучники єднальної та протиставної семантики виконують функції приєднання до основного повідомлення. Найактивніше, як і в попередні періоди, приєднувальний зв’язок здійснюється за допомогою єднального сполучника **і (й)** та протиставного **але**. Дещо вужчого функціонального діапазону набув сполучник **а**, приєднуючи додаткове повідомлення до основного. Для решти сурядних сполучників позиція приєднувального засобу певного додаткового повідомлення потенційно можлива, проте, як засвідчує практика, використання їх трапляється зрідка.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Богатько В. В. Явища еліпсису в слові сучасної української публіцистики : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Богатько В. В.; Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. — Вінниця, 2005. — 175 с.; Белошапкова В. А. Сложное предложение в современном русском языке (некоторые вопросы теории) / Белошапкова В. А.. — М. : Просвещение, 1967. — 160 с.
2. Крючков С. Е. О присоединительных связях в современном русском языке / Крючков С. Е. // Вопросы синтаксиса современного русского языка. — М., 1950. — С. 400.
3. Жайворонок В. В. Приєднувальні сполучники у структурі складного речення / Жайворонок В. В. // Мовознавство. — 1975. — № 5. — С. 67–74.
4. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови : Сполучники / Городенська К. Г. — Херсон : Видавництво ХДУ, 2007. — 340 с.
5. Ванников Ю. В. Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи / Ванников Ю. В.. — М. : Русский язык, 1979. — 296 с.
6. Ляпидевская Н. С. О некоторых структурах экспрессивного синтаксиса в публицистическом тексте / Ляпидевская Н. С. // Русский язык для студентов-иностранцев : сб. методических статей. — М., 1979. — С. 137.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2016 р.

УДК 811.112.2'25

А. М. Науменко

НЕОБХІДНІСТЬ НОВОГО ПІДХОДУ ДО ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

У статті аналізуються типи та історія європоцентристського перекладу як однієї із земних етнічних перекладознавчих шкіл. При цьому він розглядається не як географічне, а як цивілізаційне поняття, через що його коріння відшукуються у хронологічно доєвропейських цивілізаціях: християнській, давньогрецькій, римській, іудейській, хетській, шумерській.

Ключові слова: *переклад, європоцентристський, періодизація, цивілізація, типи перекладу, дослівний, вільний, адекватний.*

В статье анализируются типы и история европоцентристского перевода как одной из земных этнических переводоведческих школ. При этом он рассматривается не как географическое, а как цивилизационное понятие, из-за чего его корни отыскиваются в хронологически доевропейских цивилизациях: христианской, древнегреческой, римской, иудейской, хеттской, шумерской.

Ключевые слова: *перевод, европоцентристский, периодизация, цивилизация, типы перевода, дословный, вольный, адекватный.*

The article is devoted to the analysis of the types and the history of the Eurocentric translation as one of the ethnic translation schools. The Eurocentric translation is treated as a civilizational and not as a geographical phenomenon. The roots of the Eurocentric translation can be traced back to chronologically pre-European civilizations: Christian, Ancient Greece, Rome, Hittite, Sumerian.

Key words: *translation, Eurocentric, periodization, civilization, types of translation, literal, free, adequate.*

Якщо порівнювати з оригіналом результат традиційного перекладу (тобто лінгвістичного, про який мова детально піде нижче) на будь-яку іноземну мову і у будь-якому її функціональному стилі, то практично завжди бачиш, як далеко відстоять вони (переклад і ори-

гінал) один від одного і за змістом, і за формою, і за — як прийнято вважати деякими перекладознавцями сучасності й минулого, починаючи з англійця А. Тайтлера далекого від нас кінця XVIII ст. — тим враженням, яке породжують вони у читача [1]. І хоча багато практиків лінгвістичного перекладу і навіть деякі з його теоретиків часто-густо звертали увагу своїх сучасників на об'єктивну неможливість зберегти загальну специфіку оригіналу для іншомовного читача, творчий перекладознавчий процес у галузі його лінгвістичної практики й мовознавчої теорії йшов безупинно вперед, не звертаючи уваги, як ліричні персонажі “Гренади” російського поета Михайла Светлова, на “втрату бійця”, тобто на вбивчо великі й неминучі розходження між оригіналом і перекладом.

Саме тому між теорією та практикою лінгвістичного європоцентристського перекладу (тобто, як вже вище було мною сказано, в християнізованих державах Європи, деяких країнах Азії, Африки, Латинської Америки, а також в США та Австралії) давно вже виникла глибока й широка прірва: лінгвістичні теоретики аргументовано вказують на можливість збереження оригіналу для іншомовного читача, а практики лінгвістичного перекладу наочно показують, що точно перекласти неможливо практично нічого. Більш того: дидактика такого перекладу в усьому європоцентристському світі успішно рапортує студенту, що лінгвістично точний переклад є завжди можливий, хоч самі студенти постійно під час своєї виробничої практики відчують його неспроможність, але, вимуштровані викладачами, помилково вважають, що це вони ще не накопичили достатнього професійного досвіду, і — як наслідок — отримують комплекс власної професійної непридатності.

Саме через це до перекладу (як до процесу і як до результату) необхідно підходити сьогодні зовсім з іншого боку: із концептуального, а не з лінгвістичного, бо європоцентристські прихильники останнього помилково стверджують, що при наявності двомовних словників точний переклад є об'єктивно, а отже і постійно можливий. Таке логічно й фактологічно хибне уявлення базується на стовідсотково помилковій християнській доктрині монізму, на якій стоять європоцентристська теософія, філософія, соціологія, футурологія, лінгвістика тощо в їх релігійних, ідеалістичних та матеріалістичних оформленнях: один єдиний космос, один Господь, одна його подоба-людина, одна його соціальна історія, одне його майбутнє, одна правова тощо.

Саме тому лінгвістичний переклад треба назвати мікроперекладом, який дійсно може бути точним, якщо мати на увазі той випадок, коли лексема вказує на один денотат (річ або явище, яке номінується словом), котрий, до речі, навіть у цьому випадку може мати зовсім різний обсяг значення у мові оригіналу та мові перекладу. Але, крім того, семантична структура слова значно багатша й складніша: крім денотативної сфери, вона має ще і конотативну (додаткове переносне значення), і контекстуальну (додаткове можливе значення в конкретному тексті), і авторську (суб'єктивне наділення слова значенням, яке відсутнє в попередніх трьох сферах), які частіше за все залишаються поза межами лінгвістичного перекладу.

Саме тому потрібний зовсім інший підхід до перекладу: філософський, плюралістичний, концептуальний, національно забарвлений, тобто макропереклад, щоб передати не форму, не зміст, не враження і т. ін., а прагматику оригіналу, тобто задум творця, його концепцію. До речі: багато перекладознавців йшло завжди саме цим шляхом (достатньо згадати хоча б римського Ціцерона із I ст. до н. е. з його максимією перекладати не слово, а думку), а найвеличніші з них, відмовляючись сприймати термін “*адекватний переклад*” як переклад точний, вводили нові за формою і трохи нові за змістом терміни: *еквівалентний, динамічний, функціональний* тощо і пропонували нові моделі (принципи) перекладу.

Так, наприклад, Американське Біблійне Товариство, яке виникло у середині ХХ ст., вирішило тоді ж оновити всі попередні переклади Святого Письма християн і перекласти його на нові, навіть маловикористовувані мови. Воно звернулося до провідних лінгвістів і перекладознавців світу із пропозицією розробити нову теорію перекладу, бо стара, тобто лінгвістична (мікропереклад на словниковому рівні), не дозволяла іншомовному читачеві зрозуміти слово християнського Бога через відсутність у світосприйнятті цього читача еквівалентів та аналогів християнської ментальності.

Саме тоді світово відомий американський філолог Ю. Найда, не без впливу “*батька*” трансформативної граматики Н. Хомського, запропонував перекладати Біблію за принципом національної, тобто логічної подібності: якщо, наприклад, у етноса, на мову якого перекладається Святе Письмо, немає поняття “*море*”, але є поняття “*болото*”, то морські пригоди Йова зі Старого Заповіту треба замінити на пригоди “*болотні*” [2].

Чи має рацію Ю. Найда у цьому конкретному випадку — справа дискусійна, але не можна не привітати теоретичної платформи американського вченого: перекладати не зміст, не його лінгвістичне оформлення, а лише намір автора. Це і є методологічна засада концептуального перекладу, розгляду якого присвячено дев'ятий розділ цієї книги, окремі змістові фрагменти задуму якої я почав друкувати з 1992-го року [3], але до її науково-логічного завершення дійшов лише майже через два десятиріччя, надрукувавши за цей період велике розмаїття статей і монографій [4].

Щоб аргументовано розібратись у названій вище новітній перекладознавчій тенденції, треба спочатку вирішити найголовнішу зонально-філологічну проблему — побачити в оригіналі текст і відповіді на запитання “А що таке текст?” Об'єктивна відповідь на це запитання є не однозначною, а системно-структурною (тобто цілісністю багатьох “*нідвідповідей*”) і починається з тлумачення змісту та форми сьогоденного європоцентристського висловлювання. А сьогодні в ньому (тобто в європоцентристських науках, і перш за все у філологічних) не тільки поширена, а й панує псевдотермінологізація, коли використана вченим лексема втрачає точний сенс і стає або полісемантичною, або беззмістовною, і тому важко стало розуміти думку псевдонауковця, бо вона стала псевдотермінологічною [5].

Ну, що, наприклад, крім словесної еквілібристики-нісенітниці, може означати набір лексем у одного із сучасних українських докторів філологічних наук: “*Кортеж — це група комунікаторів, залучених у фрейм певного мовного акту*”?! (Детальний аналіз цього лінгвістичного опусу зроблено в моїй монографії “**Філологічний аналіз тексту: Основи лінгвопоетики**” 2005-го року [6]).

Через таку псевдонауковість (тобто перенасиченість незрозумілими лексичними новаціями, частіше — запозиченнями) навіть відносно прості речі в будь-якому функціональному стилі, а не тільки у філології, отримують зарозуміле тлумачення. В одному з канцелярських текстів початку 2013-го року, часто цитованих українською рекламою, можна було знайти наступну нісенітницю: “*Не використовуйте смайликів, які дозволять хедхантеру викинути Ваше резюме у кошик для сміття*”. Спочатку можна подумати, що тут йдеться про звіт працівника своєму працедавцю. Але насправді тут лише надається порада не писати у заяві про працевлаштування необов'язково і занадто осо-

бистісну інформацію, і тому статтю, з якої взято цю лексичну нісенітницю, нормальною українською мовою треба б було назвати так: “Помилки в заяві, які не дозволять Вам працевлаштуватись”, хоч вона називається інакше і зовсім незрозуміло навіть для освіченого читача: “**Не використовуйте смайликів, які дозволять хедхантеру викинути Ваше резюме у кошик для сміття**”.

Вказана псевдонауковість стосується і суті перекладу.

Чи може словесна дія у перекладі бути адекватною словесній дії оригіналу? Всі теоретики і практики перекладу, який треба назвати “лінгвістичним” і про який мова піде ніжче, вважають, що може: один з “*батьків*” лінгвістичної моделі перекладу росіянин Рецкер Я. І. навіть стверджував у 1950-му році, що така адекватність є “*закономірною*” [7]. А інші прихильники цієї концепції трохи пізніше визначили навіть термінологічно ці “*закономірності*”: так, росіянин Фьодоров А. В. запропонував “*еквівалент*”, “*аналог*”, “*запозичення*” [8]; американець російського походження Р. Якобсон — “*еквівалент*”, “*синонім*”, “*опис*”, “*парафраз*” [9]; німець О. Каде — “*субституція*” (інші знаки з тим же значенням: наприклад, *Tisch* — *стіл*), “*інтерпретація*” (знаки з різними значеннями: наприклад, *Hand* — *рука*), “*парафраз*” (знаки з різними денотатами: наприклад, *S-Bahn* — як “*міська залізниця*”, а не як “*залізниця як громадський транспорт у межах міста*”) [10]; французи Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне — “*запозичення*” (наприклад, *dollar* — *долар*), “*калькування*” (передання морфемної структури слова: наприклад, *Schutzbundler* — *шуцбундовець*), “*транспозиція*” (заміна частини мови: наприклад, *der gestiefelte Kater* — не як *очоботований кіт*, хоч морфологія української мови таке словосполучення дозволяє, а за стилістичними нормами української мови як *кіт у чоботях*), “*модуляція*” (зміна значення: наприклад, оцінка “5” в німецькій школі як “1” в українській), “*еквівалент*” (зміна ідіоматики: наприклад, *Katzensprung* — як *рукою подати*, а не дослівно як *стрибок кішки*), “*адаптація*” (заміна ситуації: наприклад, *Der Garten lag im vollen Mondlicht* — як *Повний місяць світив над садом* — тобто дію виконує місяць, — а не дослівно *Сад стояв у повному місячному світлі* — тобто дію виконує сад) [11].

І це — ще не всі пропозиції щодо “*закономірностей*” при перекладі. Так, англієць К. М. А. Хеллдей, вичленовуючи в структурі тексту 5 “*рангів*” (тобто рівнів, одиниць синтагматики: морфему, слово, гру-

пу слів як член речення, клаузу як елементарне просте речення — або підрядне, або зворот, — речення як синтаксичну одиницю з двох і більше клауз), називає п'ять можливих перекладацьких “закономірностей”: морфемну, або морфемний ранг (такий переклад він вважає беззмістовним), словесну, або словесний ранг (такий переклад він вважає алогічним), групову, або груповий ранг (буквальний переклад), клаузову, або клаузовий ранг (еквівалентний переклад) [12]. Англієць Дж. К. Кетфорд знаходить “закономірності” лише на рівні типів перекладу: за обсягом — “повний та частковий”, за спрямованістю — “тотальний та обмежений”, за рангом (одиницею інформатики) — “зв’язний та незв’язний” [13].

“Закономірності” на рівні типів перекладу знаходить і американець Найда Ю. А.: в залежності від естетичного завантаження оригіналу (тобто від того, що в ньому важливо: зміст чи форма), намірів автора та перекладача (автор-філософ та перекладач-філософ будуть акцентувати в своїх текстах зовсім інше, ніж автор і перекладач-поети, від чого, наприклад, твір Ф. Ніцше буде перекладатись по-різному в залежності від галузі професійних знань перекладача), комунікативного характеру адресата (для дітей “Робінзона Крузо” Д. Дефо або “Гулливера” Дж. Свіфта перекладають інакше, ніж для дорослих); він визначає два типи перекладацької еквівалентності: “формальну” (збереження змісту і форми оригіналу) та “динамічну” (перенесення ефекту від оригіналу) [14]. Німець Г. Егер акцентує дві “закономірні” перекладацькі еквівалентності: “комунікативну” (збереження прагматики оригіналу) і “функціональну” (збереження всіх аспектів значення й форми: “актуального сигніфікативного значення, актуального членування та внутрішньомовного прагматичного значення”) [15].

Німці А. Нойберт і К. Райс витлумачують перекладацькі “закономірності” на рівні тексту. Перший з них встановлює ці “закономірності” на базі прагматики чотирьох типів оригіналу: науковий текст, технічний, рекламний (прагматика оригіналу може пристосовуватись до прагматики мови перекладу); тексти законів, преси, оголошень (прагматика оригінали панує в перекладі); белетристичні тексти (прагматика оригіналу підкоряється прагматиці мови перекладу і водночас загальнолюдській прагматиці); тексти для зарубіжного читача (панує прагматика мови перекладу) [16]. Друга з них (К. Райс)

класифікує тексти за пануючою в них категорією: зміст (оформлення його за нормами мови перекладу), форма (акцент на мові оригіналу), звернення (відтворення ефекту оригіналу) [17].

Звичайно, що всі наведені висловлювання і десятки ненаведених думок про невідворотні “закономірності” під час перекладу є хоч і різними, але вузькосуб’єктивними судженнями, бо оспівують (бажають цього їх автори чи ні — це не має значення) міф, про який яскраво свідчить наступна стародавня іудейська легенда.

На початку третього сторіччя до нашої ери іудеї, захищаючись проти погромів, вирішили принести римському імператору найдорожчий (на їх погляд) подарунок: переклад “Тори”, давногребрейського Святого письма, тобто “П’ятикнижжя Мойсееве”. Це дійсно був “царський” подарунок, бо, за іудейськими законами, ніхто, частогусто навіть равини (іудейські жерці), не мали права читати “Тору” і навіть торкатись її (а тільки коментар до неї, названий “Талмудом”), не говорячи вже про іноземців. І тут раптом іудейське Святе письмо самі іудейські жерці добровільно дарують людині не іудейської релігії, та й ще перекладають його на мову, знайому цій людині (на давньогрецьку, а не на латину, бо знання давньогрецької було в Римі ознакою високої освіченості).

Легенда розповідає, що іудейські жерці зібрали 72 перекладача, розташували їх у 72 келіях на безлюдному острові і примусили їх працювати над перекладом 72 доби, не обговорюючи його з іншими перекладачами. Коли через 72 доби порівняли всі переклади, щоб знайти найкращий, то побачили, що всі вони слово в слово однакові. Переклад назвали “Септуагінта” (від грецького *septuaginta* = *сімдесят*). І він є найкращою пам’яткою історії перекладу.

Красива легенда. Але вона не відповідає перекладацькій дійсності. І не випадково Цвіллінг М. Я. сказав ще у далекому 1977-му році (і його думка не втратила і сьогодні своєї наукової цінності), що процес перекладу є евристичним (непередбаченим) і тому не вкладається ні в які задані формальні процедури [18].

Змістовно (філософсько, культурологічно, психологічно, лінгвістично) найглибшу і аргументативно найяскравішу ілюстрацію щодо сутності перекладу надав німецький геній доби Просвітництва Й. В. фон Гете у своїй поемі “Фауст”: у сцені перекладу Фаустом біблійного “Євангелія від Іоанна” Фауст, представник європейської

культури у її німецькому вимірі, дискутуючи з автором цього “**Євангелія**” апостолом Христа Іоанном, прихильником зовсім іншого світосприйняття й етносу, пропонує не тільки власне тлумачення оригіналу, а й власний його переклад (скоріш за все Гете дискутує тут з перекладом німця М. Лютера, який був найбільш поширеним у лютеранській Німеччині за часи Гете). І хоч ані персонаж Фауст, ані його автор Гете не думали у цьому фрагменті про сутність перекладу, вони створили об’єктивний приклад-зразок для теоретиків і практиків перекладу, бо сам Гете часто висловлював глибинні теоретичні думки про філософську сутність і не лінгвістичну, а культуролгічну вагомість перекладу. Наприклад: “*Переклад повинен не просто служити замість оригіналу, а повністю замінити його*” [19].

J. W. von Goethe, **Faust-1** (1808)

Geschrieben steht: “Im Anfang war das Wort!”

Hier stock ich schon! Wer hilft mir weiter fort?

Ich kann das Wort so hoch unmöglich schätzen,

Ich muss es anders übersetzen,

Wenn ich vom Geiste recht erleuchtet bin.

Geschrieben steht: “Im Anfang war der Sinn.”

Bedenke wohl die erste Zeile,

Dass deine Feder sich nicht übereile!

Ist es der Sinn, der alles wirkt und schafft?

Es sollte stehn: “Im Anfang war die Kraft!”

Doch auch indem ich dieses niederschreibe,

Schon warnt mich was, dass ich dabei nicht bleibe.

Mir hilft der Geist! auf einmal sehe ich Rat

Und schreibe getrost: “Im Anfang war die Tat!”

Що — за змістовною й логічною суттю — відбувається у цій сцені? По-перше, тут формулюється фундаментальна максима сутності перекладу, що його треба оцінювати не як результат, а як процес, який складається з трьох обов’язкових структурних компонентів, перетворюючи їх на системну єдність: оригінал — перекладач — результат. Тим самим наочно показується й аргументативно стверджується (зрозуміло: без відповідних термінів, які зараз будуть використані), що об’єктом дослідження у перекладознавстві не можуть бути виокремленні (автономні) вказані складові — тобто оригінал, перекладач, переклад (результат), — як це часто-густо роблять дея-

кі сучасні критики перекладу і майже всі студенти перекладацьких відділень, а тільки вся вказана тріада як єдність: оригінал — перекладач — результат.

По-друге, Фауст своїми діями об'єктивно вказує на те, що в оригіналі неминуче повинен бути зміст, зрозумілий хоча б для ідеального читача, бо беззмістовний оригінал перекласти неможливо принципово, тому що він незрозумілий. Залишаючи зараз осторонь занадто спірну проблему про можливу наявність беззмістовного оригіналу (для концептуального перекладу такого бути не може!), зосередимось на запитанні, чи можна у межах лінгвістичного перекладу перекласти, наприклад, наступні, з дозволу сказати, тексти:

— *Хайль семенкових*

І хайль кохайль альсе комих

І хай месен михсе охай

О, Семенко Михайль!

О, Михайль Семенко! (Михайль Семенко)

— *В перебіжнім шумовинні*

Ланки-брузки марсельєз,

Хай загине, хай загине

Мрінновтома сонних плес (В. Чумак).

Не використовуйте смайликів, які дозволять хедхантеру викинути Ваше резюме у кошик для сміття (реклама).

— *Глокая куздра штеко будланула бокра и кудрячит бокренка* (Щерба Л. В.).

— *Пирарара — пируруру!*

Леолола буароо!

Вичеоло сесесе!

Вичи! Вичи! Иби-би!

Зизазиза изазо!

Эсь, Апс, Эпс!

Мури-гури рикоко!

Мио, мао, мум!

Эп! (Велемір Хлебніков)

— *Дыр бул щил убещур скум вы со бур л эз* (А. Кручюних).

Молочное видо — это сисло потненько (фінальне речення постмодерністського опусу російського письменника В. Сорокіна “**Гама-нець**”).

— *ЗгономеЗя сЗптиза — ли100пад*

О5 раз2ивает о100в Токий.

АсиммеЗчные неи100вством 40и

Рас5е Зумфально 100порят (А. Шепетчук).

— *Schwarze Milch der Fröhe wir trinken sie...* (П. Целан)

Забігаючи наперед, треба сказати, що процитовані опуси не можна перекласти лише у принципах лінгвістичного перекладу, тобто за допомогою словника, але це є цілком можливим у межах перекладу концептуального, якщо зрозуміти, як ці опуси зроблено: наприклад, сума красивих лексем у В. Чумака, кожна з яких має своє денотативне значення, але поєднана з іншою не за логікою семантики, а за законами морфології та синтаксису так, що загального сенсу не виникає; варіації складів у М. Семенка на базі його ім'я та прізвища; у Шерби Л. В. — морфологічно й синтаксично правильний набір лексем, кореневі морфеми яких не існують в російській мові, але які сполучені із закінченнями та суфіксами, в цій мові існуючими.

Нижче наведено приклад концептуального перекладу фрази Шерби Л. В. німецькою мовою, зробленого автором даної розвідки за вказаним вище принципом неіснуючих в (німецькій) мові корневих морфем плюс існуючих закінчень та суфіксів:

— *Glone Kuzdrin budlante Biecker sleks und dudret Biekerchen.*

Аналогічно можна “розкласти” і всі інші процитовані лінгвістичні ребуси, а потім і легко перекласти їх на будь-яку іноземну мову, за винятком, мабуть, мов ієрогліфічних: набір лексем у В. Хлебнікова та А. Кручюних, побудованих з таких морфем, які не існують в російській мові; створення В. Сорокіним беззмістовних неологізмів (“*видо*”, “*сисло*”) і поєднання їх з традиційними лексемами за рахунок не семантики, а граматики; аналогічне поєднання таких слів у А. Шепетчука, в складі яких є яка-небудь цифра. Саме тому його текст

ЗгономеЗя сЗптиза — ли100пад

О5 раз2ивает о100в Токий.

АсиммеЗчные неи100вством 40и

Рас5е Зумфально 100порят.

Треба читати за орфографією тільки так:

Тригонометрия стриптиза — листопад

Опять раздваивает остов одинокий.

Асиметричные неистовством сороки

Распятые триумфально стопорят

А перекладати їх треба лексемами, до семантичного вмісту яких не входить не лише головний, а навіть і частковий зміст оригіналу, але в літерний склад яких обов'язково входить збіг літер (не складів і не морфем!), який МОРФЕМНО нагадує лексему із таблиці множення. Наприклад: переклад першого рядку “*Und 4tel 2felt 3st...*” = “*Und Viertel zweifelt dreist*”); аналогічне поєднання слів у П. Целана.

Повернемось до перекладацької сцени з “**Фауста**” Гете. Вже було вище сказано, що, за Фаустом-Гете, переклад можливий лише тоді, коли оригінал принципово зрозумілий. Але це зовсім не означає, що він буде зрозумілим для будь-якого перекладача: не треба забувати про відповідні фонові знання останнього. Так, можна бути стовідсотково впевненим, що мало хто з читачів цієї книги зможе перекласти наступне німецьке речення, яке на перший погляд сприймається як змістовно прозоре, хоч логічно і не зовсім зрозуміле:

– *Die Tippmamsell stottert im Graben.*

Двомовний словник легко допоможе перекласти всі три головні лексеми, один службовий прийменник та означений артикль: “**Друкарка заїкається у канаві**”. Така ситуація може бути в дійсності, але бентежить тут дієслово “*заїкається*”: скоріш за все друкарка в канаві повинна кричати або стогнати. І бентеження виправдане, бо це речення є солдатським сленгом і означає: “**Кулемет веде вогонь з окопу**”.

Повертаючись до аналізу перекладацької сцени у гетевському “**Фаусті**”, треба до двох вже зроблених вище висновків (про об’єкт дослідження у перекладознавстві і про зрозумілість оригіналу) додати ще два — третій (об’єктивний сенс оригіналу перекладач може сприйняти, оцінити і перекласти **ЛИШЕ** суб’єктивно: Фауст пропонує чотири варіанти перекладу ключової лексеми оригіналу — “*логос*”: “*Wort*”, “*Sinn*”, “*Kraft*”, “*Tat*”) і четвертий (Фауст робить це, дискутуючи при цьому з автором “**Євангелія від Іоанна**” щодо лексеми “*логос*”, тобто перекладач **ОБОВ’ЯЗКОВО** коментує оригінал!).

Геніальність Гете полягає тут в тому, що цей висновок про необорну психологічну (людську, суб’єктивну) складову перекладу теорія європоцентристського перекладу зробить лише майже через одне сторіччя, коли у 1891 році німецький класичний філолог Ульріх фон Віламовітц-Мьоллендорфф у своїй монографії про сутність перекладу “**Що таке переклад?**” висловить глибинно справедливу думку про вагоме значення суб’єктивізму перекладача [20]. “*У кожній мові, —*

напише він, — може існувати (принаймні теоретично) будь-яка кількість перекладів одного і того ж твору, кожний з яких має право претендувати на самостійне художнє значення” [21]. Це парадоксальне твердження можна переформити так: “Скільки професійних перекладачів, стільки і точних перекладів”.

Через двадцять років після У. фон Віламовітц-Мьоллендорффа (1910) інший німець, Г. фон Вартенслебен, в роботі “Роздуми про психологію перекладу”, підкреслюючи найвагомішу, головну роль перекладача, аргументовано доведе обов’язкове руйнування ним форми й змісту оригіналу [22].

Що робить перекладач Фауст у Гете? Він спробує спочатку зрозуміти оригінал і відразу наштовхується на, як він справедливо вважає, змістовну помилку попереднього німецького перекладача. Як вже було сказано вище, таким перекладачем, скоріш за все, був М. Лютер, бо саме у нього перше речення Іоанна перекладено синтаксично й лексично саме так, як це робить Фауст (“*Im Anfang war das Wort.*”), що, правда, зі зміною першої лексеми — прийменника “*in*”, тоді як Лютер і деякі інші німецькі перекладачі використовують у цьому випадку прийменник “*an*”. Більш за те: Фаусту не подобається і лютерівська лексема “*Wort*”, якою той замінив іоаннівську давньогрецьку “*λόγος*” (“*логос*”). Щоправда, зараз важко встановити, яким текстом “Євангелія від Іоанна” користувався Фауст-Гете: давньогрецьким оригіналом чи “Вульгатою” (латинським перекладом Ієроніма Софроніка). Але там і там виписано одну і ту ж саму лексему “*логос*”: “*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος*” у Іоанна і “*A principio erat logos*” у Ієроніма.

І зрозуміло, чому: логос як поняття означав у греків “буття, сповнене розуму” (тобто “розумна природа”). Зовсім не випадково вони наділяли всі речі і явища природи яким-небудь божеством (тобто розумом). Римляни пішли ще далі: вони наділили всі явища і речі буття двома божествами і тому не відкинули поняття і лексему “*логос*”.

Такий язичеський підхід до всесвіту не міг влаштовувати моністичне християнство, яке відділило і віддалило світ божеств від людського життя і звело всіх божеств до одного єдиного Бога (точніше: до поняття Божої Тріади Бог-Отець, Бог-Дух, Бог-Син, яке тут нічого принципіально не змінює, бо все одно є єдністю). Через свій теософський монізм християнство войовничо відмовилось від поняття і лексеми “*логос*”. І тоді християнські перекладачі задумались, як же їм

перекладати іоаннівський “логос”, тим більше, що “*батько*” християнського перекладу Ієронім все ж таки зберіг у своїй “**Вульгаті**” (повний латинський переклад Біблії) цю язичеську лексему, а папська курія схвалила її. І перекладачі уважно вдумались у біблійний зміст першого речення “**Євангелія від Іоанна**”: “*На початку був логос, і логос був у Бога, і логос був Богом*”. І згадали, що на початку Біблії стоїть висловлене бажання Бога “*Хай буде світло!*”, і зробили логічний лінгвістичний висновок, що перше речення “**Євангелія від Іоанна**” треба перекладати так: “*На початку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Богом*”.

При цьому християнські перекладачі (зокрема М. Лютер) чомусь то не помітили, що у Ієроніма стоїть лексема “*logos*”, хоча лексема “*verbum*” (“**слово**”) в латинській мові його часів існувала і активно використовувалась. А Гете-Фауст “*помітив*”! І став дискутувати і з перекладачами “**Євангелія від Іоанна**”, і з самим його автором. Спочатку він відмовляється від лютерівської лексеми “*Wort*” (“**слово**”): “*Ich kann das Wort so hoch unmöglich schätzen, ich muss es anders übersetzen*” (“**Я не можу цінувати слово так високо, я мушу перекласти оригінал інакше**”). Потім він починає знаходити аргументи і проти теологічної концепції Іоанна, підбираючи інші (крім “*Wort*”) синоніми до вже не іоаннівських лексеми і поняття “*logos*”, а до їх загальногрецького філософського і етичного розуміння: “*Sinn*” (“**почуття**”, а також “**розум**”), “*Kraft*” (“**сила**”), “*Tat*” (“**діяння**”). Але якщо в Іоанна “*logos*” може бути тільки у Бога, то всі синоніми у Фауста багатозначні у філософському і етичному сенсі: вони можуть бути Божими, а можуть бути і людськими.

Тим самим Фауст-Гете визнає не тільки право, а й необхідність суб’єктивної оцінки (тобто переоцінки!) оригіналу перекладачем.

Це і є сутність перекладу взагалі.

Звісно, що про неминучість суттєвих втрат у перекладі красномовно свідчать теоретичні праці як перекладознавчого, так і спорідненого характеру не тільки останніх років, а й давно минулих часів: В. Гумбольдта у Німеччині початку ХІХ ст. [23], Е. Селіра у США 1930-х років [24], Будагова Р. А. в Росії 1970-х [25], Н. Кімури в Японії 1990-х [26] та ін. В одній Україні останніх років можна навести прізвиська десятків дослідників нової формації, які вважають руйнуючі оригінал втрати під час лінгвістичного перекладу об’єктивно неминучими. Це

Говердовскій В. І. з Харкова [27], Мірошніченко В. В. із Запоріжжя [28], Левицький А. Е. із Житомира [29], Андрієнко В. П. із Сімферополя [30], І. Вороновська зі Львова [31] та ін. А за межами України це — Ф. Боденхаймер з Німеччини [32], Е. Крайк з Англії [33], К. Фабріціус-Ханзен з Норвегії [34] та ін.

Про об'єктивну неминучість втрат суттєвих якостей оригіналу при їхньому лінгвістичному перекладі свідчать і теоретичні положення методологічно споріднених наук. Так, видатний російський теоретик літератури Тімофєєв Л. І. вказував [35], як і до нього Жирмунскій В. М. [36], на те, що слово у тексті є *“самостійною одиницею розповіді”*, а це практично означає, що порушення у перекладі однієї текстової одиниці може призвести до зміни сенсу всього оригіналу. Про перекручення змісту оригіналу через граматичну невідповідність перекладу яскраво і аргументовано писав Р. Якобсон [37].

З погляду на те, що мовний оригінал є вербальним втіленням певної інформації, можна до теорії його перекладу (тобто *“переоформлення”*, передання інформації) застосувати математичну модель категорії *“інформація”*, запропоновану ще у 1965 році (для розуміння роботи штучного інтелекту) провідним математиком світу російським академіком Колмогоровим А. Н. [38], який стверджував, що кількість інформації втрачається під час передання останньої від адресанта до адресата. Та й самі сучасні перекладачі вважають, що досягти адекватності в лінгвістичному перекладі неможливо, хоч і сподіваються на щось подібне. Так, сучасний провідний український практик і теоретик перекладу Рихло П. В. стверджує: *“Зрозуміло, що жоден поетичний переклад не може бути цілковито адекватний оригіналові, оскільки вони (переклад і оригінал) виникають і функціонують у різних мовних світах та культурних контекстах. Однак вектори силового поля кожного перекладу повинні бути спрямовані — в ідеальному випадку — на досягнення якомога більшої ідентичності”* [39].

Отже, сучасне перекладознавство знає два когнітивних полюси відштовхуючих один одного зарядів (можливість і неможливість повноцінного лінгвістичного перекладу), і в ньому не припиняються спроби звести їх до цілісної гармонії, якщо навіть вона і буде лише удаваною. Так, у 1970 році значний майстер практики і непоганий дослідник теорії перекладу росіянин Левік В. В. заявив стосовно цих полюсів: *“Мистецтво перекладача, як і мистецтво фокусника-ілюзіо-*

ніста, ґрунтується на обмані. Перекладач створює зовсім інше, зовсім несхоже на оригінал, але обманює нас ілюзією повної схожості” [40].

Але крім названого вище суб’єктивного аспекту перекладацького свавілля (тобто бажання перекладача не перекласти, а обробити оригінал), проблема перекладацького “свавілля” має ще одну, об’єктивну рису — культуртрегерську: перекладач прагне показати своєму читачу-співвітчизнику інше, іномовне мислення, друге світосприймання, чужинну художню образність тощо. У цьому випадку суб’єктивне “свавілля” стає об’єктивною потребою і більш привабливішим, ніж так звана лінгвістична “адекватність”.

Коли у 1823 р. французи де Сор і де Сен-Женьє видали том гетевських “Приміток до “Племінника Рамо”, дуже кардинально переробивши їх, щоб підпорядкувати їх зміст цілям пропаганди своїх ліберальних політичних ідей, то Гете оцінив це свавілля перекладачів позитивно, бо вважав, що головну (культуртрегерську) функцію перекладу вони все ж зберегли, бо змогли “передати кожній нації (німецькій і французькій) хоча й обмежене, але все ж таки уявлення однієї про другу” [41].

Дивовижним, але цілком закономірним є той факт, що багато людей (також і ті, що знають мову оригіналу) читає гарний переклад навіть з більшою втіхою, ніж сам оригінал, бо культуртрегерська функція перекладу (точніше: пекельна праця перекладача) доносить до них те художнє багатство стилістики першоджерела, яке під час читання оригіналу значною мірою зникає навіть для читача, який непогано знає його мову. Н. Асеев у статті 1956 р., яку він назвав “**Нове життя “Фауста”**”, писав з цього приводу, що він до Б. Пастернака, хронологічно останнього (на час створення цієї книги) перекладача гетевського “**Фауста**” російською мовою, ніколи не міг дочитати до кінця переклад цього твору Холодковским Н. А., бо його переклад здавався Н. Асееву дуже довгим, сухим, млявим тощо, і М. Асеев не бачив навіть і в інших перекладах “**Фауста**” (тобто до пастернаківського) “переносних значень слова, відтінки котрих не збагнеш простою словниковою відповідністю”, а ось переклад В. Пастернака він сприйняв, так би мовити, за один подих, бо “перекладач, легко почувавши себе у словникових і змістових особливостях гетевської поетики, легко і сильно оволодів мовою Гете, його засобами висловлення, його культурою” [42].

Можна зараз не торкатися оцінки Н. Асеевим перекладу В. Пастернака (чи правильна вона), але треба підкреслити справедливість

його думки про культуртрегерську функцію перекладу (дивись останнє слово цитати з Н. Асєєва, наведеної вище, яке тут треба тлумачити не у вузькому змісті “культура Гете”, а в широкому — “мислення Гете як вияв загальнонаціональної культури”).

Отже, адекватність — це, насамперед, як було сказано вище, проблема теоретична: чи можна знайти перекладацькі прийоми збереження концепції оригіналу, тобто єдність ідейного змісту та художніх засобів його втілення. Зберегти цю єдність лінгвістичним шляхом неможливо і в першу чергу практично, бо, крім потрійної, неминучої, непереборної і автономної оцінки оригіналу перекладачем (як окремим індивідуумом, як професійним філологом і як читачем-коментатором), обов’язково виникає ще і єдність вказаної тріади компонентів індивідуального стилю перекладача, тобто неминуче свавілля перекладача як митця, який переносить оригінал в інше мовно-мисленнєве, тобто культурне середовище.

Зберегти цю єдність лінгвістичним шляхом неможливо навіть у восьми рядках гетевської “**Нічної пісні мандрівника**”, про що детально йдеться далі, а що ж тоді казати про переклади таких літературних гігантів, як “**Війна і мир**” Толстого Л. Н., “**Зачарована душа**” Р. Роллана, “**Сага про Форсайтів**” Дж. Голсуорсі, “**Йосиф та його брати**” Т. Манна та ін.?!

Про неможливість адекватного перекладу лінгвістичним шляхом найкраще знають, мабуть, самі автори оригіналів. Так, у 1939 р. в листах до К. Тренте німецький драматург Ф. Вольф жалкував: “*Боже, як я нудьгую за театром! За німецьким театром, німецькою мовою!*” [43] Підтекст його нудьгування є цілком зрозумілим: Ф. Вольф вже сім років на чужині, а його кращі драматичні твори публікуються й ставляться лише в перекладах: “**Професора Мамлока**” поставлено єврейською мовою у Варшаві в 1934 р., “**Троянського коня**” — російською у Москві в 1937 р., “**Бомарше**” вперше побачив світло рампи в 1939 р. у російському перекладі тощо.

Т. Манн мав на увазі те ж саме, коли у 1942 р. у зв’язку з відкриттям у Мексиці німецького емігрантського книжкового видавництва “**Вільна книга**” казав: “*Я дуже добре знаю той болісний і неприродний настрій, який охоплює письменника, коли його книжки видаються лише у перекладах*” [44].

Про право перекладача на свідомий відхід від оригіналу казав і Б. Пастернак [45], і перекладознавець Прокопович С. С. [46] та ін., а

серед західних дослідників можна назвати австрійського компаративіста М. Вандрушку [47] та ін. Всі вони оцінюють лінгвістичний переклад як мовознавчу обробку, як суб'єктивну інтерпретацію, яка має свої причини і свої види.

Так, В. Комісаров [48] називає чотири причини виникнення перекладацької інтерпретації: контекст, довідники, самостійність перекладача, зумовлені текстом здогадки. Але головне тут полягає не в причинах, які можуть бути й іншими, а в їх наслідку: “*лінгвістичні*” перекладачі, як і “*лінгвістичні*” критики, своєю інтерпретацією перекручують, спотворюють, зіпсовують оригінал, обробляють його, на що не раз вказували дослідники практики перекладу [49]. Та не треба забувати, що критик при інтерпретації свідомо відмовляється від збереження художніх засобів оригіналу (він замінює їх описом), зосереджуючись лише на передачі ідейного задуму, тоді як “*лінгвістичний*” перекладач є впевненим щодо того, що він правильно передає і художні засоби, й ідейний задум.

Своєю формою ці дві інтерпретації, звісна річ, різняться одна від одної: поняття, наукові образи, переказ ідеї та її засобів у критика та інтуїція, художні образи, саморозвиток ідеї та її засобів у перекладача. Оцінюючи цю проблему взагалі, можна сказати: оригінал є багатозначним, а перекладацька лінгвістична інтерпретація є однією з багатьох можливостей його прочитання (збагнення, осмислення), як і інтерпретація критика, читача, актора, режисера та ін. Але кожна з таких інтерпретацій є завжди порушенням (а іноді, навіть, і зруйнуванням) концепції оригіналу, яка гіпотетично може бути виведена мовою перекладу як синтез усіх можливих інтерпретацій (що, зрозуміло, практично не може бути зроблено на шляху лінгвістичного перекладу; та й теоретично теж, про що детально буде сказано нижче).

Справжній адекватний переклад зробити лінгвістичним шляхом неможливо. Його недосяжність стверджували і самі перекладачі: Жуковський В. А. (що перекладач віршів є завжди суперником автора оригіналу), Толстой О. К. (що треба перекладати не зміст або форму, а лише *враження*), Брюсов В. Я. (що треба вибирати в оригіналі тільки один, але головний компонент художнього багатства і доводити лише його до читача) та ін. Лінгвістичний переклад з будь-якою мірою наближення до оригіналу (на відміну від дослівного перекладу) є завжди обробкою, яка від справжньої (тобто офіційної, самим перекладачем

заявленої) різняться лише тим, що перекладач запевнює себе (та й то не завжди), що він перекладає, а не оброблює, хоч насправді він є теж “оброблювач”.

Закони, згідно з якими суб’єктивне бажання перекладача перекласти адекватно породжує об’єктивно обробку оригіналу, дуже складні: тут і філософія (дійсність та її художнє відбиття), і естетика (специфіка художньої творчості), і психологія (белетристика як мовний і комунікативний акт), і лінгвістика (закони мов оригіналу та перекладу), і літературознавство (позамовні компоненти художнього образу) тощо, про що я детально писав у своїх попередніх працях [50].

Якщо стати на точку зору лінгвістів, що всі мови світу призначені для спілкування між людством та земним буттям, яке, на їх погляд, однотипне у своїй суті для будь-якого етносу (мовляв, у всіх людей є народження, кохання, сім’я, праця, смерть тощо), то тоді чинники і можливості адекватності обов’язково повинні знаходитися в самих зіставлених перекладом мовах. Вважається, що мова спроможна втілити власними засобами будь-яку чужорідну думку; проблематичним, щоправда, залишається запитання: “*Наскільки повно?*” Та й у цьому напрямі абсолютної перешкоди для адекватного перекладу лінгвістика не бачить, бо те, що сьогодні вона спроможна перекласти лише частково, завтра — після активних міжмовних й міжкультурних контактів — вона вбере у повноцінний одяг (наприклад, культурологічна модель перекладу француза Ж. Мунена).

Отже, з мовознавчого боку адекватність, як помилково вважають лінгвісти, є категорією історичною, тобто невпинно еволюціонуючою до своєї повноти, на що ще в середині ХХ ст. помилково вказав щойно названий Ж. Мунен і що підтвердила, як помилково вважає багато вчених, практика множинності перекладів.

Так виглядає ситуація у перекладознавстві, якщо на нього дивитися очима лінгвіста, котрий звик бачити у тексті суму лінгвістичних одиниць, кожна з яких може бути перекладена еквівалентом (повним відповідником) чи аналогом (частковим відповідником) або ж — у разі їх відсутності — запозичена з мови джерела чи роз’яснена потрібною довжиною перекладацького коментаря. Такий підхід до оригіналу треба назвати, як вже було сказано вище, мікроперекладацьким, бо кожній одиниці мови оригіналу (тобто як відносно автономному мовному мікроявищу) лінгвістика дійсно знаходить словниковий від-

повідник у мові перекладу. На цьому мікроперекладацькому принципі, до речі, і будуються всі двомовні словники.

Але у тексті (тобто мовленнєвому макроявищі) автономна мовна одиниця стає невід'ємним мовленнєвим компонентом текстового цілого, втрачаючи свою словникову автономію і отримуючи нерозривні зв'язки як із сусідніми одиницями, так і з усім висловлюванням-текстом. Такий підхід до оригіналу треба назвати макроперекладацьким, бо на його просторі діють вже зовсім інші чинники, які перетворюють адекватність на феномен, невловимий для лінгвістичного перекладу. І немає ніякого наукового сенсу заплющувати очі на цю проблему, називаючи її сьогодні "забобою", як колись радянські перекладознавці охрещували її "доказом буржуазної ідеології". Треба згадати наведений вище стародавній зовсім не дурний перекладацький вислів "*tradutori — traditori*" ("перекладачі — зрадники"), звернутися до безлічі практичних прикладів до нього і спробувати оцінити їх об'єктивно.

Про об'єктивну неминучість втрат суттєвих якостей оригіналу при їх лінгвістичному перекладі свідчать приклади з останньої двохсотрічної практики лінгвістичного європоцентристського перекладу. На початку XIX ст. в Росії велися запеклі дискусії щодо можливості вивчати Байрона за перекладами його творів чи необхідності знайомитись з ним тільки в оригіналі; точної відповіді тоді не знайшли, хоч більшість схилилася до другої точки зору. Через 150 років в одній європейській країні було влаштовано творчий конкурс на переклад листа пушкінської Тат'яни до Онегіна, щоб, як вказували в умовах конкурсу його організатори, донести до читача відсутні в існуючих перекладах крилату та виразну легкість, яскравість, особливу ритміку, надзвичайну образність оригіналу. Наслідки конкурсу виявилися занадто сумними: з 241 варіанту перекладів, виконаних як професійними, так і аматорськими перекладачами й поетами, жюрі конкурсу не визначило жодного повноцінного, котрий заслуговував би на першу премію.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Tytler A. F. Essay on the principles of translation. — London, 1791. — P. 16. Див. також репринтне перевидання цієї праці: Tytler Essay A. F. on the principles of translation / Ed. Huntsman J. F. — Amsterdam: Benjamins, 1978. — P. 16.
2. Найда Ю. А. Наука перевода // Вопросы языкознания. — 1970. — № 4.

3. Науменко А. М. О концептуальному художественному переведі // Нові підходи до філології у вищій школі. — Мелітополь: МДПІ, 1992. — С. 40–41; Науменко А. М. Теорія та практика перекладу. Ч. 1–3. — Мелітополь: МДПІ, 1992. — 110 с.
4. 1. Науменко А. М. Сутність перекладу й перекладознавства // Нові підходи до вивчення й викладання філології у вищій школі. — Київ: ІСДО, 1994. — С. 120–136; 2. Посібник нового типу “Переклад як проблема” // Педвуз сьогодні. — Мелітополь: МДПІ, 1995. — Ч. 3. — С. 254; 3. Naumänko A. M. Das kozeptuelle Übersetzen. — Zaporižž’a, 1999. — 114 S.; 4. Перевод как обработка // Вісник ХНУ. Вип. 471: Іноземна філологія на межі тисячоліть. — Харків: ХНУ, 2000. — С. 193–198; 5. Непереводимость иноязычного произведения // Вестник СевГТУ. Серия Филология. — Севастополь: СевГТУ, 2000. — Вып. 28. — С.122–143; 6. Перевод как обработка // Вісник Харківського національного університету. — Харків: Константа, 2000. — № 471. — С. 193–196; 7. Naumenko A. M. Goethes “Faust“ in ostslawischen Übersetzungen // Das Wort. — Moskau: DAAD, 2001. — S. 177–195; 8. “Фауст” Гете в восточнославянских переводах // Вікно в світ. — К.: НАНУ, 2001. — № 1. — С. 106–120; 9. Концепція оригіналу і переклад // Мови, культури та переклад у контексті європейського співробітництва. — К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2001. — С. 314–318; 10. Похоронна й заздравна для перекладу // Вісник СумДУ. Серія Філологічні науки. — Суми: СумДУ, 2001. — Вип. 26. — С. 133–139; 11. Блуканина сучасного перекладу: від глухого кута семіотики до глухого кута когнітивної лінгвістики // Нова філологія. — 2003. — № 3. — С. 105–349; 12. Одісея адекватності, або Про шляхи до забуленої арфи затонулої поетичної Атлантиди // Нова філологія. — Запоріжжя: ЗДУ, 2003. — № 1. — С. 173–211; 13. Теорія та практика перекладу: німецька мова // Нова філологія. — Запоріжжя: ЗДУ, 2003. — № 2. — С. 222–245; 14. Типи перекладу і адекватність // Вісник СумДУ. Серія Філологічні науки. — Суми: СумДУ, 2003. — № 4 (50). — С. 176–183; 15. Naumenko A. M. Das konzeptuelle Übersetzen am Beispiel von Goethes “Faust“ // Akten des X. Internationalen Germanistenkongresses. — Wien: Lang, 2003. — Bd. 11. — S. 29–33; 16. Нове в теорії, практиці та дидактиці перекладу // Інформаційний бюлетень Української спілки германістів вищої школи. — К., 2006. — № 3. — С. 20–24; 17. Комплексний підхід до перекладу // Новітня філологія. — 2007. — № 5. — С. 199–206; 18. Перевод лингвистический и перевод концептуальный // Новітня філологія. — 2008. — 9. — С. 282–295; 19. Перевод как наука и как дидактика // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної. — Полтава, 2008. — Частина 2. — С. 85–95; 20. Перевод как дидактика и как наука, или Перевод лингвистический и концептуальный // Наукові записки: Філологічні науки. — Кіровоград: КДПУ, 2009. — Випуск 81 (4). — С. 102–109; 21. Переклад лінгвістичний і переклад концептуальний, або Переклад як дидактика і переклад як наука // Новітня філологія. — 2009. — 12 (32). — С. 260–279; 22. Переклад лінгвістичний і переклад концептуальний // Ольвійський форум—2009: тези. — Миколаїв: ЧДУ, 2009. — Т. 4. — С. 41; 23. Філософсько-культурологічні засади сучасного перекладу // Філологічні трактати. — Суми; Харків, 2009. — № 2, т. 1. — С. 118–127; 24. Складові індивідуального стилю перекладача // Новітня філологія. — 13 (33). — С. 141–152; 25. Складові індивідуального стилю перекладача як чинник, руйнуючий оригінал // Наукові записки. Філологічні науки. — Кіровоград: КДПУ, 2010. — Випуск 89 (1). — С. 25–31; Переклад лінгвістичний і переклад концептуальний // Новітня філологія. — 2009. — 12 (32). —

- С. 260–279; 26. Індивідуальний стиль перекладача і руйнування оригіналу // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної. — Полтава, 2010. — С. 355–360; 27. Перекладач як чинник, руйнуючий оригінал // Міжкультурна германістика в українському контексті. — Миколаїв: МДУ, 2010. — С. 7–9; 28. Складові індивідуального стилю перекладача // Мова і дискурс. — Суми: СУМДУ, 2010. — С. 118–126; 29. Сучасний переклад як дволикий Янус // Наукові записки. Філологічні науки. — Кіровоград: КДПУ, 2011. — Випуск 95 (1). — С. 341–349; 30. До питання тріади “оригінал — перекладач — результат” // Міжкультурна германістика в українському контексті. — Миколаїв: МНУ, 2011. — С. 12–15; 31. Сучасний переклад як стародавній дволикий Янус // Обрії наукового пошуку. — К.; Дрогобич: Карпенко В. М., 2011. — С. 174–188; 32. Новий підхід до перекладу як до концептуального // Новітня філологія. — 2012. — 41. — С. 184–192; 33. Переклад як концептуальність // Ольвія-2012: тези. — Миколаїв: ЧДУ, 2012. — С. 42–45; 34. Концептуальний переклад. — Миколаїв: ЧДУ, 2013. — 417 с.; 35. Науменко Зібрання А. М. творів. Т. 4: Перекладознавство. — Миколаїв: ЧДУ, 2014. — 471 с.
5. Науменко А. М. Псевдонаучная функция языка современных филологов // XI Международная конференция по функциональной лингвистике. — Ялта: Доля, 2004. — С. 254–255.
 6. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту: Основи лінгвопоетики. — Вінниця: Нова книга, 2005. — С. 15–16.
 7. Рецкер Я. И. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык // Вопросы теории и методики учебного перевода. — М.: МГПИИЯ им. М. Тореза, 1950. — С. 156–184.
 8. Фёдоров А. В. Введение в теорию перевода. — М., 1953; Фёдоров Введение А. В. в теорию перевода. — М.: ВШ, 1958; Федоров Основы А. В. общей теории перевода. — М.: ВШ, 1968. — 303 с.
 9. Jacobson R. On Linguistic Aspects of Translation // Translation / ed. by Brower R. A. — N. Y., 1966. — P. 232–239; Якобсон Р. Общелингвистические аспекты перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. — М.: МО, 1978. — С. 16–24; Якобсон Р. Поэзия грамматики и грамматика поэзии // Jakobson, Roman. Selected Writing. III. — New York: Montou, 1981.
 10. Каде О. Проблеми переклада в світте теорії комунікації // Там само. — С. 69–90.
 11. Вине Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода // Там само. — С. 157–167.
 12. Хэллдей М. А. И. Сопоставление языков // Там само. — С. 42–54.
 13. Кэтфорд Дж. К. Лингвистическая теория перевода // Там само. — С. 91–114.
 14. Найда Ю. А. К науке переводить // Там само. — С. 114–136.
 15. Егер Г. Коммуникативная и функциональная эквивалентность // Там само. — С. 137–156.
 16. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода // Там само. — С. 184–202.
 17. Райс К. Классификация текстов и методы перевода // Там само. — С. 202–211.
 18. Цвиллинг М. Я. Эвристический аспект перевода и развитие переводческих навыков // Тетради переводчика. — М., 1977. — С. 17.
 19. Goethe J. W. von. Werke. Bd. XXI. — Berlin, 1977. — S. 725.
 20. Wilamowitz-Moellendorf U. von. Was ist das Übersetzen? — Berlin, 1891.
 21. Цитується за: Краткая литературная энциклопедия. — М.: СЭ, 1968. — С. 658.
 22. Wartensleben G. von. Beiträge zur Psychologie des Übersetzens. — Berlin, 1910.

23. Humboldt W. von. Brief an August Wilhelm von Schlegel vom 23.7.1796: "Alles Übersetzen scheint nur schlechterdings ein Versuch zur Auflösung einer unmöglichen Aufgabe". Zitiert nach: Werner Koller. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. — Heidelberg: Quelle und Meyer, 1992. — S. 159.
24. За Е. Сепіром (1884—1939) та Б. Уорфом (1897—1941), мова та втілене у ній світобачення є різними у різних народів, що призводить до різності мислення та етики.
25. Будагов Р. А. Борьба идей и направлений в языкознании нашего времени. — М.: Наука, 1978. — С. 235: "перевод (в том числе и отличный) не равен оригиналу"; с. 237: "русский текст, например, "Войны и мира" все же во многом отличается даже от превосходных переводов этого романа на английский или японский языки".
26. Kimura N. Probleme der japanischen "Faust"-Übersetzung // Zur Rezeption von Goethes "Faust" in Ostasien / hrsg. von A. Hsia. — Bern: Lang, 1993. — S. 43.
27. Говердовский В. И. Вопросы передачи коннотативной информации при межъязыковой трансформации лексики // Актуальні проблеми вивчення мови та мовленнєвої міжособової та міжкультурної комунікації. — Харків: Константа, 1996. — С. 43—44: "В последнее время возникает проблема адекватной коннотативной передачи при переводе в связи со сложностью, а также и невозможностью передачи коннотации с одного языка на другой, поскольку большая часть лексики даже близкородственных языков есть тождественной денотативно, но не всегда совпадает по коннотации".
28. Мірошниченко В. В. Філософія відображення авторської концепції художнього твору в перекладі // Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі. — Суми: СДУ, 1999. — С. 110: "В авторській концепції художнього твору закодовано, окрім суто інформативного, ще й художній зміст, що відбиває унікальну авторську психологію"; "Транслят може бути тепер визначено уже як власний твір перекладача".
29. Левицкий А. Э. Особенности перевода функционально переориентированных единиц современного английского языка // Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі. — Суми: СДУ, 1999. — С. 83: "Несколько остранный позиция Великобритании и британцев по отношению к Европе и европейским делам, их желание так или иначе полнее сохранить свою самобытность (...) тесно связано со стремлением максимально закодировать язык, сделать его практически непроницаемым для иностранного менталитета".
30. Андрієнко В. П. Трагедія Фауста-вченого в оригіналі та перекладі // Нова філологія. — 2000. — № 1. — С. 304—305.
31. Вороновська І. Індивідуальність автора першотвору і переклад // Сервантес і проблеми розвитку європейської прози. — Львів: ЛНУ, 2000. — С. 143: "Втрати при перекладі неминучі".
32. Politik der Transformation: Paul Celan — Übersetzer und übersezt / Hrsg. Alfred Bodenheimer u.a. — Tübingen: Niemeyer, 1999. — 186 S.
33. Krake A. How art produces art. — London: Lang, 2000. — 417 p.
34. Fabricius-Hansen C., Rstbř J. Übertragung, Annäherung, Angleichung. — FaM: Lang, 2000. — 149 S.
35. Тимофеев Л. И. Очерки теории и истории русского стиха. — М., 1958. — С. 313: "Слово в стихе является самостоятельной единицей повествования, тогда как в прозе такой единицей является фраза". Як бачимо, він протиставляє тут слово як

- одиночку вірша і фразу як одиночку прози, але при всій спірності такого протиставлення це для теорії перекладу суттєвої ролі не відіграє.
36. Жирмунский В. М. Задачи поэтики // Жирмунский Теория В. М. литературы. Поэтика. Стилистика. — Л., 1977. — С. 28: “Поскольку материалом поэзии есть слово, то в основу систематического построения поэтики должна быть положена классификация языка, которую нам дает лингвистика”.
 37. Якобсон Р. Поэзия грамматики и грамматика поэзии // Jakobson Roman. Selected Writing. III. — New York: Montou, 1981. — P. 631: “...как стихи, думалось бы, тесно приближающиеся к тексту русского подлинника, к его образам и звуковому ладу, зачастую производят впечатление глубокого разрыва с оригиналом в силу неумения или же невозможности воспроизвести грамматический строй переводимого стихотворения”.
 38. Колмогоров А. Н. Три подхода к определению понятия количество информации // Проблемы передачи информации. — М., 1965. — Т. 1.
 39. Рихло П. “Фуга смерті” Пауля Целана в слов’янських перекладах // Вікно в світ. — К.: НАНУ, 1998. — № 2. — С. 122–127.
 40. Левик В. В. Лев Гинзбург: Опыт литературного портрета // Мастерство перевода. — М., 1970. — С. 81.
 41. Goethe J. W. von. Werke. Bd. XXI. — Berlin, 1977. — S. 725.
 42. Асеев Н. Новая жизнь “Фауста” // Мастерство перевода. — М., 1965. — С. 397.
 43. Цит. за: Дебекин В. Не сгоревшие на костре. — М., 1979. — С. 310.
 44. Mann Th. Freies Deutschland. — Mexiko, 1942. — № 11.
 45. Пастернак Б. Заметки к переводам шекспировских трагедий // Лит. Москва. — М., 1956. — С.794: “Дословная точность и соответствие формы не обеспечивает переводу истинной близости; как сходство изображения и изображаемого, так и сходство перевода с подлинником достигается живостью и естественностью языка. Наравне с оригинальными писателями, переводчик должен избегать словаря, не свойственного ему в обиходе, и литературного притворства, заключающегося в стилизации. Подобно оригиналу, переводчик должен производить впечатление жизни, а не словесности”.
 46. Прокопович С. С. Адекватный перевод или интерпретация текста? // Тетради переводчика. — 1980. — № 17. — С.40: “Перевод должен быть адекватным, т. е. восприниматься как оригинальное произведение на “своем” языке, и одновременно быть произведением чужим. Подобные требования столь трудно соединить вместе, что потери здесь будут неизбежны”.
 47. Wandruschka M. Interlinguistik. — München, 1976; Wandruschka M. Österreichische Literatur in Übersetzungen. — Wien, 1983.
 48. Комиссаров В. Н. Перевод и интерпретация // Тетради переводчика. — 1982. — № 19; Комиссаров В. Н. Слово о переводе. — М., 1973; Комиссаров В. Н. О разделах переводоведения // Тетради переводчика. — 1974. — № 11. — С. 3–10; Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. — М., 1980; Комиссаров В. Н. Теория перевода. — М., 1990; Швейцер А. Д. Возможна ли общая теория перевода // Тетради переводчика. — 1970. — № 7; Швейцер А. Д. К проблеме лингвистического изучения процесса перевода // Иностр. яз. в шк. — 1970. — № 4; Швейцер А. Д. Семантико-стилистические и прагматические аспекты перевода // Там же. — 1971. — № 3; Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. — М., 1973.

49. Див., напр.: Яценко А. Л. “Фауст” Гете в интерпретации русской критики и переводах. — Горький, 1964. — 21с.; Копелев Л. “Фауст” по-украински // Мастерство перевода. — М., 1965. — С. 149–167; Стадников Г. Умиротворенный Гейне // Мастерство перевода. — М., 1981. — С. 400–412; Львов В. Заметки крохобора // Дружба народов. — 1982. — № 6; 1984. — № 4.
50. Див. пос. 4, зокрема: Похоронна й заздравна для перекладу // Вісник Сумського державного університету: Серія “Філологічні науки”. — Суми: СумДУ, 2001, — № 5 (26). — С. 133–139.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2016 р.

КОНОТАТИВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КИТАЙСЬКІЙ МОВАХ

Схарактеризовано конотативну лексику в китайській та українській мовах відповідно до чотирьох таких груп: еквівалентна конотативна лексика, безеквівалентна конотативна лексика, тотожна лексика з різними конотативними значеннями та тотожна лексика з частково різними конотативними значеннями.

Ключові слова: національна культура, конотація, конотативна лексика, еквівалентна та безеквівалентна лексика, тотожна лексика.

Охарактеризована коннотативная лексика в китайском и украинском языках в соответствии с четырьмя такими группами: эквивалентная коннотативная лексика, безэквивалентная коннотативная лексика, тождественная лексика с разными коннотативными значениями и тождественная лексика с частично разными коннотативными значениями.

Ключевые слова: национальная культура, коннотация, коннотативная лексика, эквивалентная и безэквивалентная лексика, тождественная лексика.

Connotative lexis in the Chinese and Ukrainian languages was characterized in accordance with the four groups: equivalent connotative lexis, nonequivalent connotative lexis, identical lexis with different connotative meanings and identical lexis with partly different connotative meanings.

Key words: national culture, connotation, connotative lexis, equivalent and nonequivalent lexis, identical lexis.

Яким би не був підручник або метод викладання, саме відомості про культуру насамперед складають основне багатство освіти.

Викладач не повинен обмежитися вузькими мовними цілями. Без звернення до явищ культури вивчення мови збіднюється і зводиться до освоєння фонетичних, лексичних та граматичних явищ.

Ж. Ласера [1]

Постановка проблеми. У час, коли інтенсивно розширюються політичні, економічні та культурні зв'язки України і Китаю між собою, особливо зростає необхідність у підготовці фахівців-китаїстів. Наголосимо саме та такому розумінні професіонала: це — не перекладач з китайської мови, не вчитель китайської мови, а саме китаїст. Китаїст, китаєзнавець, синолог, тобто фахівець, який досліджує Китай комплексно, з позиції історії, економіки, політики, філософії, мови, літератури, культури тощо.

Складні процеси в сучасній українській та китайській мовах, викликані значним прискоренням інформаційних потоків та стрімким розвитком і розповсюдженням все більш досконалих інформаційних технологій, вимагають пильної уваги китаєзнавців до мовного матеріалу крізь таку комплексну лінгвокраїнознавчу призму.

Мова, мовлення, особливий стиль спілкування є одним із багатьох відображень культури як комплексного людського досвіду, а саме традицій, звичаїв, вірувань, уявлень і цінностей суспільства. Серед мовних маркерів різних культур найбільшу роль відіграє лексика, яка відбиває соціальні реалії, національну специфіку культури та має емоційну значущість. Лексичні значення пронизані різними конотаціями, які пов'язують лексику з життям певного мовного колективу, певним побутом, сформованим соціальним узусом.

В структурі лексичного значення слова виділяють два аспекти: концептуальне (понятійне) ядро та конотативні відтінки. Інформація, яка йде конотативним каналом, є так само значущою і різноманітною, як і концептуальна інформація. Конотативні відтінки дають людині інформацію про світ взагалі, про компоненти мовної ситуації і комунікативної дії.

Існує спокуса для україномовних китаїстів переносити свої знання конотацій, розповсюджених в українській мові, в китайську мову,

що, в свою чергу, може викликати плутанину і очевидну помилковість вживання китайських лексем. Якщо проблема конотативної лексики, зокрема в китайській та російській мовах висвітлена досить детально, то проблема конотативної лексики в китайській та українській мовах уявляється недослідженим аспектом.

Мета дослідження. Схарактеризувати конотативну лексику в сучасній китайській та українській мовах, просліджуючи спільні та відмінні тенденції, та дати рекомендації майбутнім китаїстам щодо специфіки засвоєння цієї лексики.

Аналіз останніх публікацій. Лінгвокраїнознавчий аспект як складову частину процесу навчання іноземної мови досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Верещагін Є. М., Костомаров В. Г., Ло Чанпей, Солодка А. К., Stephen N. Elliott, Robert Lado та ін.

Дослідженню різних аспектів конотації присвятили свої труди численні вітчизняні та іноземні вчені. Так, Малаховський Л. В. та Мікуліна Л. Т. займалися проблемою національної своєрідності російської конотативної лексики; Стернін І. А. досліджував національно-культурні компоненти в структурі значення слова. У Гохуа розглядав розбіжності культурних конотацій в російських і китайських словах-реаліях; Філіппов О. В. займався проблемою лексичної конотації. Харраш Н. І. вивчала конотативно забарвлену лексику в лінгвокраїнознавчому коментарі; Цун Япін досліджувала національно-культурну конотативну ситуативну лексику в російській і китайській мовах.

Виклад основного матеріалу. У мовній картині світу конотація може ділитися на конкретну конотацію і сферу конотації. Конкретна конотація, або конкретне передання, виникає у мовця і слухача в процесі мовного спілкування, а сферою конотації є ті області, в яких мовні засоби з'єднуються з певним типом уявлень і почуттів. Крім цього, конотація несе вказівку на певний тип мовлення, обумовлений соціальними, регіональними, технічними і культурними факторами. Не слід думати, що конотація — це індивідуальне надбання окремої людини [2].

Конотація — це додатковий зміст слова (або виразу), його супутні семантичні або стилістичні відтінки, що накладаються на основне значення, служать для вираження різного роду експресивно-емоційно-оцінних обертонів; вони можуть надавати висловлюванню урочистості, грайливості, невимушеності, фамільярності тощо [3]. До-

слідження мовних функцій конотації дає можливість показати, що конотація в більшості своїй має загальний для носіїв мови характер, це явище масової, громадської, тобто мовної свідомості.

Емоційні та естетичні асоціації, що супроводжують слово в рамках мовної культури, можуть існувати в різних етномовних системах. Їх схожість і відмінності набувають великого значення в процесі комунікації. Наприклад, слова *калина* і *сун шу* (сосна) цілком можуть бути переведені на більшість мов світу, але для українського народу слово *калина* тісно пов'язане з образом Батьківщини, а *сун шу* (сосна) для китайців символізує непохитну волю і довголіття. У людини, яка не знайома ні з українською, ні з китайською культурами, крім номінації цих слів, не виникає жодних емоційно-етичних або естетичних асоціацій.

Порівняння лексичних одиниць однієї мови з відповідними одиницями іншої показує, що їх семантичні розбіжності нерідко виникають через різницю між предметами. Це можуть бути відмінності як за фізичними характеристиками, так і за соціальним, емоційним і культурним значеннями, тобто слід протиставляти відмінності в плані реалій і відмінності в плані культурних конотацій [4].

Дослідивши різні точки зору щодо проблеми систематизації конотативної лексики, ми схилиємося до поділу, який запропонував Цун Япін. Авторка спочатку поділяє конотативну лексику на дві великі групи: лексика, яка відображає інтернаціональні тенденції; лексика, яка відображає національні тенденції. У свою чергу, останню групу вона поділяє на такі підгрупи: безеквівалентна конотативна лексика; тотожна лексика із різними конотативними значеннями; тотожна лексика з частково різними конотативними значеннями [5; 6].

На нашу думку, вона найбільш логічно науково обґрунтувала своє бачення лексики, яка відображає національну культуру, зокрема в китайській мові. Спираючись на роботу Цун Япін, ми схарактеризували чотири групи конотативної лексики в сучасних китайській та українській мовах, просліджуючи спільні та відмінні тенденції.

1. **Еквівалентна конотативна лексика.** Лексика, що відображає інтернаціональні тенденції, має тотожні соціальну і емоційну значущість в двох мовах. Інтернаціональна культура представляє собою спільність культури людства, вона формується на підставі подібного,

загальнолюдського усвідомлення навколишнього світу. Саме вона дає можливість забезпечити міжкультурне спілкування різних націй [5]. Як приклад можна навести українські слова *голуб*, *веселка*, *лівий*, *правий*, *орел*, *пень*, і такі ж китайські еквіваленти. В українській і китайській мовах слово *голуб* однаково символізує мир або прагнення до миру, а *веселка* — радість і надію. Слова *лівий*, *правий*, крім своєї номінативної функції, набувають соціального змісту, позначають представників правого, лівого політичних напрямків і течій, а також ухилів. *Орел* в обох мовах окрім птаха уособлює відважну, горду і сильну людину, а *пнем* називають того, хто є бездушним і тупим, не здатним до сприйняття нового.

2. **Безеквівалентна конотативна лексика.** Лексика, що відображає національні тенденції, що має яскраву національну специфіку. В українській і китайській мовах є велика кількість таких слів, які демонструють розбіжності між культурами двох країн. Непоняттєві (національно-специфічні) семантичні компоненти цих слів залежать від різних факторів, як мовних, так і позамовних; тому лексика, що характеризує національні тенденції, розрізняється відбитими в ній соціальними реаліями, національною культурою та емоційною значущістю [5].

Безеквівалентна лексика — це лексика, що позначає предмети, які присутні в одній культурі і відсутні в іншій, і що має яскраву національну специфіку. Вона унікальна як на рівні позначень реалій, так і на рівні культурних конотацій, тому вважається конотативно-безеквівалентною лексикою [5].

У міжмовній комунікації або при читанні художніх творів комуніканти часто стикаються з перешкодами і незрозумінням, які виникають через розбіжності конотацій значень слова, яке має однаковий денотат в різних культурах. Специфіку культури українського і китайського народів, особливості багатонаціональної культури в мовній картині світу відображає саме безеквівалентна, фонові і конотативна лексика.

В українській мові існує багато слів із яскравим національним колоритом, які не мають аналогів в китайській мові. Так, наприклад, у слова *жук* також є конотація, яка незрозуміла представникам інших націй. Українці розуміють, що *жук* позначає не тільки комаху, а ще і спритну пронирливу людину. А як українець почує ім'я *Хвеса*, а точ-

ніше суб'єктивно-оціночний варіант цього імені — *Хвеська*, він одразу знає, що мова йде про дуже говірливу людину, частіше жінку, яка полюбить перебільшувати інформацію та є невичерпним джерелом пліток. Така конотація цього слова завдячує яскравому персонажу із української народної казки “Язиката Хвеська”, який, зрозуміло, і був балакучою пліткаркою.

У китайській мові теж існують незрозумілі для українців конотативні слова, які передають чуттєве, суб'єктивне ставлення людини до предметів, явищ дійсності: *цань* (шовкопряд — про самовіддану людину), *хуанню* (бик — про працьовиту людину, яка всім серцем служить народу), *мяньян* (баран — про слухняну, безмовну людину), *фаньтун* (діжка для рису — про нікчемну людину) [5].

Яскравим прикладом безеквівалентної лексики може служити слово *мудань* — квітка деревовидної півонії, дуже схожа на півонію, але за розміром більша за неї, червоного, рожевого, білого кольору. Вона вважається найкрасивішою, розкішною і є китайською національною квіткою. Саме з нею порівнюють знатну, красиву, огрядну жінку [5].

3. **Тотожна лексика** з різними конотативними значеннями. Маючи тотожні денотати в двох культурах, в українській та китайській мовах ця лексика різниться емоційною та соціальною значущістю, відбиває національний менталітет і створює певні асоціації, зрозумілі людям даної мовної культури. Емоційна соціальна значущість слова є основою певного національного символічного ореола [4].

Подібна національна символіка слова відображає національну своєрідність, формує оцінки, почуття і ставлення людей до навколишнього світу. Але експресивна конотативна лексика необов'язково у всіх мовах емоційно забарвлена, бо емоційні і соціальні асоціації різних культур у багатьох випадках не збігаються. Такі конотативно забарвлені слова співвідносяться зі стійкими національними асоціаціями, стереотипами, джерела яких — в самому житті, в національній культурі і літературі [5]. Наприклад, слово *бджола* називає комаху, але в українців асоціюється із працьовитістю. Бджолу ще називають “Божою комахою”, а то й “Божою мухою”, бо вона виконує Божі доручення. Віск, який бджола виробляє, вважається святим, а вогонь воскової свічки — то висока жертва Богові. Ні грім, ні блискавка не вдарять по вулику, який є “храмом” “Божої комахи” [7].

У Китаї слово “бджола” — *фень*, звучить подібно вислову “графський титул” і пов’язане з ідеєю символічного зв’язку, який направляє кар’єру. В іншому ж значенні слово “бджола” називає молодого закоханого хлопця. У китайських казках бджоли допомагають при пошуках хорошої нареченої, а також символізують мінливість “розбірливих” наречених [6].

Наприклад, українські слова *верба, калина, вишня* не тільки позначають предмети, а й викликають емоційно-етичні й естетичні асоціації в українців. Здавна в українців найбільш шанованими деревами є верба і калина. Важко уявити нашу землю без них. Говорять: “Без верби і калини — нема України”. “Де вода, там і верба” — говориться в народній приказці.

Слова *калина* і *вишня* часто використовуються в художній літературі та народній пісні; їх пов’язують із коханням та стосунками молодих людей:

Ой у вишневому саду	Калина ся розвивала, широкий лист мала,
Там соловейко шебетав.	Я би любка, не забула, хоть би-м умирала [8].
Додому я просилася,	
А він мене все не пускав [8].	

Своєрідність національної культури демонструють і вирази, які порівнюють людину з різними тваринами, наприклад, в українській мові: *сміливий як орел; полохливий як заєць, витривалий як кінь*; а в китайській — *хоробрий як тигр, боягузливий як миша, витривалий як верблюд*.

4. **Тотожна лексика** з частково різними конотативними значеннями. У цей тип об’єднують одиниці, що позначають поняття, які є в двох культурах, але при цьому лексичні одиниці частково розрізняються емоційною значущістю. Така культурна конотація, що існує в двох мовах, відображає лінгвокультурну спільність. Еквівалентна лексика, що частково розрізняється значимістю, викликає асоціації, які збігаються або не збігаються з уявленнями іншої нації про один предмет, що відображає різне ставлення до фактів навколишнього світу. Це свідчить про те, що в міжнаціональній культурі існують подібності та розбіжності, які спільно висловлюють національну специфіку [4].

Наприклад, розглянемо слово *слон*. Окрім власне визначення тварини, це слово має конотацію сили, непохитності як в україн-

ській, так і в китайській мовах. Ця конотація відображає культурну спільність. Але існують конотації, які відображають культурні відмінності. Так, у китайців *слон* уособлює мудрість і є одним із семи “скарбів буддизму”. Вважається, що він може протистояти найжахливішим духам. У свою чергу серед українців закріпилася конотація пов’язана із розміром тварини, яка позначає незграбність та повільність [6].

Висновки. Таким чином, виходячи з вищевикладених чотирьох варіантів подібностей або відмінностей українських і китайських лексичних одиниць, можна зробити висновок, що своєрідність лексики, що відбиває національну культуру, полягає як в своєрідності реалій, нею переданих, так і в специфіці культурних конотацій. Тому для того щоб опанувати досконало іноземну мову, і для українців в Китаї, і для китаїстів в Україні, розгляд конотативної лексики має ґрунтуватися на безеквівалентних словах (в тому числі і фонових) української і китайської мов, що мають однакові денотати (тобто об’єктивний зміст), але різні емоційно-естетичні смислові відтінки й асоціації. Адже саме ці відмінності, які виявляються в такій безеквівалентній фоневій лексиці, відображають специфіку національної культури українського і китайського народів.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Ласера Ж. Реалии французской культуры на уроке французского языка / Ж. Ласера // Лингвострановедческий аспект преподавания русского языка иностранцам: сб. ст. / под ред. Верещагина Е. М., Костомарова В. Г. — М., 1974. — С. 217–224.
2. У Гохуа. Культурная лексикология / Гохуа У. — Харбин: Хэйлунцзянское народное издательство, 1996. — 287 с.
3. Словник перекладацьких термінів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-32104.html>
4. Ван Хуа. Изучение национально-культурной коннотативной лексики в русском и китайском языках [Електронний ресурс] / Хуа Ван // Весник Томского государственного университета. — 2012. — № 356. — С. 11–14. — Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-natsionalno-kulturnoy-konnotativnoy-leksiki-v-russkom-i-kitayskom-yazykah>
5. Цун Япин. О лексике, отражающей национальную культуру, в русском и китайском языке / Япин Цун // Русский язык за рубежом. — 2003. — № 4. — С. 41–44.
6. Цун Япин. Национально-культурная коннотативная ситуативная лексика в русском и китайском языках / Япин Цун // Вестн. Моск. ун-та. Сер.19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2006. — № 1. — С. 185–190.

7. Про Україну. Символіка. Тварини-символи: Бджола [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://about-ukraine.com/index.php?text=389>
8. Пісні маминого серця / уклад. Радишевський Р. П. — Київ: Видавничий центр “Просвіта”, 2006. — 351 с.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2016 р.

СИСТЕМНІ ВЛАСТИВОСТІ МОВИ В СТУДІЯХ А. ШЛЕЙХЕРА

У статті досліджуються праці німецького лінгвіста А. Шлейхера, засновника натуралістичного напрямку в мовознавстві. Авторкою відзначено, що Шлейхер був першим мовознавцем, який спробував реконструювати індоєвропейську мову як систему форм, що відіграло важливу роль у розробці методики реконструкції мовної системи. Відзначено внесок Шлейхера в реконструкцію фонетичних законів.

Ключові слова: натуралізм, мовна система, фонетичний закон, прамова, мовна сім'я, теорія “родовідного дерева” індоєвропейських мов.

В статье исследуются труды немецкого лингвиста А. Шлейхера, основателя натуралистического направления в языкознании. Автором отмечено, что Шлейхер был первым языковедом, который попытался реконструировать индоевропейский язык как систему форм, что сыграло важную роль в разработке методики реконструкции языковой системы. Отмечен вклад Шлейхера в реконструкцию фонетических законов.

Ключевые слова: натурализм, языковая система, фонетический закон, праязык, языковая семья, теория “родословного дерева” индоевропейских языков.

The article examines the work of German linguist A. Shleicher, founder of the naturalistic trends in linguistics. The author noted that Shleicher was the first linguist who tried to reconstruct the Indo-European language as a system of forms, which played an important role in the development of the methodology of reconstruction of a language system. Shleicher noted the contribution in the reconstruction of the phonetic laws.

Key words: naturalism, the language system, phonetic law, language, language family, the theory of “the genealogical tree” of Indo-European languages.

Постановка проблеми. У лінгвістичних дослідженнях містяться важливі твердження про системні властивості мови в студіях Шлейхера, проте спеціальних праць, присвячених вивченню системного

характеру мови лінгвістом, засновником натуралістичного напрямку в мовознавстві, немає. Тож розглянемо лінгвістичну концепцію Шлейхера — реконструкцію індоєвропейської мови як систему форм.

Тема статті пов'язана з держбюджетною темою кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету “Порівняльно-історичний метод в українському мовознавстві (XIX ст. — 30-ті рр. XX ст.)”, № держреєстрації 0115U003183.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відома монографія Глуценка В. А. “Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-ті рр. XIX ст. — 20-ті рр. XX ст.)” [1] присвячена розгляду принципів порівняльно-історичного дослідження в історико-фонетичних студіях українських і російських мовознавців зазначеного періоду. Проаналізовано їх теоретичні погляди на системність мови, реалізацію принципу системності у процесі виконання вченими прийомів і процедур порівняльно-історичного методу та в трактуванні ними мети дослідження. При цьому Глуценко зосереджує увагу на лінгвістично-історичному дослідженні системності мови переважно в українському та російському мовознавстві, а не в європейській компаративістиці в цілому. Цю “прогалину”, сподіваємося, буде частково заповнено в пропонованій публікації.

Формулювання мети статті. Метою статті є розгляд реконструкції Шлейхером індоєвропейської мови як системи форм.

Мета дослідження конкретизується в таких завданнях: 1) максимально повно розкрити теорію “родовідного дерева” індоєвропейських мов, створену Шлейхером; 2) виявити, як реконструкція Шлейхером індоєвропейської мови відіграла важливу роль у розробці методики реконструкції системи стародавньої мови; 3) показати, що принципово нове було внесене лінгвістом у дослідження мови як системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. До середини XIX ст. порівняльно-історичне мовознавство активно розвивалося. Перш за все, відбулося значне накопичення фактичного матеріалу. Мовознавці вже не обмежувалися матеріалом германських, романських мов, давньогрецької та санскриту. Уперше об'єктом вивчення стали такі мови, як іранські, балтійські, вірменська, почали розвиватися слов'янознавство й кельтологія. Порівняння в працях компаративістів стали більш надійними. Паралельно з розширенням матеріалу шліфувався метод.

У той же час науковий і громадський клімат епохи помітно змінився. Завершилася історія класичної німецької філософії, з якою були тісно пов'язані теоретичні побудови В. фон Гумбольдта та інших учених. На зміну філософським теоріям прийшов інтерес до конкретних фактів. Водночас бурхливо розвивалися природничі науки, особливо біологія. Величезний вплив на розвиток багатьох наук справила теорія Ч. Дарвіна, що з'явилася в 50-х рр. ХІХ ст.

Натуралістичний напрям у лінгвістиці виник у рамках порівняльно-історичного мовознавства в першій половині ХІХ ст. і поширив принципи природничих наук на вивчення мови та мовної діяльності.

Представники натуралістичного напрямку розглядали мову як природне явище, виходячи з того, що вона існує матеріально в звуках і знаках, існує реально, а її розвиток – це еволюція, як зростання кристала, рослини чи тварини. Відповідно, мовознавство відносилось до природничих наук і протиставлялося філології, яка займалася дослідженням тексту (тобто тим, що створено людиною).

Засновником натуралістичного напрямку, який називають також лінгвістичним натуралізмом, був німецький мовознавець Август Шлейхер (1821–1868) [2–5].

Для Шлейхера мова – засіб вираження думки: “Мова так необхідна для мислення, як тіло для душі, тільки за допомогою мови можна мислити” [6, с. 110]. Лінгвіст, маючи на увазі єдність мови та мислення, намагався встановити певні відносини між системою мови та будовою мислення: “Мова є мислення, виражене звуками”, “мова є звуковим виразом думки, яка поєднана у звуках”, “мова має власне завдання створити звуковий образ уявлень, понять і існуючих з-поміж них відносин, віна втілює в звуках процес мислення. За допомогою мови у вигляді наявних у розпорядженні точних і рухливих звуків можна з фотографічної точністю відобразити найтонші нюанси розумового процесу” [6, с. 110].

Шлейхер був першим мовознавцем, який спробував реконструювати індоевропейську прамову як систему форм, що відіграло важливу роль у розробці методики реконструкції систем давньої мови. Він встановив відмінність між генетичною спорідненістю мов і типологічною схожістю [7, с. 236].

Шлейхер уважав, що неможливо встановити загальну прамову всіх мов земної кулі; швидше за все існувало безліч прамов, але

споріднені мови завжди з'являються з однієї мови-основи. “Мови, що з'являються з однієї прамови, утворюють мовний рід, або мовне дерево, воно потім ділиться на мовні гілки” [8, с. 109]. “Немає жодного випадку, щоб всі ранні ступені розвитку мовного організму, що утворює мовної рід, залишили після себе писемні пам'ятки. Часто виявляється, отже, необхідним відновлювати на основі доступних нам більш пізніх форм існування в минулому форми мови – основи сімейства або ж прамови всього роду” [6, с. 112]. Це гіпотетичне відновлення звуків, форм, слів прамови називається реконструкцією прамови. Шлейхер розвиває думку про співвідношення системи і становлення в процесі розвитку (сучасні поняття синхронії і діахронії) [7, с. 253].

Отже, розглядаючи взаємини індоєвропейських мов як результат історичного розвитку, Шлейхер створює теорію “родовідного дерева” індоєвропейських мов. За його теорією, індоєвропейська прामова (Ursprache) в доісторичний період розпалася на дві групи прамови (Grund-sprachen, мов-основ) – північноєвропейську (слов'яно-германську) і південноєвропейську (аріо-греко-італо-кельтську) [8, с. 109; 7, с. 266].

В історичний період найбільшу близькість до індоєвропейської прамови зберігала давньоіндійська мова, найбільш віддаленими виявилися германська і балто-слов'янська прамови.

Теорія “родовідного дерева” індоєвропейських мов збереглася в основному до наших днів. Немає ніяких переконливих даних, щоб спростувати положення про те, що в доісторичний період диференціація споріднених діалектів була більшою, ніж інтеграція гетерогенних мовних груп.

Звичайно, багато положень теорії в подальшому було переглянуто; питання про місце германських мов серед індоєвропейських і про наявність балто-слов'янської мовної єдності залишається досі дискусійним.

Шлейхер вважав індоєвропейську прамову єдиною системою форм (він навіть жартома написав на індоєвропейській прамові байку “Avis akvasas ka” (“Вівця та коні”) [9, с. 122].

Наскільки сучасні індоєвропейські мови виникли шляхом розгалуження і множення, наскільки найдавніший звуковий склад був простим, а структура кореня і слова – однотипними, настільки й

можливо відновлення мови — на основі спостережень над усіма найдавнішими індоєвропейськими мовами.

На основі “родовідного дерева” Шлейхер робить такі висновки: а) мови, що відносяться до однієї і тієї ж гілки “родовідного дерева”, в усіх відношеннях ближче одна до одної, ніж до мов інших гілок; у мовах же, що відносяться до різних гілок “родовідного дерева”, загальними можуть бути тільки такі риси, які вже існували в прамові; б) чим східніше індоєвропейський народ, тим на більш архаїчному рівні залишилася його мова, і чим західніше, тим менше стародавніх рис і більше новоутворень містить мова [9, с. 109–110].

Обидва ці висновки не витримали критики з точки зору реальних фактів індоєвропейських мов [4, с. 48–50; 10, с. 57].

По-перше, тому, що однакові фонетичні процеси захоплювали мови, що належать до різних гілок “родовідного дерева”, по-друге, в східній давньоіндійській мові, санскриті, який вважався еталоном прамови, поряд з архаїчними рисами можна знайти чимало специфічних новоутворень. Крім того, індоєвропейські мови вже в далекій давнині вступали в контакти між собою, тобто утворювали систему, а не були відокремлені одна від одної [4, с. 49].

Звуковий ряд в реконструкції Шлейхера постає як більш простий в порівнянні з сучасними мовами, математично симетричний.

У фонетичної системи виділяється 15 приголосних і 9 голосних. Шлейхер уважав, що в більш давню епоху звуковий склад був ще більш простий, бо в ньому були відсутні придихові приголосні і дифтонги.

Шлейхер розробив принципи реконструкції прамови, основу яких склало порівняння форм споріднених мов, спостереження над регулярними відповідностями, вибір більш давніх форм.

Приклад реконструкції: індоєвропейське *avis*, скр. *avis*, лит. *avis*, лат. *ovis*, гр. *ois*, ст.-сл. *овь-ца*. Кінцеве *s* — показник називного відмінка; в більшості мов збігається, так реконструюється і в прамові; у варіантах *i* — *ь* ст.-сл. *ь* є відповідністю: порів. скр. *agnis*, лат. *ignis*, лит. *ugnis*, ст.-сл. *огнь*; у грецькій мові *v* також закономірно відсутній. При виборі варіативних *a* або *o* Шлейхер обирає санскритську форму [7].

Шлейхер зробив великий внесок в розвиток компаративістики, виробивши систему законів звукових відповідностей, які залишаються доречними до нашого часу.

Він був першим, хто намагався встановити як фонетичні закони, що діють в межах даної мови, так і загальні закони мови. Шлейхеровська реконструкція індоєвропейської прамови вже передбачає все-владдя лінгвістичних законів [10, с. 53].

Напр., у результаті закономірних фонетичних змін лат. *patrem* перетворилося у фр. *pere*, лат. *matrem* у фр. *mere, fratrem* — *frure* [4, с. 53].

Як зазначає Глушенко, саме системне розуміння фонетичних явищ в історії відбилося у реконструкції фонетичних законів [1, с. 35]. Компаративістика ХХ ст. прийшла до методологічно важливого твердження про те, що будь-яка реконструкція за своєю спрямованістю завжди є системною [11, с. 195]. Цінність фундаментального поняття фонетичного закону полягає, зокрема, у тому, що реконструйований фонетичний закон дозволяє об'єднати розрізнені звуки в певні групи [12, с. 75].

Отже, ми приєднаємося до висновку Глушенка, що навіть фонетичний закон, узятий ізольовано, передбачає системний підхід до мовних явищ, базується на системному розумінні фактів мови: адже численні розрізнені фонетичні явища підведено тут під обмежену кількість фонетичних законів, тобто систематизовано [1, с. 35].

Метод реконструкції, запропонований Шлейхером, широко застосовується в мовознавстві. При тому, що будь-яка реконструкція є більш-менш вірогідною гіпотезою, для Шлейхера реконструйована ним мова є реальністю.

Теоретична система інтерпретації мови як органічного природнього утворення сприяла розробці в мовознавстві принципу системності. Тож, внесок Шлейхера в формування методу реконструкції прамови є значним, бо завдяки його інтерпретацій морфологічна і генеалогічна класифікації мов міцно увійшли в теорію мовознавства.

Проаналізуємо погляди лінгвоісторіографів на діяльність Шлейхера.

Учений сприяв висвітленню слов'янських мов порівняльно-історичним методом, своєю працею завершив цілий період в історії порівняльного мовознавства, підвівши підсумок всьому тому, що було зроблено в науці після Ф. Боппа. У своїх поясненнях походження форм Шлейхер повторив висловлені раніше гіпотези Боппа. Характерно, що Шлейхер не зупинявся перед довільним оперуванням поняттям системних звукових змін, припускаючи можливість випадан-

ня звуків, ослаблення та ін. Взявши за вихідну точку гіпотезу Боппа про займенникове походження особистих закінчень дієслова, він не задовольняється поясненням закінчень презенс, для яких можливе зіставлення з формами особистих і вказівних займенників є відносно наочне, але спробував поширити це пояснення на форми індоєвропейського перфекта. Наприклад, Шлейхер вважав, що закінчення *-a* першої особи однини може походити від займенникового кореня першої особи на *-ma*: санскрит. *babhara* він виводив з *bab-bhar-ta* [7, с. 274]. Саме таких реконструкцій у Шлейхера дуже багато.

На думку Амірової Т. А. та Кондрашова М. А., Шлейхер строго та послідовно враховує в порівняльно-історичному дослідженні звукові закономірності мовної еволюції. Шлейхер вказує на важливість системного підходу до мови при дослідженні окремо взятого мовного “організму” [13, с. 263; 14, с. 59–60].

Розгляд спадщини Шлейхера дозволив Чікобаві А. С. охарактеризувати концепцію вченого як своєрідне поєднання натуралізму, гегельянства та індивідуалізму [4, с. 46].

Висновки. Шлейхер був лінгвістом, який визначив шлях подальшого розвитку мовознавства. Його досягнення стосуються багатьох сторін і характеристик мови. Насамперед зберігається цінність його дослідження мови у зв’язку з мисленням. Він у своїх працях поставив питання про закони розвитку мови: вважав, що мовознавство має з урахуванням точного спостереження встановлювати закони мовного розвитку. Він також поставив і лише частково розв’язав проблему відновлення індоєвропейської прамови і простежив її у кожному з відгалужень. Ідеї Шлейхера вплинули на компаративістів нового покоління – молодогограматиків, із працями яких європейське мовознавство перейшло до нового етапу.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у детальному дослідженні системних характеристик мови в компаративістиці 20–60-х рр. XIX ст.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Глушенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-ті рр. XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.) / Глушенко В. А. ; відп. ред. Ткаченко О. Б. ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. Потебні О. О. – Донецьк, 1998. – 222 с.

2. Алпатов В. М. История лингвистических учений : учебное пособие / Владимир Михайлович Алпатов. — М. : Языки русской культуры, 1998. — 368 с.
3. Березин Ф. М. История русского языкознания : учеб. пособие для филол. специальностей / Федор Михайлович Березин. — М. : Высш. шк., 1979. — 223 с.
4. Чикобава А. С. Проблема языка как предмета языкознания / Чикобава Арнольд Степанович. — М. : Изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1959. — 178 с.
5. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / Солнцев Вадим Михайлович. — М. : Наука, 1977. — 341 с.
6. Шлейхер А. Немецкий язык (извлечения) / А. Шлейхер // История языкознания XIX–XX вв. в очерках и извлечениях. Ч. I / Звегинцев В. А. — М. : Просвещение, 1965. — С. 110–116.
7. Десницкая А. В. Понятие языкового развития и языковой истории в лингвистической концепции Августа Шлейхера / Десницкая А. В. // Понимание историзма и развития в языкознании первой половины XIX века. — Л. : Наука, 1984. — С. 236–277.
8. Шлейхер А. Компедий сравнительной грамматики индоевропейских языков (предисловие) / А. Шлейхер // История языкознания XIX–XX вв. в очерках и извлечениях. Ч. I / Звегинцев В. А. — М. : Просвещение, 1965. — С. 107–110.
9. Звегинцев В. А. История языкознания XIX–XX вв. в очерках и извлечениях. Ч. I / Владимир Андреевич Звегинцев. — М. : Просвещение, 1965. — 494 с.
10. Иванова Л. П. Общее языкознание. Курс лекций : научное пособие / Людмила Петровна Иванова. — К. : Освита України, 2010. — 432 с.
11. Макаев Э. А. Общая теория сравнительного языкознания / Энвер Ахмедович Макаев. — М. : Наука, 1977. — 205 с.
12. Журавлев В. К. Внутренняя реконструкция / Владимир Константинович Журавлев // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей: Теория лингвистической реконструкции. — М. : Наука, 1988. — С. 68–90.
13. Амирова Т. А. История языкознания : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Амирова Т. А., Ольховиков Б. А., Рождественский Ю. В. — М. : Академия, 2005. — 672 с.
14. Кондрашов Н. А. История лингвистических учений : учеб. пособие для студ. интов / Николай Андреевич Кондрашов. — М. : Просвещение, 1979. — 224 с.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2016 р.

УДК 811.367

O. V. Turmys

NOMINATIVE UTTERANCES OF PARTIAL OR ZERO PREDICATION IN THE 21ST CENTURY ARTISTIC DISCOURSE

The article considers formal and semantic characteristics of the so called “nominative sentences” — a particular type of partial or zero predication utterances (UP/ZP), focusing upon the allomorphic and isomorphic parameters of their usage in modern Ukrainian and English fiction. The rocketing increase in occurrence frequency of UP/ZP types is revealed for the artistic discourse of the 21 c. The phenomenon of multiple interpretations is argued and described.

Key words: *utterances of partial or zero predication, nominative sentence, multiple interpretations.*

У статті розглядаються формальні та семантичні характеристики так званого «номінативного речення» — різновиду висловлень з частковою або нульовою предикацією (ВЧ/НП). У центрі уваги — алломорфні та ізоморфні параметри їх використання в сучасній українській та англійській художній літературі. У досліджених текстах художнього дискурсу XXI ст. зареєстрований злет частотності ВЧ/НП, виявлено, аргументовано і описано феномен множинного тлумачення частини таких висловлень.

Ключові слова: *висловлення часткової або нульової предикації, номінативне речення, множинне тлумачення*

В статье рассматриваются формальные и семантические характеристики так называемого “номинативного предложения” — разновидности высказываний с частичной или нулевой предикацией (ВЧ/НП). В центре внимания — алломорфные и изоморфные параметры их использования в современной украинской и английской художественной литературе. В исследованных текстах художественного дискурса XXI века зарегистрировано резкое увеличение частотности ВЧ/НП, выявлен, аргументирован и описан феномен множественного толкования части таких высказываний.

Ключевые слова: *высказывания частичной или нулевой предикация, номинативное предложение, множественное толкование.*

Problem statement. The article considers the phenomenon of text fragments which do not explicate the structure of predication in full or do not contain it at all. Such fragments are titled within the ongoing research as Utterances of Partial or Zero Predication (UP/ZP) [1].

Analysis of recent research and publications. Unsolved aspects of the problem. Artistic discourse — texts of fiction — alongside with the social networks messages inevitably register new trends and tendencies in the use of language. One of the most common features characteristic of various texts in both English and Ukrainian fiction in the XXI century has become extremely wide use of Utterances of Partial or Zero Predication (UP/ZP). Such fragments are still “at the periphery” of the grammatical theory of English (and other European languages) [2, p. 104–105, 114; p. 3, 4], partly because of their forms and contents variety and rather rare use in the previous historical periods, partly due to the fact that such fragments are often referred to as communicative speech units, items of phraseology rather than grammar phenomena. Ukrainian syntax theory provides a rather detailed illustrative forms and content description of various types of one-member and structurally incomplete sentences (see, [4, p. 64–66, 112–149; 5, p. 130–190, 315–338; 6, p. 182–295]). Still, in both languages grammar theory the syntactic status of such fragments remains disputable: they are labelled as either “sentences” or “non-sentences”, “sentence-equivalents”, “utterances”, “speech units”, “communicatives”, “vocatives”, “syntactic idioms” etc. To overcome the contradiction such “sentences characterised by specific forms of predicative relation” [7, p. 705–716] need to be the object of an all-round systemic comparative study.

The article purpose and objective. The aim of the article is to describe functioning in modern fiction of the nominative UP/ZP type, focusing upon the usage frequency, typical models of the nominative UP/ZP forms, and their content. The research results are based upon the samples database (over 20000 examples) selected systemically from the most popular belle-lettre works of authentic Ukrainian and English fiction prose — ten books for each of the languages [8; 9].

The research main findings and rationale. The nominative type of UP/ZP are utterances, the only principal member of which is expressed by a nominal part of speech: either a noun or an infinitive (in both English and Ukrainian) or a gerund (in English); such sentence element may be coordinated with a homogeneous element or modified or completed by second-

ary sentence elements — modifiers (attributive/adverbial), objects. These include fragments, like the following ones:

Акація за віконом, вона шелестіла і скрипіла всією собою. Вітер і краплі дощу по шибах [10]. *Ну так — пані Ірена. Королева ірисів. Малесенького зросту дивовижна істота — патетична, іронічна, нервова, наївна* [10]. *Така досить немаленька бородавка, завбільшки з вишню. Колись її за таку штучку могли й на вогні спалити. Знак Диявола!* [11]

The research reveals that the nominative (in the classical understanding of the term) utterances, as to their form, are the most variable among the UP/ZP types — they contain from 1 to over 40 words (in English) within an utterance, an average quantity of words within an utterance equals 11 words, the most frequent being those nominative UP/ZP containing 4 words. Compared to English, Ukrainian nominative UP/ZP are mostly about 5–10 words, the average being that of 8 words.

As to their structure, the nominative UP/ZP in the English language database fall under 3 basic models: Article + Noun, Noun + Adjective as a post- or pre-positional attributive modifiers, and a combination of the previous two models. e.g. *The director. Indoor skydiving. The Glass Cathedral* [12]. *I flicked through the documents. My parents' marriage certificate. Their birth certificates. My own birth certificate* [13].

The first model (English) corresponds to the one-word model in Ukrainian: *Стукім. Або краще сказати гупання, цілком розмірене, завжди в однаковому ритмі — так наче десь унизу під нами працював якийсь величезний молот, можливо, пневматичний* [10]. The attributive modification model is registered in both English and Ukrainian: *The speed of the pen. Another brand-new biography* [13]. *Цілком непогана ідея. Це заслабке слово. Такий футбол* [10]. *Служба медична!* [11]. The same is true of the models combinations.

According to the formal features infinitival and gerundial utterances are also regarded as a kind of nominative UP/ZP. In English such instances are found exclusively in situations of enumeration of plans items, as in: *The plan was this: Leave the hospital. Get the money from the safe-deposit box and pay my medical bills. Drive to the orphanage and drop Sohrab off with John and Betty Caldwell. Then get a ride to Islamabad and change travel plans. Give myself a few more days to get better. Fly home. That was the plan, anyway* [14]. In Ukrainian no similar examples have been found within the materials analyzed. The Few instances of the infinitival form UP/ZP reveal

multiple interpretation, e.g.: *Але йому подобалоя бути офіцером запасу в червоній армії, це точно. Носити — нехай тимчасово — пістолет, портупею, пахнути кирзюю й одеколоном «Шипр». Якоюсь мірою з нього при цьому перло недожите дитинство — така собі забава у війноньку.* (the UP/ZP complete the meaning of the predicate *подобалоя*, besides the UP/ZP discloses the meaning of *бути офіцером запасу в червоній армії* and thus, functions as its appositive modifier). Naturally, there have been registered no instances of the gerundial nominative UP/ZP, which are rather frequent in English, e.g. (the extract is presented in the author's style format, though abridged a little — complex sentences have been eliminated):

These are some of my *Behavioral Problems*:

Not talking to people for a long time

Not eating or drinking anything for a long time

Not liking being touched

Not liking being in really small places with other people

Groaning

Not liking yellow things or brown things and refusing to touch yellow things or brown things

Not smiling

Doing stupid things

Hitting other people

Hating France

Driving Mother's car [15].

Both languages databases reveal occurrences of potentially multiple interpretations. Multiple interpretation has been registered in over 8 per cent of formally “nominative sentences” examples. Without the context, judged by the formal criteria exclusively, the utterances fall under the traditionally labelled category of “nominative sentences”. But viewed through the prism and in connection with the particular situation described in the text, such “nominative sentences” clearly show characteristics of either “parcellates” or/and “elliptical (incomplete) sentences”, e.g.:

На вулицях міста — ні душі. Тільки вечірнє світло сонця та ще запах диму, ностальгії й холоду. Пахло зимою. І пуста на вулицях. І повноповнісінько жовтого листя [12].

All the UP/ZP utterances in the example above are connected with the very first sentence of the fragment, which makes the whole into one period

parceled into several parts. The same is true of the following text fragment in which the nominative UP/ZP are found to be closely associated with the very first sentence of the abstract — all of them, each in its turn, function as objects to the infinitive “to study” which is part of the compound verbal predicate within the first sentence: *your eye needs to study*:

*When you read a manuscript that has been damaged by water, fire, light or just the passing of the years, your eye needs to study not just the shape of the letters but other marks of production. **The speed of the pen. The pressure of the hand on the page. Breaks and releases in the flow. ...The intention of the writer, his thoughts, his hesitations, his longings and his meaning** [16].*

Connected with the previous context such utterances at the same time often disclose the contents of the preceding sentences and fragments. As such these “nominative sentences” acquire qualitative characteristics of appositive modifiers besides those of parcellates and/or “elliptical sentences”. In this case the UP/ZP disclose the meaning of the generalisation *other marks of production*, therefore functioning as its appositives.

Speaking of the nominative UP/ZP semantic features we should emphasize that in case of multiple interpretation the nominative UP/ZP contents is revealed exclusively through the context and is decoded as its part.

Those essentially nominative UP/ZP which do not necessarily need the broad context to be understood correctly are used in both language databases of examples to nominate the following:

- phenomena or objects perceived by the hero non-verbally, that is such phenomena have been heard, seen, observed, felt or tasted, etc. (72%)
- phenomena or objects perceived by the hero verbally — these include titles and names of places, objects, etc. (14%)
- measurement of time flow and events (9%)
- Particular results of speculation over certain problems or situations, reflection on objects of thought, emotional attitude towards phenomena and objects thought of (5%)

Let's illustrate these positions.

(non-verbal perception):

Банзай зайшов у клас. Усі втупились у нього. Середнього зросту, коротка акуратна зачіска, невеликі бакенбарди, темні, як і волосся. Баки, як у Траволти в «Бріоліні». Велика біла футболка з кольоровим словом YES, розфарбованим у стилі «Мамо, я малюю!». Добре спокійне лице флегматика. Під словом «YES» пише «the new art-rock genera-

tion». *Великі сірі балахонисті штани з глибоченими кишенями та з додатковими кишеньками на колінах* [12].

UP/ZP within the extract provide the new teacher's portrait in the way as the new character is "seen" by his new students. Similarly in the next extract the father and son on their way along the road observe places and objects:

He studied what he could see. The segments of road down there among the dead trees. Looking for anything of colour. Any movement. Any trace of standing smoke. The road was empty. Below in the little valley the still gray serpentine of a river. Motionless and precise. Along the shore a burden of dead reeds. He stood and looked over the building. The pumps standing with their hoses oddly still in place. The windows intact. The door to the service bay was open and he went in. A standing metal toolbox against one wall. He stood looking around the garage. A metal barrel full of trash. He went into the office. Dust and ash everywhere. The boy stood in the door. A metal desk, a cashregister. Some old automotive manuals, swollen and sodden [17].

("verbal" perception — perceived are objects names, titles, their verbal signs rather than particular objects as such):

Видавництво «Наукова думка» готує до друку:

Банзай Ю., Мокоша С. «Ілюстрований путівник по циклу Кребса в алегоріях»; Банзай Ю., Мокоша С. «Цикл Кребса для «чайників»; Мокоша С., Банзай Ю. «Цикл Кребса в прислів'ях і приказках» (видання друге, доповнене і перероблене) [12].

The engraved granite slab in front of the building bore the answer: CERN Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire; King Kohler's mobile command center [13].

(measurement of time flow and events):

Fremont, California. 1980s. Two weeks later. Easter Sunday, 1959 [14].

(results of speculation over certain problems or situations, reflection on objects of thought, etc):

Ага, футбол. Ти ним цікавився? Такий футбол [10]. *Інтерв'ю з місцевими жителями, які бачили інопланетян, Банзай вирішив не читати, а викинув газету до сміття. Запах зими. Думки про дим. Пам'ять про Дарцю, згадки про Солю. Запах диму, думки про Дарцю, пам'ять про зиму, згадки про Солю. Згадки про Солю. Соля* [12]

If they could figure out what churches were southwest of here, maybe one of them would spark Langdon's memory. Air, he pressed. Air. Bernini. Sculpture. Air. Think! [13]

Conclusions. The research reveals both allomorphic and isomorphic features in the nominative UP/ZP forms, contents and usage in the modern English and Ukrainian artistic discourse. Common characteristics are mostly related to the nominative UP/ZP contents and usage, differential parameters are related to the forms of the respective UP/ZP which is caused by the absence of the gerund category in Ukrainian. Up to 8% of formally “nominative sentences” in the traditional understanding reveal potential double or multiple interpretations in both languages.

Prospective study should be focused upon the reasons of an extreme increase in frequency of the UP/ZP types in modern fiction.

REFERENCES AND NOTES

1. Образцова О. В. Висловлення з частковою або нульовою предикацією в системі сучасної англійської мови (на матеріалі художньої прози XXI століття) / О. В. Образцова, О.М. Образцова. — Одеса: Освіта України, 2015. — 262 с.
2. Александрова В. Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. Г. Александрова. — Одеса, 2008. — 234 с.
3. Морозова І. Б. Таксономія елементарних комунікативних одиниць у сучасній англійській мові : дис. ... доктора філол. наук. 10.02.04 / Ірина Борисівна Морозова. — Одеса : ОНУ ім. Мечникова І. І., 2010. — 432 с.
4. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. — К.: Видавничий центр «Академія», 2004. — 408 с.
5. Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник / Дудик П. С., Прокопчук Л. В. — К.: ВП «Академія», 2010. — 384 с.
6. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посібник / Слинко І. І., Н. В. Гуйванюк, Кобилянська М. Ф.. — К.: Вища шк., 1994. — 670 с.
7. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / В. Г. Гак. — М.: Добросвет, 2000. — 832 с.
8. The best books published during the 21st century. — http://www.goodreads.com/list/show/7.Best_Books_of_the_21st_Century. — (date of reference: January–October, 2010)
9. <http://womo.com.ua/10-knig-ukrainskih-pisateley-kotoryie-chitajut-mir>. — <http://bibliomirok.blogspot.ru/2016/08/10.html>; <http://ukraineartnews.com/news/news/knigi-ukrainskih-pisatelej-pokorjajut-mir>

ILLUSTRATIVE SOURCES

10. Андрухович Ю. Таємниця. Замість роману. — <http://testlib.meta.ua/book/13877/read>
11. Винничук Ю. Танго смерті. — <http://testlib.meta.ua/book/50409/read>
12. Дереш Л. Культ. — <http://testlib.meta.ua/book/79382/read>

13. Brown D Angels & Demons. — <http://readr.ru/dan-brown-angels-demons>
14. Hosseini Kh. The Kite Runner / Kh. Hosseini [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [//http://www.fb2lib.net.ru/book/123834](http://www.fb2lib.net.ru/book/123834)
15. Haddon M. The Curious Incident of the Dog in the Night-Time / M. Haddon [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//http://readr.ru/mark-haddon-the-curious-incident-of-the-dog-in-the-night-time](http://readr.ru/mark-haddon-the-curious-incident-of-the-dog-in-the-night-time).
16. Setterfield D. The Thirteenth Tale. — <http://readr.ru/diane-setterfield-the-thirteenth-tale>.
17. McCarthy C. The Road. — <http://readr.ru/cormac-mccarthy-the-road>.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2016 р.

ДИТРАНЗИТИВНІСТЬ

Стаття розглядає можливі орієнтації актантів у дитранзитивних конструкціях (реченнях з агенсом, реципієнтом і темою), проблему вибору “опорних” предикатів для таких конструкцій, а також морфосинтаксичні засоби, за допомогою яких здійснюється власне диференціація учасників. У результаті дослідження було окреслено можливі стратегії вираження учасників у таких конструкціях.

Ключові слова: дитранзитивність, агенс, реципієнт, тема, маркери, перехідність.

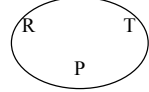
Статья рассматривает возможные ориентации актантов в дитранзитивных конструкциях (предложениях с агенсом, реципиентом и темой), проблему выбора “опорных” предикатов для таких конструкций, а также морфосинтаксические средства, с помощью которых осуществляется собственно дифференциация участников. В результате исследования были очерчены возможные стратегии выражения участников в таких конструкциях.

Ключевые слова: дитранзитивность, агенс, реципиент, тема, маркеры, переходность.

The article reviews possible actant orientations in ditransitive constructions (sentences with agent, recipient and theme), the problem of selection of “basic” predicates for such constructions as well as morphosyntactic means used to discriminate the respective participants. As a result of the study, we outlined possible strategies of participant coding in such constructions.

Key words: ditransitivity, agent, recipient, theme, markers, transitivity.

За аналогією до стратегій кодування актантів перехідного речення (передусім акузативної та ергативної), в роботі [1] (під впливом [2]) пропонується розглянути стратегії вираження учасників у реченнях із агенсом, реципієнтом (R; у Крофта — G від англ. goal 'мета') і темою (T, перемішуваним об'єктом), зіставляючи способи кодування останніх двох і пацієнтива перехідного речення.

				
Нейтральна	Індирективна	Секундативна¹	Горизонтальна	Тричленна

Так, зокрема українська мова використовує індирективну стратегію (пор. “я беру виделку”, “я дав сестрі виделку”), а нігеро-конголезська йоруба — секундативну, з немаркованими Р і R [3, с. 255–256]; на рівні індексації (узгодження) обидві мови використовують нейтральні стратегії:

а. Мо гі baba e l’ana.

я бачити батько твій учора

’Я бачив твого батька вчора’.

б. Мо ya a ni owo.

я позичати він PREP гроші

’Я позичив йому трохи грошей’.

Аналогічно до ситуації з перехідними реченнями, тільки дві (вказані) стратегії є “найдоцільнішими”: нейтральна і “горизонтальна” однаково кодують реципієнта й тему (хоча в багатьох випадках ролі встановити допомагає контекст: типовий реципієнт, на відміну від теми, є істотою), а тричленна не задовольняє принципу економії, через що зустрічається рідко. Орієнтація індексації на секундативну стратегію, а приіменних показників — на індирективну (див. зокрема [4, с. 107]) теж цілком зрозуміла: флагування частіше спирається на ролі (пор. однакову роль виделки у вищенаведеному українському прикладі), а узгодження — на прагматичну значимість (пор. зокрема той факт, що реципієнти значно частіше представлені людьми).

Окрему проблему становить вибір “опорних” предикатів для дитранзитивних конструкцій: хоча тривалентних предикатів у мовах світу загалом менше, поводяться вони менш уніфіковано [5, с. 2]. І навіть якщо обмежитися предикатами власне передачі, то їхні діатези варіюються від майже завжди перехідно-аллативної

¹ За аналогією до “акузативної” й “ергативної”, “секундативна” стратегія отримала свою назву зважаючи на “виокремлений”, секундативний, маркер (на противагу “первинному” об’єкту, “примативу”).

в “кидати”¹ (тут центром уваги, як правило, є переміщений об’єкт) до майже завжди перехідно-інструментальної в “бити” (тут центром уваги, як правило, є “реципієнт”, хоча пор. “я відвісив йому стусана” і “я нагородив його ляпасом”; див. також відповідні семантичні карти в [5, с. 52–55]); пор. українські “я надсилаю їм гроші” і “я забезпечую їх грошима”. Ситуацію додатково заплутують предикати з “вередливими” діатезами: пор. німецьке *fragen* ‘питати’, яке керує двома акузативами, а також ісландські *biðja* ‘просити’ з акузативом і генітивом, *lofa* ‘обіцяти’ з двома дативами, *óska* ‘бажати’ з дативом і генітивом тощо ([Thráinsson 1979, с. 21–22], цит. за: [7, с. 198]).

Погляньмо на приклад із тунгуської евенкійської ([Nedjalkov 1997, с. 67f, 154], цит. за [8, с. 17–18]):

а. *Girki-v min-du omakta-va purta-va bu-re-n.*

друг-1SG. POSS 1SG-DAT новий-ACC. DEF ніж-ACC. DEF давати-NONFUT-3SG

‘Мій друг дав мені новий ніж’.

б. *Asi edy-vi amin-tyki-vi ung-che-n.*

жінка чоловік-POSS. REFL батько-LOCALL-POSS. REFL посилати-PAST-3SG

‘Жінка послала свого чоловіка до свого батька’.

в. *Hunat hute-kle-vi mu:-je emev-re-n.*

дівчина дитина-LOC DIR-POSS. REFL вода-ACC. INDEF приносити-NONFUT-3SG

‘Дівчина принесла воду своїй дитині’.

Як бачимо, навіть незважаючи на те, що в усіх трьох предикаціях у нас присутній “чистий” реципієнт, кожен з них має інакший маркер. І який з них визнати “більш гідним”?

У роботі [8] пропонується вважати прототиповими дитранзитивними конструкціями ті, в яких представлено два “пацієнтивно” морфосинтаксично оформлених актанти, тобто, так би мовити, два “чистих” об’єкти. Там же показано, що якщо в мові є такі конструкції, то майже завжди вони можливі зокрема з дієсловом “давати”; більше того, якщо такі конструкції можливі тільки з одним дієсловом, то це саме “давати”. І хоча в тій же роботі можна знайти контрприклад

¹ Зокрема Талмі Гівон пропонує в якості прототипових ситуацій переміщення об’єктів на зразок “класти книгу на стіл” [Naess 2007, с. 214].

(зокрема німецьке *lehren* 'учити' керує двома акузативами, а *geben* 'давати' — дативом і акузативом), загалом таку аргументацію можна вважати переконливою (див. про немаркованість "двооб'єктної" конструкції саме для "давати" також [9, с. 189]).

До інших переваг "давати" можна віднести високу частотність у мовах світу (що легко пояснити частотністю відповідних процесів), семантичну нейтральність (пор., наприклад, "забезпечувати"), протиставленість агенса й реципієнта (пор. "купити"), у більшості випадків непротиставленість реципієнта і теми (на відміну від ситуації з протиставленістю агенса й пацієнса в перехідних конструкціях, саме цей факт дозволяє реципієнту і темі мати однакове оформлення), афектованість реципієнта (пор. "надсилати"); до мінусів — високу нерегулярність, в тому числі через соціокультурні причини [10, с. 395], наявність у декотрих мовах кількох діатез у дієслова "давати" (пор. англійські *I gave the book to Mary / I gave Mary the book* 'я дав Мері книгу') або навіть кількох дієслів "давати" з різними діатезами [11, с. 539].

Підбиваючи певний підсумок, можна сказати, що говорити про протиповість даного дієслова загалом можна, але "озираючись" на предикати з (типологічно) аналогічними діатезами: як фізичної передачі ("позичати", "продавати", "дарувати", "повертати"), так і "ментальної" ("показувати", "говорити", "обіцяти"). Часто "реципієнтивом" (тобто так само, як і прототиповий реципієнт) також кодується бенефактив (пор. "він приніс їй гроші" — їй чи для неї?), який, до того ж, не завжди легко відділити від малефактива ("я підготував йому сюрприз")¹.

Нарешті, не можна не сказати й про те, що на відміну від "перехідної типології", для "дитранзитивної" вибір прототипу має набагато менше значення, оскільки на неї спирається значно менша кількість синтаксичних процесів (зокрема типологія станів). Аналогічним чином, з певною долею обережності варто говорити і про індириктивні або секундативні мови. Тим не менше навряд чи можна сказати, що "реципієнтив" і "тематив" та способи їхнього вираження не є корисними міжмовними концептами.

Розгляньмо підбірку ілюстративних прикладів. Так, наступна пара речень з фінської мови демонструє індириктивну стратегію, причому

¹ Бенефактиви, як правило, є не актантами, а сирконстантами, і можуть вживатися при неперехідних предикатах: "я співаю для друзів".

з ненульовими “флагами” для пацієнтива, реципієнтива і тематива [8, с. 16]:

а. Lääkäri anto-i kirja-n agronomi-lle.

лікар. NOM давати-3SG. PAST книжка-ACC агроном-ALL

‘Лікар дав книжку агрономові’.

б. Kielitieteilijä ost-i kirja-n (foneetiko-lle).

лінгвіст. NOM купувати-3SG. PAST книжка-ACC (фонетист.ALL)

‘Лінгвіст купив книжку (для фонетиста)’.

Мова цоціль (сім’я майя) користується ергативно-секундативною “індексативною” стратегією ([Aissen 1983, с. 277, 280], цит. за: [2, с. 818]):

а. Vinik-on.

чоловік-ABS.1SG

‘Я чоловік’.

б. Mi č-a-mah-on.

Q ASP-ERG.2SG-вдарити-ABS.1SG

‘Ти збираєшся мене вдарити?’

в. Mi mu š-a-čon-b-on l-a-čitome.

Q NEG ASP-ERG.2SG-продавати-BEN-ABS.1SG ART-твоя-

свиня

‘Чи ти не продаси мені своїх свиней?’

У ергативній мові басків індириктивна стратегія поширюється як на применні показники, так і на узгоджувальні (причому предикат має узгоджувальні позиції для всіх трьох “дитранзитивних” учасників):

а. katu-a etza-n-da d-a-go. ([Saltarelli 1988], цит. за: [3, с. 258])

кіт-ABS лежить-PERF-ADV 3-PRES-бути

‘Кіт лежить’.

б. ama-k gona gorri-a eros-i d-u-ø. (ibid.)

мама-ERG спідниця червона-ABS купити-PERF 3-AUX. PRES-

3SG

‘Мама купила червону спідницю’.

в. ni-k aita-ri diru-a eska-tu d-ø-io-t. (ibid.)

я-ERG батько-DAT гроші-ABS просити-PERF 3-AUX-3SG-1SG

‘Я попросив у батька грошей’.

г. Ni-k hi-ri liburu-ø bat oparitu d-i-a-t. ([Laka 1997], цит. за: [12, с. 34], глоси адаптовано)

я-ERG ти-DAT книга-ABS один дарувати 3-AUX-2SG-1SG

‘Я подарував тобі книжку’.

д. Ni-k ni-ri liburu-ø bat oparitu d-i-da-k. (ibid.)

ти-ERG я-DAT книга-ABS один дарувати 3-AUX-1SG-2SG

‘Ти подарував мені книжку’.

У декотрих мовах флагування й індексація може спиратися на різні стратегії: в австралійській варлбїрі маємо цікаву (але прагматично обґрунтовану, з огляду на “пріоритет” топікальності для узгодження) комбінацію акузативно-секундативної індексації і ергативно-індирективного флагування ([Hale 1973, с. 333], цит. за: [2, с. 842]):

Ngajulu-glu ka-rna-ngku karli-ø yi-nyu nyuntu-ku.

я-ERG PRES-1SG. NOM-2SG. ACC бумеранг-ABS давати-NONPAST ти-DAT

‘Я даю тобі бумеранг’.

Наведемо також доволі нестандартний випадок однакового маркування агента і реципієнта із західнокавказької адигейської [13, с. 11] (аналогічну ситуацію маємо в кабардинській); поясненням може слугувати те, що в даних мовах наявні усього два морфологічні відмінки, які використовуються для широкого спектру функцій:

Ї’ale-m pšaše-m mæ’eresə-r r-jə-tə-к.

хлопчик-OBL дівчинка-OBL яблуко-DIR 3SG. REC-3SG. A-давати-PST

‘Хлопчик дав яблуко дівчинці’.

Нарешті, в сино-тибетській г’яронг складність для визначення типу стратегії становить той факт, що агентив перехідного і агентив дитранзитивного речення кодуються по-різному ([Nagano 1984], цит. за: [14, с. 307]):

а. Nəyo-ki chigyo kəw-nasño-ch ko.

ти-ERG 1DU. NOM 2>1-сварити-1DU AUX

‘Ти свариш нас’.

б. Nəyo chigyo kəw-wu-ch ko.

ти. NOM 1DU. NOM 2>1-давати-1DU AUX

‘Ти даєш (це) нам’.

Щоправда, молодше покоління носіїв потроху нейтралізує це протиставлення: скоріше за все, через часті контакти з носіями китайської.

Що стосується маркування порядком, то ситуація з ним аналогічна до акузативно-ергативної: нейтральність у сенсі чисто контекстуального розмежування реципієнтів і темативів з очевидних при-

чин зустрічається доволі рідко (і навіть якщо мова зазвичай дозволяє переставляти іменні групи, в подібних випадках їхній порядок часто “заморожується” [15, с. 297]). Але пор. приклад з бантуїтської мови кіхая ([Human, Duranti 1982], цит. за: [3, с. 378]):

а. A-ka-h' ómwáán' ébitooke.

3SG. SUBJ-PAST-давати дитина банани

'Він дав дитині банани'.

б. A-ka-h' ébitook' ómwáana.

3SG. SUBJ-PAST-давати банани дитина

'Він дав дитині банани'.

(різниця у фонологічній формі викликана елізією в парі з двох голосних)

Говорити ж про індириктивність чи секундативність у контексті взаєморозташування партиципantів можна лише в тому випадку, якщо тільки один з пари реципієнтів/тематив розташовується з того ж боку від предиката, що і пацієнтів (хоча може мати значення і розташування інших членів речення). Пор. англійське *Mary gave John an apple* 'Мері дала Джону яблуко' / *Mary saw John* 'Мері побачила Джона': для реципієнтива і пацієнтива спільна постпредикатна позиція, а для тематива і пацієнтива — фінальна.

Загалом для мов світу нехарактерна тенденція позиційно відділяти реципієнтів і тематив одне від одного [5, с. 12], але погляньмо на “індириктивний порядок” із уто-ацтекської тарахумара ([Blansitt 1984, с. 138], цит. за: [5, с. 9]):

а. Siríame muní go'áre.

ватажок боби їв

'Ватажок їв боби'.

б. Siríame muní áre mukí.

ватажок боби дав жінка

'Ватажок дав жінці боби'.

Перефразовуючи Праймус [16, с. 82], якщо реципієнтів і тематив кодувально не розрізняються, “попереду” майже завжди стоятиме реципієнтів (пор. англійський приклад вище). Тим не менше подекуди трапляються й винятки, пор. приклад із тайської¹ [17, с. 410]:

¹ [Enfield 2002] аналізує аналогічні конструкції в близькій лаоській мові як конструкції з інкорпорацією нереперентного тематива, але в тайській він може бути і референтним.

Sòmchaay hâu nən dèk.

Сомчай давати гроші дитина

'Сомчай дав дітям трохи грошей'.

Аналогічний порядок демонструє і австралійська мартутуніра, з ненульовим маркером реципієнтива/тематива:

а. Ngayu ngurnu kanyara-a thathu-lalha nganaju-u kurntal-yu. ([Dench 1995, с. 230f], цит. за: [15, с. 294])

я.NOM той.ACC чоловік-ACC посилати-PST мій-ACC донька-ACC
'Я послав того чоловіка до своєї доньки'.

б. Ngunhu kanyara ngurnu jinkarn-ku yungku-lha ngurnula-ngu-u mimi-i. ([Dench 1995, с. 67], цит. за: [18, с. 78])

той. NOM чоловік той. ACC палиця-ACC давати-PST той. DEF-GEN-ACC дядько-ACC

'Той чоловік дав своєму дядькові палицю'.

Ще один приклад — з ергативної австралійської нгіямбаа ([Donaldson 1980], цит. за: [3, с. 258–259]):

Guya=ndu bura:y ɲu-nhi.

риба. ABS=2.NOM дитина. ABS давати-PST

'Ти дав дитині рибу'.

Також зазначимо, що базуючись на цифрах у [18, с. 86], індирективна стратегія в мовах світу приблизно вдвічі частотніша за секундативну, вона ж переважає у виборці [19, с. 104]; на жаль, в обох випадках мови з "порядковим" маркуванням віднесено до нейтральних. Крім того, деякі мови можуть узагалі уникати дитранзитивних конструкцій; пор. приклад з папуаської мови кобон, де реципієнтів заміщено посесором ([Davies 1981, с. 112], цит. за: [10, с. 450]):

Nipe win yad g-ab.

він лук мій робити-3SG

'Він робить мені лук' (букв. "мій лук").

Інший варіант — використання серійних предикатів, які вводять тематив (нігеро-конголезька баула, а) або реципієнтів (китайська, б):

а. fà wó suǎ nì klé mì. ([Creissels, 2006], цит. за: [19, с. 90])

брати твій будинок DEF показувати я

'Покажи мені свій будинок' (букв. "візьми твій будинок, покажи мені").

б. Lisi xie xin gei wo. ([Wunderlich, 2003, р. 5], цит. за [19, с. 90])

Лісі писати лист давати я

‘Лісі написала мені лист’ (букв. “Лісі написала лист, дала мені”).

З іншого боку, слід пам’ятати, що провести різку межу між серійними предикатами і біляйменниками просто не завжди. Цікавий перехідний випадок маємо в тайській, де *hâu* ‘давати’ може використовуватися як маркер реципієнтива в усіх випадках, крім як власне з дієсловом ‘давати’ [17, с. 415]; аналогічна ситуація має місце зокрема в китайській ([Li, Thompson 1981, с. 384], цит. за: [20, с. 42]).

Нарешті, в деяких мовах, як цоциль (майя) або саліба (австронезійська), дитранзитивні конструкції можна отримати лише використовуючи аплікативні або каузативні станові трансформації [5, с. 49–50], через що кодування в них продиктоване правилами відповідних трансформацій.

Примітка. У більшості випадків глоси наведено у відповідності до цитованих джерел, в окремих випадках було внесено незначні корективи, відповідно до лаяпцигських правил:

<http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php>

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Croft W. Typology and universals. — Cambridge textbooks in linguistics, 1990. — 312 p.
2. Dryer M. S. Primary objects, secondary objects and antitativity // *Language*. — 1986. — Volume 62, Number 4. — P. 808–845.
3. Dryer M. S. Clause types / Timothy Shopen (editor). *Language typology and syntactic description. Volume 1: Clause structure*. — Cambridge university press, 2007. — P. 224–275.
4. Siewierska A., Bakker D. Bound person forms in ditransitive clauses revisited / Anna Siewierska, Willem Hollmann (editors). *Functions of language*. — John Benjamins Publishing Company, 2007. — Volume 14, Number 1. — P. 103–125.
5. Malchukov A. et al. Ditransitive construction: a typological overview / Andrej Malchukov, Martin Haspelmath, Bernard Comrie (editors). *Studies in ditransitive constructions. A comparative handbook*. — De Gruyter Mouton, 2010. — P. 1–64.
6. Næss E. Prototypical transitivity. — John Benjamins Publishing Company, 2007. — 243 p.
7. Smith H. Restrictiveness in case theory. — Cambridge university press, 1996. — 328 p.
8. Kittilä S. Object-, animacy- and role-based strategies. A typology of object marking. — *Studies in Language*. — 2006. — Volume 30, Number 1. — P. 1–32.
9. Blake B. J. Case. — Cambridge textbooks in linguistics, 2001. — 227 p.
10. Margetts V., Austin P. Three-participant events in the languages of the world: towards a cross-linguistic typology. — *Linguistics*. — 2007. — Volume 45, Number 3. — P. 393–451.
11. Haspelmath M. On S, A, P, T, and R as comparative concepts for alignment typology. // *Linguistic Typology*. — 2011. — Volume 15, Number 3. — P. 535–567.
12. Van Valin Jr. R. D. An introduction to syntax. — Cambridge University Press, 2004. — 239 p.
13. Arkadiev P. Two-term case systems: Typology and theoretical implications. — Manuscript, 2008. — 20 p.

14. Bickel B., Nichols J. Case marking and alignment / Andrej Malchukov, Andrew Spencer (editors). The Oxford handbook of case. — Oxford university press, 2008. — pp. 304–321.
15. Kittilä S. The woman showed the baby to her sister. On resolving humanness-driven ambiguity in ditransitives / Leonid Kulikov, Andrej Malchukov, Peter de Swart (editors). Case, valency and transitivity. — John Benjamins Publishing Company, 2006. — P. 291–308.
16. Primus B. Mismatches in semantic-role hierarchies and the dimensions of role semantics / Ina Bornkessel et al (editors). Semantic role universals and argument linking: theoretical, typological and psycholinguistic perspectives. — Mouton de Gruyter, 2006. — P. 53–87.
17. Thepkanjana K. Ditransitive constructions in Thai // Andrej Malchukov, Martin Haspelmath, Bernard Comrie (editors). Studies in ditransitive constructions. A comparative handbook. — De Gruyter Mouton, 2010. — P. 409–426.
18. Haspelmath M. Ditransitive constructions. Towards a new Role and Reference Grammar account? // Roberd D. Van Valin, Jr (editor). Investigations of the syntax-semantics-pragmatics interface. — John Benjamins Publishing Company, 2008. — P. 75–100.
19. Heine B., König C. On the linear order of ditransitive objects // Language Sciences. — 2010. — Volume 32. — P. 87–131.
20. Malchukov A., Haspelmath M., Comrie B. Ditransitive constructions: A typological overview. — Draft, 2007. — 60 p.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

УДК 81'442+81'42+654.197

С. Ю. Юхимець, Л. В. Клачкова

ТИПОЛОГІЧНІ ЛІНГВІСТИЧНІ РИСИ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО (НОВИННОГО) ДИСКУРСУ

Статтю присвячено вивченню превалюючих характеристик телевізійного дискурсу, включаючи комунікативний та функціональний аспекти цього феномена. У статті проаналізовано засоби актуалізації усіх рівнів та визначено головні риси, що є спільними для типологічно неспоріднених мов.

Ключові слова: телевізійний дискурс, превалюючі характеристики, засоби актуалізації, типологічно неспоріднені мови.

Статья посвящена исследованию превалирующих характеристик телевизионного дискурса, включая коммуникативный и функциональный аспекты этого феномена. В статье проанализированы средства актуализации всех уровней и выделены главные черты, общие для типологически неродственных языков.

Ключевые слова: телевизионный дискурс, превалирующие характеристики, средства актуализации, типологически неродственные языки.

The article deals with the study of prevalent characteristics of television news discourse overwhelming both the communicative and functional aspect of this phenomenon. The all-level actualization means are analyzed and the dominant features common for typologically distant languages are outlined.

Key words: television news discourse, prevalent characteristics, actualization means, typologically distant languages.

Різні типи дискурсу відрізняються специфічними рисами, оскільки екстралінгвістичні аспекти, знаходячи своє відображення в тексті, відзеркалюються не тільки через лінгвокультурний рівень мовної особистості (а саме варіативну картину світу індивіда, яка базується на загальній для епохи і для даного лінгвокультурного соціуму базовій інваріантній картині дійсності), а й через прагматичний рівень мовної особистості (тобто специфіку мотивів і цілей її поведінки, керу-

ючі текстопородженням, ієрархією смислів і цінностей) в її мовній моделі світу [1; 2].

Завданням даного дослідження є аналіз телевізійних новин (ТН) як одного із жанрів, що функціонує в межах мови мас-медіа. В першу чергу розглянемо нашу проблему з точки зору базової парадигми мова — мовлення, текст — дискурс.

Телевізійний дискурс розглядається нами як телевізійне мовлення в ситуації соціальної взаємодії телекомунікаторов і телеаудиторії, являє собою макросистему, в якій втілюється комунікація вельми обширного кола людей, що володіють різними соціальними, віковими, професійними, територіальними та культурними характеристиками. Сам жанр телевізійного дискурсу розглядається як “мовна одиниця”, яка втілює інтенціональний стан, що зв’язує адресанта й адресата, і будується за тематичним, стилістичним і композиційним канонами, закріпленими у культурі.

Дискурсний аналіз тексту включає в себе два аспекти: текстуальний аналіз, тобто структурний аналіз тексту на всіх його рівнях, від фонетичного до синтаксичного, і контекстуальний аналіз, тобто когнітивні характеристики автора [3; 4].

Телевізійний текст утворює складну багаторівневу структуру, в яку втілюється телевізійний дискурс після свого завершення, що має риси інтерактивного явища, мовленнєвого потоку і реалізується через телевізійні канали передачі інформації. Багаторівневність телевізійного тексту визначається через створення первинного тексту-сценарію, який перетворюється на телевізійний дискурс, що є результатом творчої діяльності учасників комунікації.

Розглядаючи тексти новин, ми не можемо залишити поза увагою їхню полікодовість, адже представлена інформація має не лише вербальну, але й графічну, візуальну (відеоряд у ТН) та звукову форму. Полікодовість та семіотична неоднорідність новинних текстів є однією з визначальних характеристик, які вирізняють їх з-поміж текстів інших літературних чи мовленнєвих жанрів. Однак розуміння текстової природи мас-медіа не є єдиним фактором, який може забезпечити правильне сприйняття та інтерпретацію повідомлень ЗМІ. Для цього необхідний загальний фон знань, так званий комунікативний фон, під яким ми розуміємо сукупність умов та особливостей продукування, поширення та сприйняття новинних текстів.

Новинні тести необхідно аналізувати з точки зору їх власної структурної організації на різних рівнях. Такий структурний аналіз не обмежується лінгвістичним описом фонологічних, морфологічних, синтаксичних чи семантичних структур окремих слів, словосполучень або речень. Текстам властиві більш складні характеристики вищого рівня, такі як відношення зв'язності між реченнями, спільна тематична структура, схематична або фреймова організація, а також ряд стилістичних та риторичних параметрів.

Розглядаючи телевізійний блок новин BBC World Service та звукозаписи інформаційних передач каналів СТБ (“Вікна. Новини”, “ТСН”, “1+1”) у відповідності до наступних критеріїв: спосіб продукування тексту (авторський — колективний); форма створення (усна — письмова); форма відтворення (усна — письмова); канал поширення (преса, радіо, телебачення); функціонально-жанровий тип тексту; тематична домінанта або належність до того чи іншого стійкого медіатопіка, — відзначимо, що за способом продукування такий текст тяжіє до колективної форми, однак містить окремі авторські метатекстові фрагменти. Теленовини відносяться до групи медіажанрів, які на перший план висувають прагнення до простої фіксації реальності, їх прагматична установка — офіційна передача достовірного факту, без опису подробиць, явних коментарів, прямих оціночних елементів та суджень. Важливою характеристикою новин на телебаченні є прагнення забезпечити максимальну об'єктивність повідомлень, відсутність упереджень у коментарях, мінімум аналітики та максимум інформативності. Все це відсторонює автора від текстів повідомлень, робить його роль менш помітною, ніж в аналітико-публіцистичних жанрах. Водночас новини телебачення можуть містити значну кількість метатекстових елементів, авторство яких озвучується або повідомляється у субтитрах. Це, зокрема, репортажі з місця подій, фрагменти публічних виступів, інтерв'ю, прес-конференцій, коментарі політичних діячів, цитати. Отже, стосовно способу продукування тексту ТН є неоднорідними з колегіальним типом виробництва на макрорівні та з фрагментарними авторськими елементами на мікрорівні.

За формою створення більшість текстів ТН можна віднести до письмових за винятком коментарів з місця подій, відеосюжетів та інтерв'ю. Щодо форми відтворення, то, як вже попередньо зазнача-

лося, жанру ТН властива значна поліморфність. Якщо ми візьмемо до уваги лише вербальні компоненти текстів новин ВВС, то більша і більш значуща їх частина звучить в усній формі з вуст диктора або інших учасників блоку новин. Однак деяка частина інформації, переважно другорядного характеру, з'являється на екрані у письмовій формі — у вигляді субтитрів чи стрічки, що біжить. Це, як правило, інформація про місце або час події, сюжет про яку транслюється в даний момент, ім'я людини, що знаходиться у кадрі та ін. В економічній, а також у спортивній частині новин часто з'являються цифрові дані у письмовій формі (курси валют, результати спортивних матчів). Ці дані можуть також бути представленими у вигляді креолізованих текстів (графіки, таблиці, схеми), однак їх частка у загальному інформаційному масиві є досить незначною.

Інформаційна телепрограма ВВС News та передачі каналів СТБ (“Вікна. Новини”, “ТСН”, “1+1”), відносяться до типу текстів “новини”, основною функцією якого є інформативна функція, що виявляється у прагненні до об'єктивного відображення реальних фактів. Саме тому за типом відображення дійсності новини ВВС можна віднести до документальних жанрів, яким властиве точне відтворення реальних подій без суб'єктивних суджень та будь-якого художнього переосмислення. Тематика ВВС News охоплює широкий спектр подій суспільного життя, починаючи від новин політики та економіки до світської хроніки, спорту та прогнозу погоди. Незалежно від того, про що повідомляється у новинах, головною умовою залишається дотримання принципу документальності, правдивості, фактичності та новизни матеріалу.

У структурному плані програма ВВС News є неоднорідною. Її головними компонентами, що займають більшу частину ефіру, є так звані “замітки” або “хронікальні повідомлення”, які поділяються на усні повідомлення та відеосюжети. Структуру теленовин ВВС доповнюють такі компоненти, як інтерв'ю, коментарі та репортажі. Будучи самостійними жанрами журналістики, вони можуть також виступати в якості елементів багатьох складних телевізійних форм, і зокрема новин. Усі названі елементи не виступають окремими частинами випусків програми новин, а завдяки умілому монтажу творять когерентну єдність, що дає змогу сприймати кожне повідомлення як цілісний текст.

Оскільки дискурс утверджується в системі комунікації здебільшого через поняття “текст” і “мовлення”, то в ньому в повному обсязі знаходять свою реалізацію всі текстові категорії: цілісність, дискретність, інформативність, зв’язність, континуум, референційність, антропоцентричність та інтертекстуальність [5].

Найпоширенішою формою інтертекстуальності в телевізійному дискурсі є цитування, яке має вияв у вигляді прямої і непрямой мови. У межах цитування можуть простежуватися й інші форми інтертекстуальності — алюзія, продовження, ремінісценція, переказ. Пряма мова — дослівно відтворене мовлення самого автора або іншої особи, різновид чужої мови, переданої від тієї особи, якій вона належить. Слова автора, що вводять пряму мову, містять лексико-семантичну групу слів на означення процесу мовлення, думки, відчуття, слуху, бажання, волевиявлення і под.: *говорити, казати, чути, думати, уявляти, питати, вважати, кричати, заявляти* та ін. Наприклад: *Відповідаючи на питання, чи намагалися вони з Львовичкім обговорювати ці проблеми, Шуфрич сказав: “Намагалися обговорювати, але Сергій, як хитра нерпа, весь час ці питання обходить”* (“ТСН”, “1+1”). Ці слова, як правило, не лише означають, що мова належить іншій особі, а й можуть передавати її характер, особливості, називають дії, які її супроводжують: *голосно промовити, прошепотіти, прохрипіти*. Окремою формою передачі прямої мови є діалог або полілог, коли слова двох чи більше мовців передаються без супроводу, слів автора як відтворення чужого мовлення.

Здебільшого в новинному форматі використовують пряму мову джерела, слова відомої особи, різні погляди на передачу відомостей про конкретну проблему, елементи драматургії, емоційності. До прямої мови належать також слова автора журналістського твору. Мова журналіста для підтвердження істинності слів може дублюватися з прямою мовою свідка подій. Журналіст повинен виокремити з мовленнєвого потоку інформацію про факти найбільш значущі або найбільш яскраві. Якість висловлення передбачає зіставлення цитат, розповідей кількох свідків, повторної перевірки їх власним досвідом.

Пряма мова є невід’ємним компонентом телевізійного тексту і є характерною особливістю інформаційних жанрів.

Окрім інформативності та підтвердження достовірності фактів, можна виокремити такі функції прямої мови у телетексті: характеро-

логічна, оскільки, уводячи до словесної тканини прямі висловлювання персонажів, автор тим самим використовує їх мовну палітру для надання загальної характеристики героям, наприклад: *“Ви робите з нас “обезбашену” молодь, яка все б’є, п’є, вбиває. Це неправда, але це є”, — говорить інший (“ТСН”, “1+1”); комунікативно-естетична, яка полягає у тому, що пряма мова у тексті — засіб живої, природної виразної передачі змісту, інформації, розкриття художнього задуму автора, наприклад: У Криму — бал тюльпанів. Побачити, як розквітають 150 сортів, можна в Нікітському ботанічному саду; Такого Сонця ніхто ще не бачив. Фахівці НАСА оприлюднили унікальні відеодані, на яких видно вибухи й газові викиди на поверхні світила (“Вікна. Новини”, СТБ).*

Художня ж функція часто поступається документальній, достовірній, наприклад: *“Ця передача “Поки батьки не бачать” бісить тому, що це тупо. Це нас сильно палить. Ви кажете, що, хто курить, прогулює школу, навіщо це показувати серйозно”, — каже один з них (“ТСН”, “1+1”).*

Тактика розуміється нами як спосіб реалізації комунікативного плану або стратегії дискурсу. До основного блоку зараховуємо тактики структуризації, цілеполагання і змістоутворення, які визначаються як тактики створення структурної, комунікативної і смислової цілісності тексту. Новинний дискурс реалізує такі тактики, як інформування, коментування, роз’яснення, ілюстрація, аргументація, акцентування уваги й інші.

Кожна тактика може бути представлена певним набором мовних засобів, які називаються тактичними прийомами, або способами реалізації тактик. У новинних програмах використовуються такі тактичні прийоми, як метатекст, особливий характер тема-рематичних ланцюжків і тематичних полів, видо-часові форми дієслів, різні стилістичні прийоми і способи вираження авторського начала в тексті, а також особливі комбінації мовних ходів. Список тактичних засобів можна продовжити (наприклад, інтонація, паузація, зовнішній вигляд ведучого, чергування відеофрагментів), далі ми розглянемо саме ті тактичні засоби, які, на наш погляд, є одними з найважливіших при реалізації дискурсивних стратегій телеведучих і мають своєрідне втілення в новинних програмах.

На основі аналізу особливостей актуалізації змісту телевізійного дискурсу виявлено найефективніші прийоми використання лексем із

суфіксами суб'єктивної оцінки для посилення експресивного ефекту: контраст твірної основи та семантики демінутивного суфікса; наявність у висловлюванні заперечення або ствердження; порівняння чи протиставлення, “експресивне узгодження” прикметника та іменника з демінутивними компонентами; вживання ліричних звертань з аналізованими одиницями та ін.

Оцінний компонент телевізійного мовлення виділяється за певними чинниками, а саме за:

1. манерою говорити: *незрозумілий, незбірливий*;
2. ментальною здібністю: *розумний, обдарований*;
3. характером: *активний, діючий, пасивний, такий, що розвивається, дрімаючий*.

4. вміннями і навичками: *кваліфікований, невмілий, недосвідчений*.

Омовлення оцінних характеристик здійснюється різними частинами мови, наприклад:

1. прикметники: *красивий, чарівний, неперевершений, поганий, нікчемний*.

2. слова-оцінки, представлені прислівниками, які утворилися від прикметників: *чудово, гарно, погано, нікчемно*.

3. іменники типу: *нісенітниця, дурниця*.

4. номінації дієсловами, які передають негативні/позитивні ставлення: *любити, ненавидіти, обожнювати, захоплюватися*.

Для посилення ефекту експресивних можливостей словотвору використовуються наступні засоби:

1. *експресивні словосполучення як інструмент образного мислення (метафори, епітети, перифрази, фразеологізми тощо)*.

2. *лексеми із суфіксами суб'єктивної оцінки, здатні передавати емоційні реакції на предмети мовлення, надавати певного експресивного забарвлення*.

3. *“експресивне узгодження” — сполучення емоційно забарвлених лексем (найчастіше прикметника та іменника)*.

4. *протиставлення (нерідко приховане) абсолютно протилежних за змістом понять, як-от у контексті: “Тут народжуються такі глибокі й міцні почуття, що смерть порівняно з ними — дрібенька нісенітниця”; лексема з демінутивним формантом допомагає відінітити, увиразнити протиставлення смерть — дрібенька нісенітниця на тлі глибоких і міцних почуттів, тобто справжнього життя*.

Таким чином, проведене дослідження виявило, що телевізійний дискурс характеризується такими типологічно спільними для англійської та української, комунікативними властивостями:

– Представлена інформація має не лише вербальну, але й графічну, візуальну та звукову форму. Полікодовість та семіотична неоднорідність новинних текстів є однією з визначальних характеристик; багаторівневність телевізійного тексту визначається через створення первинного тексту-сценарію, який перетворюється на телевізійний дискурс, що є результатом творчої діяльності учасників комунікації.

– За способом продукування новинні тексти тяжіють до колективної форми, однак містять окремі авторські метатекстові фрагменти; за типом відображення дійсності новини можна віднести до документальних жанрів, яким властиве точне відтворення реальних подій без суб'єктивних суджень та будь-якого художнього переосмислення.

– В новинних програмах використовуються такі тактичні прийоми, як метатекст, особливий характер тема-рематичних ланцюжків і тематичних полів, вищо-часові форми дієслів, різні стилістичні прийоми і способи вираження авторського начала в тексті, а також особливі комбінації мовних ходів.

– Найпоширенішою формою інтертекстуальності в телевізійному дискурсі є цитування, яке має вияв у вигляді прямої і непрямой мови.

– Для посилення ефекту експресивних можливостей словотвору новинних текстів використовуються наступні засоби: експресивні словосполучення як інструмент образного мислення, лексеми із суфіксами суб'єктивної оцінки та протиставлення

За результатами здійсненого лінгвістичного аналізу відібраного текстового матеріалу сучасного новинного дискурсу англійською та українською мовами було зроблено такі висновки щодо типологічних лінгвістичних рис досліджуваного дискурсу.

Типологічні лексико-семантичні особливості: частотне вживання політичної лексики, слів широкої семантики, лексичних одиниць, що передають емоційні значення, образної лексики та лексичних засобів мовленнєвого контакту в досліджених мовах.

Типологічні граматичні особливості: розповсюдженість мовних одиниць із граматичними значеннями номінації, дії та стану; частотне використання вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників, кількісне переважання неособових форм дієслова над

особовими, форм пасивного стану над формами активного стану; дієслівних форм теперішнього і майбутнього часу над формами минулого часу — результатом чого є створення ефекту залученості адресата до описуваного процесу; широке використання клішованих синтаксичних конструкцій; уживання складних речень зі зв'язками сурядності й підрядності; високий ступінь наявності конструкцій вторинної предикації з неособовими дієслівними формами.

Варто зазначити, що в новинних текстах особлива роль пасиву обумовлена також тим, що заміна активних форм предикації на пасивні дозволяє інакше розставляти політичні й ідеологічні акценти повідомлення. Для характеристики новинних текстів виявляється значимою і сама структура, а саме число компонентів, що входять до лексичних словосполучень їхнього складу. У новинних текстах спостерігається прагнення лексичних з'єднань до багатоелементності.

Серед *типологічних синтаксичних особливостей* слід відзначити такі: частотне уживання простих номінативних речень, речень із вторинною структурою предикації, одно- та двоскладних речень, складних речень із зв'язком сурядності та підрядності.

Головними висновками здійсненого дослідження, що найповніше відображають *типологічні фонетичні особливості* досліджуваного дискурсу на *сегментному рівні*, слід вважати:

- релевантність в аспекті фонетичних засобів актуалізації змісту висловлювань таких якісних і кількісних просодичних характеристик, як тип синтагми (фінальна/ нефінальна), тип фрази (ініціальна/ фінальна), тип пауз, показники сумарної акустичної енергії, інтенсивності, тривалості звучання складів і пауз;

- переважання одно-двохкомпонентних ритмогруп (синтагм, фраз) над трьох-/чотирьохкомпонентними з метою прискорення темпу мовлення, більша виразність вимовляння фінальних синтагм і фраз, зменшення розміру відрізків звучного мовлення, релевантність темпоральних і динамічних ознак мовлення на суперсегментному рівні.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМТКИ

1. Алексеева Т. С. PR- и медиатексты в дискурсивной парадигме / Алексеева Т. С. // Вестник Ленингр. гос. ун-та им. Пушкина А. С. — 2013. — Вып. 2, т. 7. — С. 104–113.

2. Бабенко В. До характеристики терміна “телевізійний текст” / В. Бабенко // Проблеми української термінології : вісник. — Львів : Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2008. — № 620. — С. 288–291.
3. Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ / Добросклонская Т. Г. — М. : Наука, 2008. — 203 с.
4. Дворцова Н. П. Дискурс как категория гуманитарных наук / Н. П. Дворцова // Вестник ТюмГУ. — Тюмень, 2000. — № 4. — С. 3–8.
5. Кузьменко Д. Сучасні підходи до тлумачення поняття “інтертекстуальності” / Д. Кузьменко // Літературознавчі студії. — К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 2008. — Вип. 21, ч. 1. — С. 347–351.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2016 р.

УДК 811/112.2+81'253+801'

М. І. Зымомрыя

DIE UKRAINISCHE VOLKSDICHTUNG IM DEUTSCHEN SPRACHGEBIET: ZUM PROBLEM DER BEWERTUNG UND INTERPRETATION

Im vorliegenden Beitrag handelt es sich um die Rezeption der ukrainischen Volksdichtung im deutschen Sprachgebiet mit Bezug auf das Problem der Bewertung und Interpretation.

Schlüsselworte: *ukrainische Volksdichtung, deutsches Sprachgebiet, Rezeption, kritische Bewertung, Interpretation.*

Статтю присвячено всебічному висвітленню української народно-поетичної творчості в німецькомовному просторі з проєкцією на проблему оціночного сприйняття та інтерпретації.

Ключові слова: *український фольклор, німецькомовний простір, реценція, критична оцінка, інтерпретація.*

Статья посвящена всестороннему освещению украинского народно-поэтического творчества в немецкоязычном пространстве с проекцией на проблему оценочного восприятия и интерпретации.

Ключевые слова: *украинский фольклор, немецкоязычное пространство, реценция, критическая оценка, интерпретация.*

Die Beschäftigung mit der ukrainischen Volksdichtung beginnt in Deutschland erst zum Ende der 80er Jahre des 18. Jahrhunderts. In der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts hatte die Entwicklung der feudal-leib-eigenschaftlichen Verhältnisse in Russland und damit auch in der Ukraine den höchsten Stand erreicht. Besonders ausgeprägt trat die Tendenz zur Verstärkung der Leibeigenschaft in den Jahren der Herrschaft der Zarin Katharina II. (1762–1796) hervor. Der Erlass Katharinas II. vom Jahre 1763 bestätigte die Urkunde des letzten in den Jahren 1750–1764 wirkenden Hetmans der Ukraine K. Rozumovs'kyj (1728–1803) vom Jahre

1760. Am 4. — 5. (15. — 16.) Juni 1775 wurde die “Kosakische Republik”, wie Karl Marx die Saporoger Sič (Saporiz’ka sič) nannte, vom Heer des zaristischen Generals serbischer Herkunft Petar Tekelijas (1720–1793) zerstört. Mit dem Erlass Katharinas II. von 3. August 1775 wurde dieser wichtige Schwerpunkt des antifeudalen Kampfes endgültig vernichtet. In der rechts des Dnipro gelegenen Ukraine und in der Westukraine, die sich unter der Herrschaft der in den Volksliedern “dreimal verfluchten” polnischen Machthaber befanden, herrschten feudale Unterdrückung und Willkür. Mehrere Volkserhebungen, die in den Jahren 1750, 1754, 1757, 1761 und 1764 gegen die polnischen Herrschaften aufflammten, bewiesen die Zuspitzung der Widersprüche und des Anwachsens der Bauernbewegung in der Ukraine. Besonders mächtig war der von Taras Ševčenko (1814–1861) [1] im höchst künstlerischen Poem “Die Haidamaken” (1841) besungene Aufstand der ukrainischen Bauern gegen die polnische Schlachta im Jahre 1768, der unter dem Namen “Koljivššyna” weit über die Grenzen der Ukraine hinaus bekannt wurde.

Leichter waren die Zustände in der Karpaten-Ukraine, die zur österreichisch-ungarischen Monarchie gehörte. Die dreitägige Panščyna, die im letzten Viertel des 18. Jahrhunderts eingeführt wurde, die Gesetze der ungarischen Feudalbarone beweisen es. Trotz der ungewöhnlich starken Madjarisierungsbestrebungen lebte auch hier die ukrainische Sprache und Literatur weiter. Infolge der drei Teilungen Polens zwischen Preußen, Österreich und Russland (1772, 1793, 1795), fiel auch die rechts vom Dnipro gelegene Ukraine (Kyjiv und seine Umgebung, Wolynien und Podolien) an Russland. Durch zaristischen Erlass vom 3. Mai 1873 wurde die Leibeigenschaft in die Ukraine endgültig eingeführt. Andererseits zeichnete sich aber auch bereits der Zersetzungsprozess des feudal-leibeigenschaftlichen Systems deutlich ab. Die russische und ukrainische Gesellschaftskritik, die sich in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts entwickelte und durch das Auftreten der Russen Aničkov, Desnickij, Novikov, Fonvizin sowie der Ukrainer Kozels’kzj, Skovoroda u.a. gekennzeichnet wurde, war allgemein gegen die Selbsherrschaft und leibeigenschaftlichen Verhältnisse gerichtet. Mit dem Auftreten M. Radiščevs (1749–1802) hat die Entwicklung des gesellschaftskritischen Denkens in Russland den höchsten Stand erreicht. In seinem im Mai 1790 erschienenen epochemachenden Werk “Die Reise von Petersburg nach Moskau” entlarvte Radiščev die Selbtherrschaft und Leibeigenschaft, und seine Ideen übten darüber hinaus auf die nachfolgenden

Repräsentanten der revolutionären Bewegung und in erster Linie auf die Dekabristen einen großen Einfluss aus.

Jakiv Kozel's'kyj (1729–1794), der die philosophischen und naturwissenschaftlichen Ideen M. Lomonosovs sowie der französischen Aufklärer Voltaire, Rousseau, Diderot, Helvatius, d'Alembert u.a. propagierte, näherte sich als materialistischer Philosoph und demokratischer Aufklärer der Position Radiščvs. Von erstrangiger Bedeutung für die Entwicklung des philosophischen, gesellschaftlich-politischen, ethischen und pädagogischen Denkens in der Ukraine sowie auch für den Werdegang der neueren ukrainischen Literatur erwies sich aber besonders die Tätigkeit von Hryhorij Skovoroda (1722–1794). Die von diesem bedeutenden humanistischen Aufklärer und Schriftsteller durchaus originell entwickelte philosophische Konzeption erhielt nach und nach auch materialistische Züge. Der Werdegang der neueren ukrainischen Literatur seit der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts erfolgte unter sehr ungünstigen Bedingungen. Neben Skovoroda — einem der klangvollsten Namen in der Geschichte der ukrainischen Literatur überhaupt, von dessen Werken als Philosoph und Schriftsteller sich nicht nur Ivan Kotljarevs'kyj und Hryhorij Kvitka-Osnovjanenko, Taras Ševčenko und Ivan Franko, Pavlo Tučyna und Maksym Ryl's'kyj, sondern, wie es bei Eberhard Reissner heisst, auch Kapnist und Narešnyj, Leskov und namentlich L. Tolstoj angesprochen fühlten — treten die anderen Vertreter der neueren ukrainischen Literatur der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts an Bedeutung erheblich zurück: Ivan Nekrašovyč (1742–1796), Ihnatij Maksymovyč (gest. 1793), Irynej Fal'jkovs'kyj (1762–1823), Petro Lodij (1764–1829) u.a.

Als wichtigste Quelle für die neuere ukrainische Literatur erwies sich die ungewöhnlich reiche Volksdichtung sowie die sogenannte Burlesque-Poesie, worauf Oleksandr Bilez'kyj (1884–1961) hingewiesen hat: “Переходом від шкільно-церковної літератури до світської пізніше реалістичної, на Україні була burlesque жартівлива література, яка виникла, певно ще в XVII, але особливо популярною стала в XVIII ст.” [2]. Kennzeichnend für die Bedeutung des Genres der Burlesque-Travesti für die ukrainische Literatur war das Entstehen im Jahre 1798 von Kotljarevs'kyjs Poem “Enejida” (Aeneis). Die Burlesque war als Genre der Poesie auch in den westeuropäischen Ländern und insbesondere in den 40er Jahren des 17. Jahrhunderts in der französischen Literatur verbreitet. Sie kann als neuer wesentlicher Schritt bei der Herausbildung des Realismus in der ukraini-

schen Literatur betrachtet werden. Zu den wichtigsten Erscheinungen des ukrainischen Literaturprozesses in der behandelten Periode gehört die satirische Dichtung, die durch sozialkritischen Ideengehalt gekennzeichnet ist und hauptsächlich mit der Volkspoesie verknüpft war. Insbesondere hat die russische Literatur auf die Erweiterung der Thematik, auf die Entwicklung der ukrainischen satirischen Dichtung der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts eingewirkt.

Populär und verbreitet in der Ukraine waren die Werke Lomonosovs, Kantemirs, Sumarokovs und Trediakovskijs. Als Begründer der neueren ukrainischen Literatur und ihr bedeutendster Klassiker gilt zu Recht Ivan Kotljarevskij (1769–1838), dessen bereits erwähnte Virgile-Travesti “Enejida” den Beginn einer neuen Epoche in der Geschichte der ukrainischen Literatur und Kultur markierte. Ivan Kotljarevskij war der erste Repräsentant der neueren ukrainischen Literatur, dessen Name in der deutschen Presse auftauchte. Die Bedeutung der 1801 in “Göttingischen Gelehrten Anzeigen” erschienenen Rezension zu Kotljarewskijs “Aeneis” besteht darin, dass es sich hier um die eine der ersten Äußerungen über die neuere ukrainische Literatur — wenn nicht um die erste überhaupt — in Deutschland, ja wahrscheinlich in ganz Mittel- und Westeuropa handelt. Der anonyme Autor, der unserer Überzeugung nach Johann Christian Engel (1770–1814) gewesen war, schrieb: “Jeneida ... eine travestierte Aeneis im ... Kleinrussischen Dialekt, von I. Kotljarewskij ... Der Kleinrussischen Nation zugeschrieben ... Außer dem poetischen Verdienst hat das Werkchen auch noch ein literarisches...“.

Von besonderer Bedeutung ist dabei die erste Aufzeichnung eines Liedes, einer schon 1787 aufgeschriebenen Variante des seinerzeit bekannten ukrainischen Volksliedes “Сказали нам депутаты іти до столиці“, das einen sozialkritischen Akzent trägt. Sie stammt von Johann Wilhelm Möller (1748–1806), der zweimal, und zwar in den Jahren 1780–1781 und im Jahre 1787, die Ukraine bereiste und Reisebeschreibungen hinterließ. Nach langjährigem Studium der Medizin an den Universitäten in Kopenhagen und Göttingen verließ dieser hochgebildete Mann seine Heimatstadt Hamburg mit der Absicht, sein Glück in Polen zu finden. Ob Möller als Leibarzt bei dem letzten König Polens Stanislaw Poniatowski (1764–1795) dieses Glück fand oder nicht, lässt sich in keiner uns bekannten Quelle nachweisen. Es liegt aber auf der Hand, dass sein Interesse für die slawischen Völker überhaupt und für die Geschichte und Kultur des ukrainischen Volkes ge-

rade in Polen zuzunehmen begann. “Bei seiner Sympathie für die Slaven“, bemerkte treffend die bekannte Historikerin E. Družinina, “verfolgte Möller aufmerksam die Literatur über die Ukraine“. Dass von einem verstärkten Interesse Möllers für die Geschichte des ukrainischen Volkes gesprochen werden kann, bezeugt seine am 31. Dezember 1779 in Brzeza geschriebene “Vorerinnerung“, die 1780 veröffentlicht wurde. Diese “Vorerinnerung“ leitete die von ihm gewissenhaft übersetzte Arbeit Beauplans, eine der wichtigsten Quellen über die Geschichte des ukrainischen Volkes, ein und wollte nicht nur den Wert von Beauplans “Description de l’Ukraine“ hervorheben, sondern auch auf die Aktualität einer Publikation in deutscher Sprache hinweisen. Als Grund dafür, das Beauplans Werk mehrmals herausgegeben wurde, nennt Möller “die Seltenheit der Urschrift “Beauplans und den “Mangel gedruckter Nachrichten von der Ukraine“. Wir weisen auf die Entstehungsgeschichte der Übersetzung des Werkes Beauplans in der Absicht hin, die verständnisvolle Stellung Möllers zur Geschichte und Kultur des ukrainischen Volkes als ein Ergebnis der langjährigen Beschäftigung mit derselben einzuschätzen. Reiches Material hierfür bieten seine Reisebeschreibungen, und zwar “Reise von Wolhynien nach Cherson in Russland im Jahre 1787“, wie auch “Reise von Warschau nach der Ukraine im Jahr 1780 und 1781“.

Besondere Aufmerksamkeit verdient die Beschreibung der von Möller im Jahre 1787 unternommenen Reise, die in mehreren Hinsichten als eine nicht unwesentliche Quelle betrachtet werden kann. “Möller“, bemerkt treffend E. Družinina, “war kein passiver Wissenschaftler, zur Entwicklung des Landes beizutragen“.

Uns interessieren vor allem Möllers Gedankengänge ethnographischen Charakters, soweit sie in diesem Zusammenhand unmittelbar mit der ukrainischen Volkspoesie zu tun haben. So kann z.B. die von Möller aufgezeichnete Variation des oben zitierten ukrainischen Liedes als eine der frühesten Nachrichten über die ukrainische Volksdichtung, die im ausgehenden 18. Jahrhundert nach Deutschland drangen, betrachtet werden. Es handelt sich hier um ein historisches Volkslied, in dem die Zerstörung der Saporoger Sič beklagt wird.

Bekanntlich hat die Saporoger Sič eine bedeutende Rolle im antifeudalen Kampf gespielt. Daher der soziale Charakter des Liedes. Und wie man der Aufzeichnung Möllers — wie auch seiner Anmerkungen und Aussagen — entnehmen kann, erfasste er mit tiefem Verständnis die Prozesse, die

gegen Ausgang des 18. Jahrhunderts in der Ukraine vor sich gingen. Dabei ist es zu bemerken, dass Möller in seinen Urteilen sich allem Anschein nach ausschließlich auf eigene Beobachtungen stützte. Ob es in der Reisebeschreibung Möllers insgesamt gesehen um im eigentlichen Sinne des Wortes historisches oder folkloristisches Material geht, wollen wir hier nicht entscheiden. Aber mehrere Bemerkungen Möllers betreffen diese Frage. Am deutlichsten lässt sich diese Feststellung an Hand des von ihm selbst aufgezeichneten Volksliedes bestätigen.

Das 1787 aufgeschriebene historische Lied wurde erst 15 Jahre später, und zwar 1802, veröffentlicht. Dennoch bleibt Möller der erste, der ein ukrainisches Volkslied in Deutschland herausbrachte. Den Inhalt hat Möller in seiner deutschen Aufzeichnung auffallend gut wiedergegeben. Seine Vertrautheit mit dem Inhalt des historischen Liedes ließe sich dadurch erklären, dass Möller dieses Lied bei keinem anderen als bei einem Landmann, einem Arzt namens Schick, aufgezeichnet hat. Der langjährig in der Ukraine, und zwar in Kremenčuk wirkende Arzt war eng mit der Bevölkerung in Berührung gekommen. Ob Dr. Schick der ukrainischen Sprache mächtig war, ist aus Möllers Reisebeschreibung nicht zu entnehmen. Man kann aber mit großer Sicherheit annehmen, dass die ukrainischen Sitten, Gebräuche und nicht zuletzt die Volkslieder das Interesse Schicks gefunden haben. Immerhin war es Schick, der Möller auf die ukrainischen Sitten und die Volkslieder aufmerksam gemacht hat. Möller, der am 14. Juli 1787 in Kremenčuk eintraf, fand überhaupt in dem Arzt einen wertvollen Berater, was seine Reisebeschreibung belegt. Obwohl Möller sein eigenes Verhältnis zur ukrainischen Volkskunde bzw. zur Volkspoesie in seinem Buch nicht formulierte, darf man es wohl verständnisvoll nennen. Was Möllers Verdienste um die Vermittlung der ukrainischen Folklore anbetrifft, so mögen dieselben nicht groß erscheinen. Aber wenn man bedenkt, dass im 18. Jahrhundert eine ganze Menge von Ausländern die Ukraine bereiste und dabei — mit wenigen Ausnahmen — keine wertvollen Nachrichten zutage traten, so erscheint Möllers Leistung in einem anderen Licht. Durch Möllers Aufzeichnung eines der im ausgehenden 18. Jahrhunderts populären, wenn nicht des populärsten historischen Volksliedes, wurde man in Deutschland auf die ukrainische Volksdichtung aufmerksam gemacht. Hierin besteht das wesentlichste Verdienst von Johann Wilhelm Möller.

Neben der Aufzeichnung Möllers vom Jahr 1787 bieten interessantes Material über die ukrainischen Tanzlieder bzw. Tänze die 1794 in Nürnberg

erschienenen Reiseberichte von Haquet. Haquet, der in den Jahren 1791–1792 die nördlichen Karpaten bereiste, bekundete ein starkes Interesse für die Volkskunde des Huzulenlandes. Offensichtlich machten auf ihn in der Karpate-Ukraine und Bukovyna die ursprünglichen Volkslieder bzw. Tanzlieder der Huzulen, die Kolomyjky, einen großen Eindruck. Dies bezeugt seine Schlussfolgerung über den Kolomyjka-Tanz, der in der Karpate-Ukraine auch gerne als “Huculka“ bezeichnet wird.

“Das Allermerkwürdigste bei diesem Tanz ist, dass der Tänzer beinahe auf der Erde heckt und wie ein Frosch mit der Tänzerin herumhüpft, dass er auch als dann seine Axt (топірець), die er am Ende des Stiels hält, klawter hoch in die Höhe wirft und sie doch wieder fängt” [3]. Es ist nur zu bedauern, dass der ethnographisch interessierte Reisende keine Aufzeichnung eines Liedes vorlegte, welches bekanntlich bei den Huzulen im innigsten Zusammenhang mit dem Tanz steht.

Ein Vergleich der Aufnahme ukrainischer Lieder in Deutschland mit der Rezeption des Liedgutes anderer Völker der Slawenwelt zeigt, dass im 18. Jahrhundert das Interesse der deutschen gelehrten Welt mit ganz wenigen Ausnahmen der russischen Volksdichtung galt. Schon in der Zeit der frühen Bekanntschaft des deutschen Publikums mit dem russischen Lied, d.h. um die Jahrhundertwende, waren insgesamt etwa 40 bis 50 russische und ukrainische Lieder, teils echte Volks-, teils volkstümliche Kunstlieder, Romanzen u.ä. bekannt, davon ungefähr 30 mit ihren Melodien. Abgesehen davon, dass fast alle im 18. Jahrhundert in Russland herausgegebenen Liedersammlungen, darunter die von Čulkov, Trutovskij, Prač u.a. neben den polnischen, bulgarischen, serbischen, russischen auch die ukrainischen und seltener belorussischen Volkslieder enthalten, tauchten die Nachrichten über die Volkspoese der beiden letztgenannten Völker — wenn man einige spärliche Angaben absetzen will — erst später auf.

Die objektiven Voraussetzungen, auf deren Grundlage sich ein zunehmendes Interesse für die ukrainische Volksdichtung entwickeln konnte, waren in der zweiten Hälfte des 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts vorhanden. Den Herderschen Traditionen folgend, war Deutschland um 1800 als ein Aufnehmerland im höchsten Grade empfänglich für die Volkspoese der slawischen Völker überhaupt. In mehreren Gesamtdarstellungen, die im ausgehenden 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts erschienen, sind wichtige — wenn auch spärliche — Ausgaben über die ukrainische Musik zu finden. Dabei wird die Musikalität des ukrainischen Volkes, seine eigenarti-

ge, reiche Volkspoesie hervorgehoben. In diesem Zusammenhang verdient auch die 1804 in Wien herausgegebene Arbeit "Versuch über die slavischen Bewohner der österreichischen Monarchie" Erwähnung, in der vom Verfasser J. Rehrer auf die Eigenart der ukrainischen Musik und ihren Wert hingewiesen wird. Der 1822–1823 von den Professoren der Lwower Universität Hüttner, Maus und Zubryč'kyj in deutscher und polnischer Sprache herausgegebene Kalender, betitelt "Der Pilger von Lemberg" (polnisch: "Pilgrzym Lwowski"), darf an dieser Stelle nicht übersehen werden. Abgesehen davon, dass der Kalender allem Anschein nach von der Kritik nicht beachtet wurde, kann die Veröffentlichung einiger ukrainischer Volkslieder in deutscher Übersetzung als eine nicht unbedeutende Tatsache betrachtet werden. Unter den im Kalender veröffentlichten Liedern verdient eines der populärsten ukrainischen Volkslieder, und zwar "Ой, не ходи, Грицю", das zu Recht von Hryhorij Nud'ha (1913–1994) [4] als Ballade betrachtet wird, besonderes Interesse

Sowohl der Artikel als auch die Übertragungen dazu entstammen der Feder des Redakteurs des Kalenders, Joseph Hüttner, der als Professor für Statistik an der Lwower Universität wirkte.

Wesentliches Material bietet auch der recht ausführliche Artikel "Über galizische Volkslieder" (Der Pilger von Lemberg, 1822), von dem seinerzeit bekannten ukrainischen Historiker Denys Zubryč'kyj (1777–1862).

Hervorzuheben ist, dass Zubryč'kyj sich in seinen Urteilen über die Volkslieder auf Herder J. G. stützte. Es ist dies ein Beweis dafür, dass Herders Einfluss sich besonders in den 20er Jahren des 19. Jahrhunderts auch auf die Vertreter der Romantik in der ukrainischen Literatur erstreckte. Zubryč'kyj bezeichnete die Volkspoesie als eine der wichtigsten Komponenten für das Verständnis des Volkslebens. Dabei sah er im Volkslied durchaus im Sinne Herders, oder, wie es bei O. Zilyns'kij heißt, im Geiste der damaligen deutschen Wissenschaft, eine Quelle zur Erkenntnis der Geschichte, der Sitten und Gebräuche sowie der Gedanken und Empfindungen der Volksmassen [5]. D. Zubryč'kyj hatte durch die Vermittlung Zachar Avdykovs'kyjs schon zu Beginn der 30er Jahre mit Markijan Šaškevyč Freundschaft geschlossen. Und gerade zu dieser Zeit, "beeinflusst durch die Wiedergeburt der Slawen, die polnisch-ukrainische Romantik sowie durch das Auftauchen neuer kleinrussisch-ukrainischer Literaturerzeugnisse, trat in Lemberg das sogenannte "Kleinrussische Triumvirat" zusammen. Es bildete sich ein Kreis von jungen Leuten, die sich zum Ideale die Schaffung einer klein-

russischen Literatur und Aufklärung ihres Volkes auf Grundlage der Muttersprache desselben nahmen“, schrieb I. Franko [6]. Seele dieses Kreises war, wie I. Franko bewies, Markijan Šaškevyč (1811–1843). Man kann mit Sicherheit annehmen, dass D. Zubryčkyj das Programm aufklärerischen Charakters von der “руська трійця“ völlig gebilligt hatte. Ob er dem engsten Kreis um M. Šaškevyč, J. Holovac’kyj, I. Vahylevyč angehört hat, lässt sich schwer feststellen. Bekannt ist jedoch, dass D. Zubryčkyj einen gewissen Einfluss auf M. Šaškevyč, der zu Recht als “найбільший поет перед шевченківської доби“ gilt, ausübte.

In den zwanziger Jahren und besonders zu Beginn der dreißiger Jahre des 19. Jahrhunderts kommt in den Aussagen bedeutender Gelehrter wie Kopitar, Dobrovsky, Kollar, Čelakovskij u.a. das allgemeine Bestreben deutlich zum Ausdruck, die Erfassung der slawischen und damit auch der ukrainische Volkspoesie in Angriff zu nehmen. Die von Kollar und Čelakovskij entwickelten Ideen einer slawischen Zusammengehörigkeit und Wechselseitigkeit haben auf mehrere dem Prager Gelehrtenkreis angehörenden Vertreter einen großen Einfluss ausgeübt. Neben der Pflege der slawischen Sprachen lag den tschechischen Wiedererweckern besonders an der Pflege der Sammlung und Popularisierung der Folklore slawischer Nationen. “Aus diesem Ideenkreis“, bemerkte E. Hexelschneider, “erwuchs eine intensive Erforschung der Folklore aller slawischen Völker, die nicht akademischen Zwecken dienen, sondern aktivierend auf die Zeitgenossen und auf die Formung ihres Geschichte- und Nationalbewusstseins wirken sollte“. Für die Popularisierung der Volksdichtung slawischer Völker hat der tschechische Schriftsteller František Ladislav Čelakovsky (1799–1852) Bedeutendes geleistet [7]. Angeregt von der Idee der brüderlichen Einheit slawischer Völker, stellte er erstmalig eine Anthologie der slawischen Volkslieder zusammen, in der er mehrere ukrainische Volkslieder aufnahm. S. Nikols’kij, M. Azadovskij, E. Hexelschneider, M. Jähnichen, u.a. haben die Bedeutung der tschechisch-deutschen Vermittlung slawischer Folklore herausgearbeitet. Durch die Übersetzungen Čelakovskys eröffnete sich ein neuer Weg, über den man in Deutschland mit slawischer, darunter auch mit ukrainischer Volkspoesie, bekannt werden konnte. Von dem Erscheinen der Sammlung Čelakovskys “Slovanske narodni pisne“ an nimmt das Interesse für die Aufnahme und Bewertung ukrainischer Volksdichtung ständig zu und erreichte im Jahre 1830 mit den Übersetzungen Wenzigs einen ersten Höhepunkt. Aber schon vor Wenzig hatte man, wenn auch ohne Er-

folg, ukrainische Lieder ins Deutsche zu übersetzen begonnen. Leider ist der Versuch eines der bedeutendsten Vermittler russischer und serbischer Volkspoesie nach Deutschland Peter Otto von Goetze (1793–1880), “Stimmen des ukrainischen Volkes in Liedern“ zu edieren, misslungen. Angeregt durch Vuk Karadžić (1787–1864), dessen Bekanntschaft Goetze im Jahre 1819 in SPb. machte, war er in den zwanziger Jahren bemüht, eine Trilogie der slawischen Volksdichtung zusammenzustellen. Von den geplanten drei Bänden (Bd. 1 — russische Volksdichtung; Bd. 2 — ukrainische Volkslieder; Bd. 3 — serbische Volkslieder) kam lediglich der Band ukrainischer Volkspoesie nicht zustande.

Goetzes Absicht, eine slawische Volkslied-Trilogie anzufertigen, blieb der damaligen deutschen Presse nicht unbekannt. In den Jahren 1827, 1829 und 1830 wurde in den “Blättern für literarische Unterhaltung“, den Besprechungen von Goetzes Übersetzungen von anonymen Rezensenten diese Idee mit großer Anerkennung bedacht [8]. Goetze, der neben der russischen auch die ukrainische Folklore gut kannte, trug nicht wenig dazu bei, das Interesse für die Lieder des ukrainischen Volkes in Deutschland zu erwecken. Von Bedeutung ist besonders seine 1828 in Stuttgart herausgegebene Volksliedsammlung “Stimmen des russischen Volkes in Liedern“, die in der 57 Seiten starken sachlich geschriebenen Einführung einige Gesamteinschätzungen enthält, die auch für ukrainische Volkslieder zutreffen. Darüber hinaus konnte Goetzes Liedersammlung als eine gute Orientierungsquelle behilflich sein. Immerhin liegt z.B. die Vermutung nahe, dass K. Jaenisch sich mit der Übersetzung ukrainischer Volkslieder zu Beginn der dreißiger Jahre auf Anregung Goetzes zu beschäftigen begann. Kennzeichnend ist ferner die Tatsache, dass mit Goetzes Sammlung, wie E. Hexelschneider überzeugend bewies, auch Čelakovskij nach 1828 einige Angaben über das künstlerische System der russischen Lieder von Goetze übernahm.

Wir knüpfen diese Bemerkungen an die bereits oben erwähnte, in den “Blättern“ erschienene anonyme Besprechung von Goetzes “Stimmen des russischen Volkes in Liedern“. Es ist interessant zu sehen, dass der ungenannte Rezensent neben der Behandlung der russischen Volksdichtung auch am Rande “die Lieder der Kosaken“, d.h. die ukrainischen Volkslieder, erwähnte. Er hebt, Goetze selbst folgend, die Anlage der Slawen zum Gesange sowie die Charakterzüge, die die Russen in der Figurendarstellung der Folklore mit anderen slawischen Völkern, darunter auch mit “Kosa-

ken“ gemein haben, hervor, so “die weißen Hände, der weiße Leib, die weiße Brust, wenn auch von einem Straßenräuber die Rede ist. Das trotzige Haupt, besonders wenn die Person etwas begeht, wodurch sie sich den Tod zuzieht. Die schwarzen Locken, wenn von Männern die Rede ist, denn die schönen Jungfrauen haben alle (röthlich) blonde Haarflechten. Adler und Taube..., der helle Falke und der sprechende Rabe...” usw. Alles in allem führt uns der verdienstvolle Herausgeber der Volkslieder der Serben, wie es zu Beginn der Rezension Goetzes heißt, “auf ein weniger bekanntes Feld, und alle Freunde der Volkspoesie nicht nur, sondern auch der Literaturgeschichte müssen ihm Dank für seine Bemühungen wissen“.

Im Jahre 1829 entstanden zwei Publikationen, die die Vielfalt ukrainischen Liedgutes in Deutschland bekanntmachen und dabei die Folklore des gesamten ukrainischen Volkstums demonstrieren. Da die Ukraine jahrhundertlang in mehrere Teile gespalten war (Ostukraine bzw. Kleinarussland), Westukraine (Galizien, Karpato-Ukraine) usw., fand diese Spaltung auch in der Volkspoesie ihren traurigen Ausdruck. Dadurch lässt sich nicht zuletzt auch die Schwierigkeit hinsichtlich der ukrainischen Liedforschung allgemein erklären. Darüber hinaus kann die 1829 in Dresden erschienene Sammlung “Rhutenische Volkslieder” des polnischen Dichters Wincenz Pol (1807–1872) gewissermaßen als erster Versuch betrachtet werden, die Volkspoesie der Westukraine und damit auch der Karpato-Ukraine den deutschen Lesern zugänglich zu machen. Obwohl diese Sammlung, die mehrere ukrainische Lieder in freier Nachdichtung Pols enthält, kein Pur und Wilder in der deutschen Kritik auslöste, liegt ihre Bedeutung auf der Hand. Diese Arbeit Pols ist zweifelsohne eine Pioniertat.

Wenn man die hohe wissenschaftliche Qualität der Liedersammlungen eines der bedeutendsten Bahnbrecher auf dem Gebiet der ukrainischen Folklore Mychajlo Maksymovyč (1804–1873), bedenkt, so nimmt es nicht wunder, dass sie die Aufmerksamkeit der deutschen gelehrten Kreise schon bald nach ihrem Erscheinen auf sich zogen. Besondere Verdienste um die Würdigung der ukrainischen Liedforschung erwarb sich dabei die weit verbreitete Zeitschrift “Blätter für literarische Unterhaltung”. Der anonyme Autor der Besprechung, dessen Name noch nicht ermittelt ist, hat zum ersten Mal das deutsche Publikum auf die besten ukrainischen Volksliedsammlung jener Zeit, die übrigens bis heute nicht viel von ihrem Wert eingebüßt haben, und zwar auf die von Gertelev und Maksymovyč aufmerksam gemacht und zudem erstmalig zwei ukrainische Volkslieder

den Lesern vorgestellt. Die in den "Blättern für literarische Unterhaltung" unter dem Titel "Kleinrussische Volkslieder" veröffentlichte Besprechung ukrainischer Liedersammlungen (vor allem betrifft sie die 1827 erschienene Sammlung von Maksymovyč) stellte lediglich eine kurze Information dar. Dennoch konnte diese keineswegs dilettantische Rezension dem deutschen Leserpublikum immerhin eine gute Vorstellung von der Entwicklung der ukrainischen Liederforschung vermitteln. Der unbekannt Rezensent erwähnt eingangs die "Volkslieder in großrussischem Dialekt", die "häufig gesammelt worden und auch in Deutschland nicht unbekannt" sind, und hebt ferner die 1828 beim Stuttgarter Verleger Gotta erschienene Liedersammlung "Stimmen des russischen Volkes in Liedern" von Goetze hervor. Bemerkenswert, dass der Kritiker Goetzes Sammlung positiv einschätzt: "Letzthin hat Hr. V. Götze eine schöne Sammlung solcher Lieder im großrussischen Dialekt in einer trefflichen Übersetzung angekündigt". Dagegen sind Volkslieder in kleinrussischem Dialekt noch fast gar nicht gesammelt worden, sondern, außer "der kleinen Sammlung von Fürst Zerteleff", welche nur aus 8 Liedern besteht, bloß hin und wieder in periodischen Schriften vor das lesende Publikum gebracht worden", schrieb dieser sachkundige Verfechter des Studiums ukrainischer Folklore. Zwar verzichtete er auf eine nähere Charakteristik oder Einschätzung der für die ukrainische Folkloristik überauswichtigen Liedersammlung Certelevs, doch ist auch diese beiläufige informative Aussage von Bedeutung, handelt es sich doch um die erste Erwähnung von Certelevs Liedersammlung, die aus Ausgangspunkt der ukrainischen Liedforschung gilt. Darauf hat kein Geringerer als Ivan Franko hingewiesen.

Nach der Erwähnung der Liedersammlung Goetzes und Certelevs geht der anonyme Rezensent etwas näher auf die Einschätzung der 1827 erschienenen ukrainischen Volkssammlung von Maksymovyč ein. "Um so verdienstlicher", schrieb er, "ist daher die Sammlung, die jetzt von kleinrussischen Volksliedern von M. Maksymovyč veranstaltet worden ist. Sie erschien zu Moskau unter dem Titel "Malorossiskije Pesni" auf 228 Octavseiten, außer der Vorrede, welche in großrussischem Dialekt geschrieben ist". Wie aus diesen Worten zu entnehmen ist, würdigte der Verfasser Maksymovyčs Unternehmen auf dem Gebiete der ukrainischen Folklore als eine verdienstvolle Tat.

Eingehend zitiert der Rezensent der "Blätter für literarische Unterhaltung" eine ausführliche, der Liedersammlung Maksymovyčs entnommene

Charakteristik des russischen und ukrainischen Liedgutes. Zweifelsohne war es für das deutsche Leserpublikum, das schon in den Jahren 1823 und 1827 mit den von Goetze trefflich übersetzten russischen Liedern bekannt war, nicht ohne Bedeutung, eine derartige Einschätzung aus dem Munde eines berufenen Kenners der Folklore beider Völker zu erhalten. Der Autor der Besprechung führt zunächst Maksymovyč selbst an. “Der Herausgeber sagt: “Der wesentliche Unterschied zwischen großrussischen und kleinrussischen Volksliedern besteht ... in Folgendem: In den russischen Liedern drückt sich ein Geist der Ergebung aus, der willig sich in das Schicksaal fügt. Der Russe ist nicht gewohnt, tätig in die Gestaltungen des Lebens einzugreifen, deswegen ist er Freund der Natur; er gefällt sich darin, sie zu schildern, indem er sie zugleich verschönert, denn nur in solchen Gemälden, kann er seinen inneren Empfindungen freien Lauf lassen. Er versucht nicht, im Liede das wirkliche (tätige) Leben zu zeichnen, er verlangt vielmehr gleichsam, aus der Wirklichkeit hinauszuscheiden, sich in Tönen zu verlieren. Deshalb sind tiefe Wehmut, Resignation, üppige Weichheit und eine den Ton langdehnende Singweise die ausgezeichneten Eigentümlichkeiten des großrussischen Liedes.

Das kleinrussische Lied hat dagegen jene Üppigkeit des Tons nicht, die Singweise ist nicht so anhaltend und abgebrochener, da das Lied der Ausdruck des Kampfes des Gemühtes mit dem Schicksaal ist, so zeichnete es sich durch den Ausdruck der Leidenschaft, durch die Schnellkraft eines männlichen Muts und die Energie der Empfindung aus. Wir finden in den Liedern der Kleinrussen nicht Resignation und Wehmut, sondern eher Zorn und Sehnsucht; sie enthalten überhaupt mehr Handlung”.

Leider kommentiert der Rezensent seine Vorlage nicht. Doch darf nun wohl annehmen, dass er insgesamt gesehen dem großen Verehrer der ukrainischen Volkspoesie, Mychajlo Maksymovyč beistimmt. Der Besprechung beigefügt sind zwei ukrainische Volkslieder, und zwar “Die Waise” und “Die flüchtigen Jahre“, wie es wörtlich heißt, “in wort- und verstreuer Nachbildung”.

Mit der von J. Wenzig angefertigten und im Jahre 1830 in Halle erschienenen Anthologie “Slavische Volkslieder” hat die ukrainische Volkspoesie das Bürgerrecht in Deutschland erhalten. Joseph Wenzig (1807–1876), einer der bedeutsamsten Vermittler tschechischen Literaturgutes ins Deutsche, Schriftsteller und Pädagoge [9], hat sich mit dieser Veröffentlichung besondere Verdienste um die Einführung der slawischen Volkslieder in Deutsch-

land erworben. Seine Liedersammlung, die 42 tschechische (38 böhmische und 4 mährische), 16 slovakische, 4 slovenische, 41 russische, 5 ukrainische und 4 bulgarische Volkslieder enthielt, gilt zu Recht als die erste Anthologie slawischer Volkspoesie in deutscher Übersetzung. Die Vermittlertätigkeit Wenzigs war schon des öfteren Gegenstand wissenschaftlicher Betrachtungen. Eine ganze Reihe von Arbeiten, in denen Wenzigs Verdienste nach Gebühr gewürdigt sind, konzentriert sich vorwiegend auf seine Popularisierung russischen, tschechischen und slovakischen Liedgutes, während die Rezeption ukrainischer Volkslieder meist nur Überblickhaft und wenig fundiert dargestellt ist. Wenzig, der, wie aus dem Brief Čelakovskyjs an Kamaryt vom 26. Juni 1825 ersichtlich wird, “mit ungeheurem Eifer für das Slawentum begeistert war”, wirkte mit seiner Anthologie bahnbrechend für die Aufnahme und Bewertung bzw. für die Einführung ukrainischer Volksdichtung in Deutschland. Neben fünf in der zitierten Anthologie auf den Seiten 221–232 abgedruckten ukrainischen Liedern ist auch eine übrigens sehr oberflächliche und insgesamt gesehen wenig glückliche Charakteristik zu finden, in der Wenzig über die ukrainische Folklore wie folgt urteilt: “Die Lieder der Kleinrussen, als eine weichere Sprache und größere Lebhaftigkeit, als die russischen, treten jedoch im Gehalt hinter sie zurück, und sind meistens gereimt”.

Wir können nicht umhin festzustellen, dass sogar eine so schwache Würdigung der ukrainischen Folklore in den 20er – 30er Jahren des 19. Jahrhunderts einen nicht unwesentlichen Schritt vorwärts bedeutet. Dass der Übersetzer sich übrigens nicht besonders eingehend mit den Quellen befasst hat und über die Volkspoesie des russischen, ukrainischen oder bulgarischen Volkes kaum mehr als nur spärliche Kenntnisse besäße, wird aus dem Vorwort ersichtlich. Kennzeichnend ist aber, dass in diesem von Wenzig unternommenen Versuch einer Anthologie slawischer Volkspoesie die ukrainischen Volkslieder erstmalig ein eigenes Kapitel erhalten, wenn man von den schon 1822 in dem bereits erwähnten Kalender “Der Pilger von Lemberg” deutsch abgedruckten ukrainischen Volksliedern “Ой, не ходи, Грицю”, “Козак і Дзюба”, “Шумить дібровонька” u.a. absehen will. Man darf dabei nicht immer weiterhin, weil eine Unklarheit über die ukrainische Sprache herrschte. So hat z.B. Waclaw Zaleski (1788–1849), der Gubernator Galiziens, ganz ungeniert die Ukrainer zu den Polen gezählt und die Frage gestellt: “Sollen wir uns denn etwa wünschen, dass die Ruthenen ihre eigene Literatur haben?”

Ferner sei hier am Rande vermerkt, dass die 1833 in Leipzig herausgegebene Liedersammlung von W. P. (Wincenz Pol) auch mehrere ukrainische Volkslieder enthält. Aber der verdienstvolle Forscher W. Pol hat sie mit den polnischen Liedern in einen Topf geworfen und seine Sammlung "Volkslieder der Polen" betitelt.

Wenzig, auf den Herder, Kollar, Čelakovský, Jungmann und Erben Einfluss genommen haben, war einer der ersten, der die Aufmerksamkeit der deutschen gelehrten Welt auf die ukrainischen Volkslieder als eine eigenartige Schöpfung des ukrainischen Volkes lehnte. Er stürzte sich dabei auf die deutsche Folkloristik, wie sie durch Herder repräsentiert wurde. "Schon in den blühenden Tagen der deutschen Literatur", heißt es im Vorwort zu Wenzigs Anthologie [10], "hat Herder durch seine, aus vielseitigen Beweggründen veranstaltete Sammlung ("Stimmen der Völker in Liedern" — M. Z.) eine tiefe Wirkung hervorgebracht".

Das Ziel, von dem er sich als Vermittler slawischer Volkslieder in Deutschland leiten ließ, formulierte Wenzig in voller Klarheit in der von ihm selbst verfassten und 1873 in Prag erschienenen "Bibliothek slawischer Poesie". Seine Absicht war es, durch die Popularisierung der slawischen Folklore im deutschsprachigen Gebiet "Fäden der Verständigung zu knüpfen". Aus der zitierten Aussage Wenzigs wird die Quintessenz seines eigenen Verhältnisses zum Liedgut slawischer Völker ersichtlich. "Was von Herder kommt, geht zum Herzen, sagt ein Sprichwort, und passt", wie von Wenzig mit Nachdruck bemerkt wird, "auf nichts besser, als auf Volksdichtungen". Dass das Interesse Wenzigs für die slawische, und besonders für die tschechische Volksdichtung bereits Mitte der 20er Jahre des 19. Jahrhunderts ständig zuzunehmen begann, geht aus dem von ihm in den 50er Jahren formulierten Programm des kulturellen Austausches hervor: "Schon in meinen Jünglingsjahren begeisterte mich der Gedanke, ein Dolmetscher zu sein zwischen dem deutschen und böhmischen Volke. Die Sache schien mir schon damals von Wichtigkeit: zuerst in bezug auf mein Geburtsland Böhmen, wo ja Sprossen beider Völker beieinander wohnen, dann in bezug auf mein größeres Vaterland Österreich, das mit seinen Mutterarmen deutsche und slawische Volksstämme umfasst; ferner im Hinblick auf Deutschland, mit dem Böhmen und Österreich seit Jahrhunderten in den mannigfaltigsten Berührungen stehen; endlich im Hinblick auf deutsche und slawische Welt überhaupt".

Diese Gedanken treffen auch für die ukrainische Volkspoese zu. Die in der Anthologie Wenzigs enthaltenen ukrainischen Volkslieder sind der

bekannt, in den Jahren 1822–1827 herausgegebenen mehrbändigen Sammlung slawischer Lieder “Slovanské národní písně” Čelakovskýs F. L. entnommen. In der Sammlung Čelakovskýs, der sich als Übersetzer ukrainischen Literaturgutes nicht unbedeutende Verdienste erwarb, repräsentieren nur wenige Lieder, die aber zu den populärsten gezählt werden können, die ukrainische Folklore. “Čelakovský mohl ve svých Slovanských národních písních nebidneut čtenaři jen velmi fragmentární výbor z ukrajinského písnového bohatství”, schrieb zu Recht O. Zilynskyj. Die von Wenzig dem Liederbuch Čelakovskýs entnommenen fünf Lieder gehören, wie bereits oben dazu bemerkt wurde, leider nicht zu den besten, die bei Čelakovský zu finden sind. Eine glückliche Ausnahme stellen zwei Volkslieder dar. Gemeint sind die Lieder “Herr Sava” (über Sava Čalyj) und “Гомін, гомін по діброві” (Jünglings Abzug in den Krieg; Rauschen, Rauschen durch den Eichwald ...). Die übrigen drei Lieder, darunter “Der Kosack” und “Der Ritt zum Liebchen”, sind von geringer Bedeutung. Im Vergleich zu den 41 von Wenzig übertragenen russischen Volksliedern, die vorwiegend lyrischen Charakters sind, zeigen die ukrainischen Dichtungen eine historische Thematik. Einige der von Čelakovský den Liedersammlungen Pračs und besonders Čulkovs entnommenen russischen Volkslieder, die Wenzig seinerseits in die Anthologie “Slavische Volkslieder” aufgenommen hat, wurden schon 1828 von Peter Otto v. Goetze (1793–1880) aus dem Russischen ins Deutsche direkt übersetzt.

In bezug auf die ukrainische Volkspoesie hat Wenzig keine Vorgänge gehabt. Seine Übertragungen solcher Lieder wie “Der Kosak”, “Herr Sava”, “Der Ritt zum Liebchen” und “Jünglings Abzug in den Krieg” (Rauschen, Rauschen durch den Eichwald) können als sehr gelungen bezeichnet werden. Der Übersetzer hält sich eng an die von Čelakovský ins Tschechische übertragenen Texte, und vor allem in der Nachdichtung des historischen Liedes “Гомін, гомін по діброві” vermag er sich dem Original gut anzunähern. Diese Feststellung läßt sich an Hand der dritten Strophe, die Wenzig äußerst lakonisch übertrug, erhärten:

Wenzig:

Rauschen, rauschen durch den Eichwald,
Nebel überdeckt die Felder.
Sanft ihr Söhnchen lockt die Mutter

Čelakovský:

Hlukot, šumot po dubravě,
mhla pole husta pokryvá,á:
matka syna v dím prizývá:
Pojd, synáčku, do domečku,

“Komm mein Sohn, komm doch nach Hause,
Dass ich dir das Köpfchen kämme!
“Mutter, o mich wäscht der Regen,
Und mich kämmt der dichte Dornstrauch,
Scharfer Wind, er wird mich trocknen” [11].

Original:

Гомін, гомін по діброві,
Туман поле покриває,
Мати сина призиває:
“Вернись, синку, вернись, синку,
Додомоньку —
Змию тобі головоньку!”
“Мене, нене, мене, нене,
Змиють дощі,
А розчешуть густі терни,
А висушать буйні вітри!”

Dem Übersetzer gelang es, die ausdrucksvollen Bilder, die bei Čelakovský schwächer als im Original zum Ausdruck kommen, gut nachzubilden. Wenzig war in seiner Übersetzung um die Wiedergabe des Rhythmus jedes ukrainischen Liedes sichtlich bemüht. Dies lässt sich an folgender Strophe des Liedes über Sava Calyj “Herr Sava” erhärten:

Wenzig:	Čelakovský:
“He schenk, du flinker Bursche, Reich mir den Meth daher! Mich schmerzt mein Haupt, von denen Reit' ich wohl nimmermehr”.	“Podej, chlapče, Podej, hochu, Podej mne i medu, Zabolela hlava má, Ztěčka vic vyjedu”.

Original:

“Піди, хлопку, піди, малий,
Та уточи меду,
Ой, щось мені трудно-нудно —
Голови не зведу!..”

Bedenkt man die Vielfalt der ukrainischen Folklore, so ist Wenzigs Auswahl alles andere als repräsentativ. Dafür aber hat er zum ersten Mal ukrainische Volkslieder in einem eigenen Kapitel dem deutschen Leserpublikum nun als nationale Gesänge des ukrainischen Volkes vorgestellt. Wichtig ist auch, dass, wie Manfred Jähnichen bemerkte, die Sammlung in Halle erscheinen konnte — außerhalb Österreichs also — und damit eine weite Wirkungsmöglichkeit in Deutschland hatte [13].

Die Übersetzungen Wenzigs lösten in der damaligen deutschen Literaturkritik ein — wenn auch schwach ausgeprägtes — Für und Wilder aus.

In der 1830 in der “Beilage zum Morgenblatt für gebildete Stände” (Literaturblatt) veröffentlichten Besprechungen von Wenzigs Anthologie gelangte der anonyme Rezensent zu folgender Feststellung: “Innige Zärtlichkeit, zarte Scheu, harmlose Schalkhaftigkeit und ein gewisses Einverständnis der Seele mit der Natur, die wahre poetische Ländlichkeit, unterscheiden die slawischen Lieder vorzugsweise von denen anderer Nationen”. “Nur als wechselseitiger Erkenntnis, Würdigung und Achtung”, schrieb im Jahre 1854 Joseph Wenzig, “kann Segen und Gedeihen kommen”.

Die 1830 herausgegebene Anthologie slawischer Volkslieder, die überhaupt als erste größere Arbeit Wenzigs genannt werden kann, stellte gewissermaßen den Boden zur Herausbildung des von ihm selbst 1854 formulierten Credo dar. Im Jahre 1833 erschienen mehrere Übertragungen von ukrainischen Volksliedern, die zur Verstärkung des Interesses für ukrainische Volkspoesie in Deutschland beitrugen. Das trifft etwa für die bereits erwähnte Sammlung “Volkslieder der Polen” von W. P. (Wincenz Pol) zu, wenn auch die in diesem Liederbuch enthaltenen ukrainischen Volksdichtungen den deutschen Lesern als polnische Folklore vorgestellt wurden.

Wincenz Pol (1807–1872), der mit der ukrainischen Folklore gut vertraut war und sich übrigens auch um die Sammlung ukrainischer Volkslieder verdient gemacht hat, vermittelte in seiner Sammlung einige nicht unbedeutende Angaben über die ukrainische Volkspoesie. Sein Wirken in Polen fällt zeitlich mit der Tätigkeit der bedeutendsten Vertreter der “ukrainischen Schule” in der polnischen Literatur A. Malczewski (1793–1826), T. Padura (1801–1871), S. Goszczynski (1801–1876), L. Semenski (1809–1877), B. Zaleski (1802–1886), O. Groza (1807–1875), M. Czajkowski (1804–1886) u.a. zusammen, in dessen Schaffen das ukrainische Volkselement eine besondere Rolle spielt. Kein geringerer als Ivan Franko hat darauf in seinem gründlichen Artikel “Adam Mickiewicz in der ukrainischen Literatur”

hingewiesen: “Під впливом того народного українського елементу, під впливом народної поезії і українських історичних традицій зріс чудовий цвіт романтичної поезії, виросла так звана українська школа польських поетів” [14].

Wincenz Pol begann sich mit der ukrainischen Folklore schon in den 20er Jahren des 19. Jahrhunderts intensiv zu beschäftigen. Seine Urteile über ukrainische Volkslieder, die er selbst während seines landjährigen Aufenthaltes in L'viv aufgezeichnet hat, zeugen von seinem großen Interesse für diesen Gegenstand. “Man fühlt es, wenn man diese Lieder hört, dass das unversöhnliche Rad des Schicksals nur zu oft schonungslos über das Erdenglück dieses Volkes dahin rollte, und das Leben nur seine Schattenseiten der Seele zugekehrt hat. Daher tritt auch die Schattenseite so hervor; daher viel Schmelz und Poesie — Unglück und Größe!” heißt es in einem umfangreichen, dem Herrn Dr. von Bohlen gewidmeten Aufsatz “Etwas über polnische Volkspoesie”.

An anderer Stelle hob er hervor, dass “das Feenland und die Wiege” der slawischen Volkspoesie “Serbien und die Ukraine ist”, wo die Menschen in ihren stillen Hütten und im Felde bei der Arbeit, in Kirchen und bei Landfesten”, aber auch “auf Hochzeiten und Begräbnissen” singen. “Für alles haben sie ein Lied, für jeden Schmerz eine Klagelaut. Diese Eigentümlichkeit”, stellt Pol fest, “tritt aber stärker bei den Serben und Ukrainern hervor; dort macht es vielleicht der südlichere Himmel, hier das Unglück, das rege Wesen des Steppenlebens und eine gewisse Wehmut, die ursprünglich vom Gefühle der Verlassenheit herrühren mochte, und mit der Zeit zur Volksstimmung und zum Grundton aller Lieder wurde”. Diese sachkundige Charakteristik der ukrainischen Volksdichtung und ihrer sozialen Basis spricht für sich selbst und zeugt vom Verhältnis Pols zur ukrainischen Folklore.

In seinem Überblick ist der Einfluss des berühmten Sammlers und Forschers der sorbischen Volksdichtung Vuk Stefanovič Karadžić auf den Verfasser deutlich spürbar. So ist es für Pol “eine allgemein anerkannte Wahrheit”, dass uns nichts so tief eindringen lässt in das innere, geistige Leben eines Volkes, als die Volkspoesie, welche die Eigentümlichkeit irgend eines Stammes in allen Verhältnissen des menschlichen Lebens bildlich darstellt”. Das Wesen der ukrainischen Volkslieder sieht er wie folgt: Tief wurzeln diese Lieder und Sagen in der Seele des Volkes ...”, und “was dem Araber (!) der orientalische Himmel, die Sandwüste, das Kamel, die Oase und die Quelle ist, das sind dem Ukrainer seine Steppen und Winde, seine Fluren und

Flüsse, sein Pferd und die Hütte des Liebchens auf der fernen Flur". Und weiter: "Jenen (d.h. Araber) und diesen (Ukrainern) begeistert das Weite der Natur, und zum Bedürfnisse wird der Gesang, in dem die Seele zerfließt und sich wieder findet". Es ist nicht erstaunlich, dass Pol, der deutlich auf die romantische Saite gestimmt war, in seinem Überblick "Schlachthügel", "Ruinen" und "Gräber" erwähnt. Auch Friedrich Schiller ist dabei: Mit dem Dichter könnte man, "wenn man die ferne und nahe Zeit fühlend betrachtet, sagen; "Wann wird doch die alte Wunde narben?!"

Der Wert der Liedersammlung Pols besteht in bezug auf die ukrainische Volkspoese allein schon darin, dass Pol die Ukraine neben Serbien als "Feeland und die Wiege" der slawischen Volkspoese betrachtete und darüber hinaus als ebenso eigenständig wie die serbische charakterisierte, was für die Weckung des Interesses für die ukrainische Folklore in Deutschland einen lebhaften Anstoß darstellte. Die Liedersammlung Pols enthält mehrere ukrainische Volkslieder, die, wie es in seinem Aufsatz heißt, "am Fuße der Karpaten" gesammelt wurden. Zu nennen sind: "Der Kozack" (Шумить і гуде, дрібний дощик паде), "Kosakenpferd" (Дуб на дуба похилився, коник на козака зажурився), "Räuber als Räuber" (Ой по під гай зелененький), "Скарга" (Що ж я буду бідний діяв), ferner "Das Dreikraut", "Die Beute" und "Die Birke". Besondere Aufmerksamkeit verdient Pols Übersetzung des historischen ukrainischen Volksliedes "Ой по під гай зелененький", das von ihm "Dobosz als Räuber" genannt wurde. Sie wirft ein gutes Licht zunächst einmal auf seine eigene Wirksamkeit als tüchtiger Sammler ukrainischen Liedgutes und zum anderen auf sein Recht verständnisvolles Verhältnis zum Führer der ukrainischen Bauernbewegung in den 30er — 40er Jahren des XVIII. Jahrhunderts in der Westukraine, Oleksa Vasylyjovč Dovbuš (1700—1745). Diese Notiz Pols lautet: "Dobosch ist der wirkliche Name eines Räuberhauptmannes, der vor ungefähr 120 Jahren lebte und über welchen ich sieben Lieder gefunden habe. Die Volkssage erzählt von ihm Wunderdinge, z.B., dass keine Kugel ihn treffen, kein Gift ihn töten konnte. Durch häufige Überfälle auf die Ritterburgen war er der Schrecken des ganzen Landes geworden, wobei jedoch auch manche edle Tat von ihm berichtet wird". Bemerkenswert, dass Pol mit seiner Übersetzung Volkslied "Ой по під гай зелененький" den deutschen Lesern erstmalig zugänglich gemacht hat.

Vgl. z.B.: Берить же мя на топори,
Несить же мя в Черногору.

В Черногору занесіть мя,
На дрібний мак посічіть мя,
Ялиночку прирубайте,
Мое тіло не чвертуйте! [15]
Pol: Meinen Leib sollt ihr zerhacken,
Wie im Fluss der Sand so klein,
Und dann werfen in die Lüfte
Allen Winden preiß! [16]

W. Pol erwies sich in seinen Nachdichtungen von ukrainischen Volksliedern als Kenner der ukrainischen Volkskunde überhaupt und des ukrainischen Liedschatzes insbesondere. Zudem aber war dieser polnische Dichter deutscher Herkunft, der "in der Atmosphäre des polnischen Adelspatriotismus erzogen wurde", ein aktiver Popularisator ukrainischen Liedgutes.

Im Jahre 1833 lies auch Karoline von Jaenisch-Pavlova (1810–1893), deren Gedichte und Nachdichtungen auch Goethe sehr zu schätzen wusste, ihre Anthologie "Das Nordlicht" erscheinen. Zur Veröffentlichung dieser Anthologie wurde sie, wie aus dem Vorwort zu entnehmen ist, durch Alexander von Humboldt angeregt. Neben mehreren Dichtungen Puškins, Jazykovs, Venevitinovs, žukovskijs, Baratynskijs, Del'vigs enthält diese Anthologie drei russische und drei ukrainische Volkslieder. Besonders treffend gelang es Jaenisch, das Volkslied "Abschied" im Deutschen nachzubilden. Diese Übersetzung wurde in anderen Gesamtdarstellungen nachgedruckt, z.B. im bekannten "Bildersaal der Weltliteratur" von Johannes Scherr. Jaenischs Übertragungen fanden, wie E. Hexelschneider bewies, in der deutschen Kritik großen Beifall. Doch blieben die Nachdichtungen von ukrainischen Volksliedern fast unbeachtet. Auch das von Scherr nachgedruckte Lied "Abschied" erscheint nicht als ukrainisches Volkslied.

Im selben Jahr 1833 trat auch F. Tietz mit einem Beitrag zur Popularisierung ukrainischen Liedgutes in Deutschland hervor. Friedrich Tietz (1803–1879), einer der aktiven Vermittler der russischen Literatur in Deutschland, der erste Deutsche, der über eine persönliche Begegnung mit Aleksander Puškin berichtet hat, verfasste im Jahre 1833 eine Übersetzungsprobe des in Deutschland auffallend bekannten ukrainischen Volksliedes "Їхав козак за Дунай".

Diese 1833 in "Magazin für die Literatur des Auslandes" veröffentlichte Übertragung, die F. Tietz dem Artikel "Über Russische Volks-Poesie" beigefügt wurde, ist diejenige der sechs bekannten deutschen Nachdichtungen

des ukrainischen Liedes, die als am wenigsten gelungen bezeichnet werden muss. Wir stimmen E. Hexelschneider, dem übrigens die eingehendste — wenn auch noch nicht vollständigste — Darstellung der Aufnahme und Bewertung dieses ukrainischen Volksliedes zu danken ist, völlig bei, wenn er sagt, dass F. Tietz den Sinn des “Їхав козак за Дунай” noch stärker als Tiedge verfälschte. Abgesehen davon, dass Tietz den Sinn des Liedes nicht nur als Übersetzer, sondern vor allem als Interpret verfälschte in der Absicht, die Treue der Kosaken zum russischen Zaren zu betonen und darüber hinaus eine im Original fehlende politische Schattierung herzustellen, liegt die Bedeutung der Übertragung jedoch auf der Hand. Sie beweist, dass das Interesse für dieses Lied auch nach den Befreiungskriegen noch nicht abgenommen hatte. Tietz selbst schreibt hierzu: “Die Melodie dieses aus dem Kleinarussischen übersetzten Liedes ist seit vielen Jahren auch in Deutschland bekannt. Man hat ihr aber dort einen Text untergelegt, der, wenn er auch entfernt an das Original erinnert, dennoch mehr das Werk desjenigen ist, der ihn in Deutschland verbreitete. So viel mir erinnerlich, beginnt es dort mit den Worten: “Schöne Minka, ich muss scheiden!”, die hinreichen werden, um dem Leser auch die Melodie ins Gedächtnis zurückzurufen”.

Gegen Ausgang der 30er Jahre und zu Beginn der 40er Jahre des 19. Jahrhunderts hat sich gewisse Verdienste um die Vermittlung der Kenntnisse über die Ukraine auch die seit 1828 von Cotta verlegte Zeitschrift “Das Ausland. Ein Tageblatt für Kunde des geistigen und sittlichen Lebens der Völker mit besonderer Rücksicht auf verwandte Erscheinungen in Deutschland” (1828–1889) erworben. “Schon breitet der Baum der Wissenschaft und Zivilisation ... seine Zweige über alle Teile der Erde aus. Die schönsten Blüten aller der verschiedenen Stämme dieses wunderbaren Baumes zu sammeln, soll das angestrengte Bemühen der Männer seyn, welche sich zur Redaktion der Zeitschrift vereinigt haben, heißt es im programmatischen Vorwort der Zeitschrift. Dementsprechend werden vom “Ausland” mehrere Aufsätze über die Ukraine gebracht. Allein im 12. Jahrgang des “Auslands” sind in den 35 Nummern verschiedene Materialien zu finden, die den deutschen Lesern Einblicke in das Leben, die Volkskunde und Geschichte des ukrainischen Volkes ermöglichten [17].

Wesentliche Verdienste um die zunehmende Aufnahme und Bewertung der ukrainischen Volksdichtung im deutschsprachigen Raum erwarben sich Johann Gottfried Herder, Karl Hammersdorfer, Johann Christian Engel, Peter Otto v. Goetze, Joseph Wenzig, Winzenty Pol, Jan Petr Jordan, Jo-

hannes Scherr und insbesondere Friedrich Bodenstedt, ein hervorragender Übersetzer und Verfasser der Liedersammlung “Die Poetische Ukraine“ (1845) als auch Anton Mauricius, ein talentvoller Autor der Sammlung “Ukrainische Lieder“ (1841).

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМТКИ

1. Zymomyra M. J. G. Obrist und die erste deutsche Ševčenko-Ausgabe. — Der revolutionäre Demorat Taras Ševčenko (1814–1861). — Berlin, 1976. — S. 115–167.
2. Білецький О. Хрестоматія давньої української літератури (доба феодалізму). — Київ, 1949. — С. 365.
3. Worobkiewicz I. Volkskunde. Musik. — Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. — Wien, 1899. — S. 370.
4. Нудьга Г. Українська пісня за кордоном // Вітчизна. — Київ, 1958. — № 11. — С. 171–181.
5. Zilynskyj O. Die ukrainische Volksdichtung in frühen deutschen Übersetzungen und Paraphrasen // Der revolutionäre Demokrat Taras Ševčenko (1814–1861). — Berlin, 1976. — S. 5–6.
6. Franko I. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine. — Berlin, 1963. — S.88.
7. Čelakovsky F. L. Slovanske narodni pisne. Bd. 1–3. — Prag, 1822–1827; Jähnichen M. Zwischen Diffamierung und Widerhall. Tschechische Poesie im deutschen Sprachgebiet. 1815–1867. — Berlin, 1967. — S. 19–28.
8. Blätter für literarische Unterhaltung. — 1830. — Nr. 62. — 3. März.
9. Allgemeine Deutsche Biographie. — Bd. 41. — S. 739–740; Wurzbach G. V. Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich. — Wien, 1887. — Bd. 55. — S. 25–31.
10. Wenzig J. Slavische Völklied. — Halle, 1830. — S. III.
11. Čelakovsky F. L. Slovanske narodni pisne. Bd. 1–3. W Praze, 1825. — S. 139; Čelakovsky F. L. Slovanske narodni pisne. Bd. 2. — W Praze, 1946. — S. 378.
12. Wenzig J. Slavische Völklied. — Halle, 1830. — S. 231.
13. Березовський І. Історичні пісні. — Київ, 1970. — С. 59.
14. Франко І. Адам Міцкевич в українській літературі // І. Франко. Твори. — Київ, 1955. — Т. XVIII. — С. 114.
15. Березовський І. Історичні пісні. — Київ, 1970. — С. 116.
16. Diese Übersetzung von W. Pol findet sich im zehnten Buch des dritten Bandes von J. Scherrs “Bildersaal der Weltliteratur”. — Stuttgart, 1884. — S. 340.
17. Ausführlich darüber ist die Rede in der Dissertationsarbeit des Autors: Zymomyra M. Die Rezeption ukrainischen Lireraturgutes im deutschen Sprachgebiet von den Anfängen bis zur Großen Sozialistischen Oktoberrevolution von 1917. Ein Beitrag zur Geschichte der ukrainisch-russisch-deutschen Literaturbeziehungen. — Berlin: Sektion Philologien-Germanistik der Humboldt-Universität zu Berlin, 1972. — S. 10–55.

Відомості про авторів

1. *Бровченко Тамара Олександрівна* — доктор філологічних наук, викладач кафедри англійської філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Одеса.
2. *Бурковська Оксана Йосипівна* — аспірант кафедри слов'янського та германського мовознавства ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ.
3. *Грушко Світлана Петрівна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.
4. *Дерік Ілона Морісовна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.
5. *Дружина Тетяна Антонівна* — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.
6. *Зимомря Іван Миколайович* — доктор філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, м. Дрогобич.
7. *Зимомря Микола Іванович* — доктор філологічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, м. Дрогобич.
8. *Клачкова Людмила Василівна* — заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель-методист кафедри другої іноземної мови Одеської гімназії № 1 імені А. П. Бистріної, м. Одеса.
9. *Козіцька Оксана Анатоліївна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне.
10. *Корольова Тетяна Михайлівна* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінг-

вістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.

11. *Науменко Анатолій Максимович* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу і німецької філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв.
12. *Оськіна Наталія Олександрівна* — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.
13. *Святченко Вікторія Володимирівна* — аспірант кафедри германської та слов'янської філології філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», викладач української мови та літератури Відокремленого структурного підрозділу Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету, м. Слов'янськ.
14. *Турмис Ольга Вячеславівна* — викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.
15. *Ткачук Микола Платонович* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль.
16. *Федорінчик Артем Сергійович*, здобувач кафедри загального мовознавства університету «Україна», м. Київ.
17. *Юхимець Світлана Юріївна* — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.

**Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в “Науковому віснику
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки”**

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. за № 7–05/1 зміст наукових статей передбачає:

- 1) постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- 3) формулювання цілей статті (постановка завдання);
- 4) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 5) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Правила оформлення статті:

На початку статті у лівій частині вказується УДК; в правій частині подаються ініціали і прізвище автора напівжирним курсивом. Назва статті подається з вирівнюванням по центру сторінки великими літерами та виділяється напівжирним шрифтом. Далі трьома мовами — українською, російською та англійською надається резюме, в якому чітко формулюється основний науковий результат, що є новим та обґрунтовується в статті. Так само наводяться ключові слова.

* **Обсяг статті** — до 12 сторінок (0,5 др. арк. — 20 000 знаків).

* **Стандарти** — кегль 14пт, міжрядковий інтервал — 1,5, абзацний відступ — 1,25 см, поля — 2 см, шрифт — Times New Roman.

* **Текстовий редактор** — Microsoft Word.

* **Типи виділення** — напівжирний, курсив, напівжирний курсив.

* **Мова статті** — українська, російська, англійська, німецька.

* **Оформлення довідкового матеріалу** — бібліографічні посилання та примітки у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра — номер джерела у списку літератури, друга — номер сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються двокрап-

кою, номери джерел — крапкою з комою. У кінці статті — список літератури з підзаголовком “ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ” (“ССЫЛКИ И ПРИМЕЧАНИЯ”, “REFERENCES AND NOTES”, “ANMERKUNGEN”). Бібліографічні джерела подаються наприкінці статті в порядку цитування згідно з ДСТУ 7.1–2006 та нумеруються. Список літератури має містити лише джерела, на які є посилання в тексті.

Наукові праці і відомості про автора (**українською мовою** прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса, телефон, e-mail) подаються окремо на диску та один роздрукований примірник надсилається на адресу редколегії (65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35, відповідальному секретареві Юхимець Світлані Юрївні, к. пед. н., доценту кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, тел. 0636003399, E-mail: yukhymets@inbox.ru).

Матеріали мають подаватися з рецензіями докторів філологічних наук; підпис рецензента має бути завіреним у встановленому порядку.

Текст статті також додається англійською мовою згідно з п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111.

Редколегія залишає за собою право направляти матеріали на додаткове рецензування відповідним фахівцям, відхиляти статті, що не відповідають вимогам або науковим напрямкам збірника, переносити статті до наступного видання збірника. Відхилені матеріали редакційно-видавничий відділ авторам не повертає.

ЗМІСТ

Королёва Т. М., Ткачук М. П., Зимомря И. Н.

Ученый и его исследовательское поле: текст. Слово о Николае
Зимомре 3

Brovchenko T. A., Korolova T. M.

Syllabics: Theory and Practice 22

Бурковська О. Й.

Проблематика номінативного односкладного речення у роботах
українських та зарубіжних лінгвістів 29

Грушко С. П.

Формування інформаційно-комунікативних умінь перекладача
науково-технічної літератури медійними засобами 36

Derik I. M.

The Peculiarities of the Contemporary Scientific Discourse
Translation: the Communicative Aspect 42

Дружина Т. А.

Фольклорний дискурс як джерело формування жанру загадки . . . 50

Козицька О. А.

Сурядні сполучники як виразники приєднувальних семантико-
синтаксичних відношень 58

Науменко А. М.

Необхідність нового підходу до теорії та практики перекладу 66

Оськіна Н. О.

Конотативна лексика в українській та китайській мовах 90

Святченко В. В.

Системні властивості мови в студіях А. Шлейхера 99

Turmys O. V.

Nominative Utterances of Partial or Zero Predication
in the 21st Century Artistic Discourse 107

Федорінчик А. С. Дитранзитивність	115
Юхимець С. Ю., Клачкова Л. В. Типологічні лінгвістичні риси телевізійного (новинного) дискурсу	125
Зютотгва М. І. Die Ukrainische Volksdichtung im Deutschen Sprachgebiet: Zum Problem der Bewertung und Interpretation	135
 Відомості про авторів	 158
 Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються в “Науковому віснику Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки”	 160

CONTENT

Koroleva T. M., Tkachuk M. P., Zymomyra I. M.

A Scientist and his Fundamental Study: Text. Praise for Nikolay
Zymomyra 3

Brovchenko T. A., Korolova T.M.

Syllabics: Theory and Practice 22

Burkovska O. Y.

The Problem of Nominative One-Member Sentence in the Works
of Ukrainian and Foreign Linguists. 29

Grushko S. P.

The Formation of Effective Informational and Communicative
Skills of Future Translators of Scientific and Technical Literature
Using Media Tools 36

Derik I. M.

The Peculiarities Of The Contemporary Scientific Discourse
Translation: The Communicative Aspect 42

Druzhina T. A.

The Folklore Discourse As a Source of Formation of the Genre
of a Riddle 50

Kozytska O. A.

The Additional Coordinating Conjunctions: Means of Correlation
in Semantic-Syntactic Relations 58

Naumenko A. M.

The Necessity of a New Approach to the Theory and Practice
of Translation 66

Оськіна Н. О.

The Connotative Lexis in the Chinese and Ukrainian Languages 90

Svyatchenko V. V.

Language as a System of Forms in the Scientific Works
of A. Shleicher 99

Turmys O. V.

Nominative Utterances of Partial or Zero Predication
in the 21st Century Artistic Discourse 107

Phedorinchyk A. S.

The Ditransitivity 115

Yukhymets S. Yu., Klachkova L. V.

The Typological Linguistic Features of the TV News Discourse 125

Zymomrya M. I.

Die Ukrainische Volksdichtung im Deutschen Sprachgebiet:
Zum Problem der Bewertung und Interpretation 135

Authors 158

Requirements to the content and structure of the articles published
in Naukovi visnyk of South-Ukrainian national pedagogical
university named after Ushinsky K. D. 160

Українською, російською, англійською, німецькою мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
вченою радою Державного закладу “Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”
Протокол № 5 від 24.11.2016

Затверджено як фахове видання (Збірник наукових праць)
ВАК України 21.12.2015 р. за № 13/28

Збірник зареєстровано у Державному комітеті з телебачення і радіомовлення
України як друкований засіб масової інформації
Свідоцтво серія КВ № 9983 від 22.06.2005

Відповідальний за випуск
С. Ю. Юхимець

Тираж 100 прим. Зам. № 509 (202).

Адреса редакції:
65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35
Тел.: 0501354814
E-mail: yukhymets@inbox.ru

Видавництво і друкарня “Астропринт”
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25
www.astroprint.odessa.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

